

۱	جایگاه فقه و احکام
۲	وظایف مکلفین نسبت به احکام
۳	شرایط تکلیف
۴	تقسیم احکام
۵	اقسام احکام تکلیفی
۶	اقسام واجب
۸	اجتهاد
۹	تقلید
۱۰	منابع فقه
۱۱	فعل معصوم
۱۲	تقریر معصوم
۱۳	عقل و اجماع
۱۴	مرجع تقلید و شرایط آن
۱۶	بقاء بر تقلید از میت
۱۷	راههای تشخیص اجتهاد و اعلمیّت مرجع تقلید
۱۹	تغییر دادن مرجع تقلید
۲۰	راههای بدست آوردن فتوای مجتهد
۲۲	حکم عمل بدون تقلید
۲۳	احتیاط
۲۵	فرق بین احتیاط واجب و احتیاط مستحب
۲۶	حکم و فتوا و فرق آن دو
۲۸	اختلاف فتوا با حکم
۳۰	کارهای وضو
۳۱	کارهای وضو(۱)
۳۲	احکام وضو
۳۳	شستن صورت و دستها
۳۵	مسح سر
۳۶	مسح پا
۳۷	مسائل مشترک مسح سر و پا
۳۹	وضوی از تماسی
۴۰	چگونگی وضوی افرادی که دست یا پایشان قطع شده(۱)
۴۱	۱-قطع دست :
۴۲	۲-قطع پا :

۴۲	۳ قطع دست و پا :
۴۵	شرایط وضو
۴۶	شرایط وضو(۱):
۴۷	برخی از دعاهای وضو
۴۹	احکام شرایط وضو
۵۰	شرایط آب وضو
۵۱	شرایط اعضای وضو
۵۲	شرایط کیفیت وضو
۵۳	۱ ترتیب (۱۳)
۵۴	۲ مؤالات
۵۵	۳ از دیگران کمک نگیرد
۵۶	شرایط وضو گیرنده
۵۷	دو مسأله :
۵۸	وضوی جبیره ای
۵۹	چند مسأله :
۶۱	حکم شک در وضو و اعمال آن :
۶۲	چند مسأله :
۶۳	برای چه کارهایی باید وضو گرفت
۶۴	وضو(۱):
۶۵	چند مسأله :
۶۶	۳ مس در موارد زیر حرام نیست :
۶۷	برای این کارها وضو گرفتن مستحب است :
۶۹	مواردی که وضو باطل می شود
۷۰	چگونه وضو باطل می شود؟
۷۱	مستحبات و مکروهات وضو
۷۲	مستحبات وضو
۷۳	مکروهات وضو
۷۵	مسائل متفرقه وضو
۷۶	حکم کلی
۷۷	استفتاء
۷۸	غسل و اقسام آن
۷۹	اقسام غسل :
۸۱	عوامل جنابت و مسایل آن
۸۲	غسل جنابت
۸۳	عوامل جنابت :
۸۵	کارهایی که بر جنب حرام است (۱)
۸۶	توقف در مساجد
۸۷	دو مسأله :

۸۸	سوره های سجده دار قرآن(۴)
۹۰	انجام غسل
۹۱	نحوه انجام غسل :
۹۲	حکم کلی
۹۳	احکام غسل
۹۶	شکیات غسل(۱)
۹۷	شک در انجام غسل (نمی داند غسل کرده یا نه)
۹۸	شک در صحت غسل
۹۹	غسل مس میت
۱۰۱	غسل میت
۱۰۲	غسلهای اختصاصی بانوان
۱۰۳	غسل حیض (قاعدگی)
۱۰۴	نشانه های خون حیض
۱۰۵	احکام دوران قاعدگی
۱۰۶	استفتاء
۱۰۷	وظیفه زن
۱۰۸	چگونگی جریان خون
۱۰۹	وظیفه
۱۱۰	چگونگی جریان خون
۱۱۱	وظیفه
۱۱۲	چگونگی جریان خون
۱۱۳	وظیفه
۱۱۴	وظیفه زن پس از قطع خونریزی
۱۱۵	غسل استحاضه
۱۱۶	اقسام استحاضه
۱۱۷	وظیفه مستحاضه قلیله
۱۱۸	وظیفه مستحاضه متوسطه
۱۱۹	وظیفه مستحاضه کثیره
۱۲۰	چند مسأله :
۱۲۱	غسل نفاس
۱۲۴	غسلهای مستحب
۱۲۵	غسلهای زمانی
۱۲۶	غسلهای مکانی
۱۲۷	غسلهای فعلی
۱۲۸	تیمم
۱۲۹	چند مسأله :
۱۳۰	استفتاء
۱۳۲	چگونه تیمم کنیم؟

۱۳۳	<u>اعمال تیمم</u>
۱۳۴	<u>چند مسأله :</u>
۱۳۵	<u>شرایط صحت تیمم</u>
۱۳۷	<u>احکام تیمم</u>
۱۳۹	<u>طهارت بدن و لباس</u>
۱۴۱	<u>نجاسات</u>
۱۴۲	<u>احکام مردار</u>
۱۴۳	<u>انواع نجاسات</u>
۱۴۴	<u>احکام نجاسات</u>
۱۴۵	<u>احکام ادرار و مدفوع</u>
۱۴۶	<u>احکام مردار</u>
۱۴۸	<u>مواردی که حکم به طهارت آنها می شود</u>
۱۴۹	<u>حکم اشیاء چرمی</u>
۱۵۲	<u>احکام فرآورده های لبنیاتی</u>
۱۵۳	<u>دو حکم کلی</u>
۱۵۴	<u>احکام خون</u>
۱۵۵	<u>در موارد زیر حکم به طهارت می شود</u>
۱۵۷	<u>احکام شراب</u>
۱۵۸	<u>استفتاء</u>
۱۵۹	<u>کافر و احکام آن</u>
۱۶۰	<u>این افراد کافر و نجس هستند :</u>
۱۶۱	<u>چند مسأله :</u>
۱۶۳	<u>چگونه چیز پاک نجس می شود؟</u>
۱۶۴	<u>چند مسأله :</u>
۱۶۷	<u>انواع مطهرات (پاک کننده ها)</u>
۱۶۸	<u>چگونه چیز نجس پاک می شود؟</u>
۱۶۹	<u>اقسام آبها</u>
۱۷۰	<u>اقسام آبها :</u>
۱۷۱	<u>احکام آب مضاف</u>
۱۷۲	<u>اقسام آب مطلق</u>
۱۷۴	<u>احکام آبها</u>
۱۷۵	<u>آب قلیل</u>
۱۷۶	<u>احکام آب کر</u>
۱۷۷	<u>برخی از خصوصیات باران</u>
۱۷۸	<u>احکام شک در آب</u>
۱۷۹	<u>دو حکم کلی :</u>
۱۸۰	<u>چگونگی تطهیر اشیاء نجس با آب</u>
۱۸۱	<u>چند نکته :</u>

<u>۱۸۲</u>	<u>دو مسأله :</u>
<u>۱۸۳</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۱۸۶</u>	<u>شرایط مطهر بودن آب</u>
<u>۱۸۷</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۱۸۹</u>	<u>چگونگی پاک کنندگی زمین و شرایط آن</u>
<u>۱۹۰</u>	<u>چند مسأله :</u>
<u>۱۹۱</u>	<u>چگونگی پاک کنندگی آفتاب و شرایط آن</u>
<u>۱۹۲</u>	<u>شرایط مطهر بودن آفتاب</u>
<u>۱۹۳</u>	<u>دو مسأله :</u>
<u>۱۹۵</u>	<u>استحاله</u>
<u>۱۹۶</u>	<u>انتقال</u>
<u>۱۹۸</u>	<u>اسلام</u>
<u>۱۹۹</u>	<u>تبعیت</u>
<u>۲۰۰</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۲۰۲</u>	<u>استبراء حیوان نجاستخوار</u>
<u>۲۰۳</u>	<u>غایب شدن مسلمان</u>
<u>۲۰۵</u>	<u>احکام تخلی (توالت رفتن)</u>
<u>۲۰۶</u>	<u>مستحب :</u>
<u>۲۰۷</u>	<u>مکروه :</u>
<u>۲۰۸</u>	<u>مکانهایی که تخلی در آنها حرام است :</u>
<u>۲۱۰</u>	<u>تطهیر مخرج بول و غایط</u>
<u>۲۱۱</u>	<u>وقت نماز</u>
<u>۲۱۲</u>	<u>نمازهای واجب (۱) :</u>
<u>۲۱۴</u>	<u>وقت نمازهای یومیّه</u>
<u>۲۱۵</u>	<u>فجر دوّم</u>
<u>۲۱۶</u>	<u>ظهر</u>
<u>۲۱۷</u>	<u>مغرب</u>
<u>۲۱۸</u>	<u>نیمه شب</u>
<u>۲۱۹</u>	<u>وقت نماز صبح</u>
<u>۲۲۰</u>	<u>وقت مخصوص و مشترک نماز ظهر و عصر</u>
<u>۲۲۱</u>	<u>وقت مخصوص و مشترک نماز مغرب و عشا</u>
<u>۲۲۲</u>	<u>وقت فضیلت نمازهای یومیّه</u>
<u>۲۲۳</u>	<u>وقت فضیلت نماز ظهر :</u>
<u>۲۲۴</u>	<u>وقت فضیلت نماز عصر :</u>
<u>۲۲۵</u>	<u>وقت فضیلت نماز مغرب :</u>
<u>۲۲۶</u>	<u>وقت فضیلت نماز عشا :</u>
<u>۲۲۷</u>	<u>وقت فضیلت نماز صبح :</u>
<u>۲۲۸</u>	<u>احکام وقت نماز</u>

۲۳۰	<u>استفتاء</u>
۲۳۲	<u>قبله</u>
۲۳۳	<u>راههای تشخیص قبله</u>
۲۳۴	<u>تابش خورشید و تعیین قبله</u>
۲۳۵	<u>وظیفهء کسی که جهت قبله را نمی داند</u>
۲۳۶	<u>توضیح :</u>
۲۳۸	<u>لباس نمازگزار</u>
۲۳۹	<u>مقدار پوشش در نماز</u>
۲۴۱	<u>استفتاء</u>
۲۴۲	<u>حکم نماز خواندن با بدن و لباس نجس</u>
۲۴۳	<u>در این موارد</u>
۲۴۴	<u>در این موارد</u>
۲۴۵	<u>چند مسأله :</u>
۲۴۷	<u>شرایط مکان نمازگزار و حکم آن</u>
۲۴۸	<u>احکام مکان نمازگزار</u>
۲۴۹	<u>کسی که در مسجد نشسته اگر دیگری جای او را غصب کند و در آنجا نماز...</u>
۲۵۱	<u>استفتاء</u>
۲۵۲	<u>احکام مسجد</u>
۲۵۳	<u>این کارها دربارهء مسجد مستحب است :</u>
۲۵۵	<u>ترتیب اولویت مساجد برای نماز خواندن</u>
۲۵۶	<u>جاهایی که نماز خواندن در آنها مکروه است :</u>
۲۵۸	<u>احکام اذان و اقامه</u>
۲۵۹	<u>حکم کَلّی</u>
۲۶۰	<u>واجبات نماز</u>
۲۶۱	<u>واجبات نماز (۱)</u>
۲۶۲	<u>فرق بین رُکن و غیررُکن :</u>
۲۶۴	<u>واجبات نماز</u>
۲۶۵	<u>پ نیت</u>
۲۶۶	<u>عدول از نیت</u>
۲۶۷	<u>تکبیر الاحرام</u>
۲۶۸	<u>واجبات تکبیر الاحرام :</u>
۲۶۹	<u>قیام</u>
۲۷۰	<u>اقسام قیام :</u>
۲۷۱	<u>رکن :</u>
۲۷۲	<u>غیررکن :</u>
۲۷۳	<u>احکام قیام</u>
۲۷۵	<u>استفتاء</u>
۲۷۶	<u>قرائت</u>

۲۷۷	احکام قرائت
۲۷۹	استفتاء
۲۸۰	جابجایی حمد و تسبیحات
۲۸۱	بعضی از مستحبات قرائت: (۴۰)
۲۸۲	ذکر
۲۸۳	رکوع
۲۸۴	واجبات رکوع :
۲۸۵	ذکر رکوع
۲۸۶	آرامش بدن در رکوع
۲۸۷	ایستادن و آرامش بعد از رکوع
۲۸۸	وظیفه کسی که نمی تواند به طور معمول رکوع انجام دهد
۲۸۹	فراموش کردن رکوع
۲۹۰	برخی از مستحبات رکوع :
۲۹۱	سجود
۲۹۲	واجبات سجده :
۲۹۳	سر برداشتن از سجده :
۲۹۴	بر زمین بودن هفت عضو :
۲۹۵	مساوی بودن مواضع سجده :
۲۹۶	خاک
۲۹۶	گیاه (۶۹)
۲۹۷	استفتاء
۲۹۸	وظیفه کسی که نمی تواند بطور معمول سجده کند
۲۹۹	بعضی از مستحبات سجده :
۳۰۰	سجده واجب قرآن
۳۰۱	تشهد
۳۰۲	سلام
۳۰۳	ترتیب
۳۰۴	مُوالات
۳۰۶	قنوت
۳۰۷	تعقیب نماز
۳۰۸	استفتاء
۳۰۹	مبطلات نماز
۳۱۱	احکام مبطلات نماز
۳۱۲	سخن گفتن
۳۱۳	استفتاء
۳۱۴	خندیدن و گریستن
۳۱۵	روی از قبله برگرداندن :
۳۱۶	بر هم زدن صورت نماز

۳۱۷	<u>دستها را بر هم گذاشتن</u>
۳۱۸	<u>آمین گفتن</u>
۳۱۹	<u>چیزهایی که در نماز مکروه است</u>
۳۲۱	<u>شکایات نماز</u>
۳۲۲	<u>اقسام شک در نماز(۱)</u>
۳۲۳	<u>شک در اجزای نماز</u>
۳۲۴	<u>شک در رکعات</u>
۳۲۵	<u>شکهایی که نماز را باطل نمی کند :</u>
۳۲۶	<u>شک در رکعات نماز چهار رکعتی (۸)</u>
۳۲۷	<u>چند قانون کلی</u>
۳۲۸	<u>شکهایی که نباید به آنها اعتنا کرد</u>
۳۲۹	<u>توضیح</u>
۳۳۰	<u>شک بعد از وقت</u>
۳۳۱	<u>شک کثیرالشک</u>
۳۳۲	<u>وظیفه کثیرالشک</u>
۳۳۳	<u>الف - شک در رکعات نماز :</u>
۳۳۴	<u>ب - شک در اجزای نماز :</u>
۳۳۵	<u>شک امام و ماءموم</u>
۳۳۶	<u>شک در نماز مستحبی (۱۸)</u>
۳۳۷	<u>وظیفه نماز گزار :</u>
۳۳۸	<u>شک در اصل نماز(۱۹)</u>
۳۳۹	<u>شک در انجام نماز</u>
۳۴۰	<u>شک در صحت نماز</u>
۳۴۱	<u>مسأله :</u>
۳۴۲	<u>حکم گمان در نماز</u>
۳۴۳	<u>نماز احتیاط</u>
۳۴۴	<u>فرق نماز احتیاط با نمازهای دیگر :</u>
۳۴۵	<u>استفتاء</u>
۳۴۷	<u>سجده سهو</u>
۳۴۸	<u>واجب :</u>
۳۴۹	<u>احتیاط واجب :</u>
۳۵۰	<u>اجزای فراموش شده نماز</u>
۳۵۲	<u>نماز مسافر</u>
۳۵۳	<u>شرط اوّل</u>
۳۵۴	<u>شرط دوم</u>
۳۵۵	<u>شرط سوم</u>
۳۵۶	<u>شرط چهارم</u>
۳۵۷	<u>شرط پنجم</u>

<u>۳۵۸</u>	<u>شرط ششم</u>
<u>۳۵۹</u>	<u>شرط هفتم</u>
<u>۳۶۰</u>	<u>شرط هشتم</u>
<u>۳۶۱</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۶۲</u>	<u>مکانهایی که نماز تمام است</u>
<u>۳۶۳</u>	<u>وطن کجاست؟</u>
<u>۳۶۴</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۶۵</u>	<u>قصد ده روز</u>
<u>۳۶۶</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۶۷</u>	<u>مسافری که نمازش را تمام خوانده</u>
<u>۳۶۸</u>	<u>غیر مسافری که نمازش را شکسته خوانده است :</u>
<u>۳۷۰</u>	<u>مکانهایی که می‌توان نماز را تمام یا شکسته خواند</u>
<u>۳۷۱</u>	<u>نماز قضا</u>
<u>۳۷۲</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۷۵</u>	<u>نماز قضای پدر</u>
<u>۳۷۶</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۷۷</u>	<u>نماز جماعت</u>
<u>۳۷۸</u>	<u>اهمیت نماز جماعت</u>
<u>۳۷۹</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۸۱</u>	<u>شرایط نماز جماعت</u>
<u>۳۸۲</u>	<u>توضیح :</u>
<u>۳۸۳</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۸۴</u>	<u>شرایط امام جماعت</u>
<u>۳۸۵</u>	<u>امام جماعت باید این شرایط را دارا باشد :</u>
<u>۳۸۶</u>	<u>مسأله :</u>
<u>۳۸۷</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۸۹</u>	<u>نمازها و حالت‌های مختلفی که جماعت صحیح است :</u>
<u>۳۹۰</u>	<u>مسأله :</u>
<u>۳۹۱</u>	<u>نمازها و حالت‌های مختلفی که جماعت صحیح نیست :</u>
<u>۳۹۲</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۳۹۴</u>	<u>چگونگی اقتدا به امام جماعت</u>
<u>۳۹۵</u>	<u>رکعت اول</u>
<u>۳۹۶</u>	<u>رکعت دوم</u>
<u>۳۹۷</u>	<u>رکعت سوم</u>
<u>۳۹۸</u>	<u>رکعت چهارم</u>
<u>۳۹۹</u>	<u>وظیفهء مأموم در نماز جماعت</u>
<u>۴۰۰</u>	<u>چگونگی پیروی مأموم</u>
<u>۴۰۱</u>	<u>مسأله :</u>

۴۰۳	<u>احکام نماز جماعت</u>
۴۰۴	<u>استفتاء</u>
۴۰۵	<u>برخی از مستحبات و مکروهات نماز جماعت</u>
۴۰۶	<u>نماز جمعه</u>
۴۰۷	<u>اهمیت نماز جمعه</u>
۴۰۹	<u>چگونگی نماز جمعه و شرایط آن</u>
۴۱۰	<u>واجبات :</u>
۴۱۱	<u>مستحبات :</u>
۴۱۲	<u>شرایط نماز جمعه</u>
۴۱۳	<u>وظیفهء امام جمعه هنگام ایراد خطبه ها</u>
۴۱۴	<u>محتوای خطبه ها</u>
۴۱۵	<u>خطبهء اوّل :</u>
۴۱۶	<u>خطبهء دوم :</u>
۴۱۸	<u>ویژگیهای امام جمعه</u>
۴۱۹	<u>استفتاء</u>
۴۲۰	<u>وظیفهء نمازگزاران جمعه :</u>
۴۲۲	<u>اسباب وجوب نماز آیات</u>
۴۲۳	<u>چگونگی نماز آیات</u>
۴۲۴	<u>رکعت اوّل</u>
۴۲۵	<u>رکعت دوّم</u>
۴۲۷	<u>احکام نماز آیات</u>
۴۲۸	<u>غفيله</u>
۴۲۹	<u>نماز غفيله</u>
۴۳۰	<u>کیفیت نماز غفيله</u>
۴۳۱	<u>حجّ اللّهم انت ولیّ نعمتی و به جای جمله << أن تغفر لی ذنوبی >> می تواند...</u>
۴۳۳	<u>نافلهء نمازهای یومیّه</u>
۴۳۴	<u>دو مسأله :</u>
۴۳۵	<u>نماز شب</u>
۴۳۶	<u>وقت نماز شب</u>
۴۳۸	<u>نماز عید</u>
۴۳۹	<u>وقت نماز عید</u>
۴۴۰	<u>چگونگی نماز عید</u>
۴۴۱	<u>احکام کلی</u>
۴۴۲	<u>اقسام روزه(۱)</u>
۴۴۳	<u>روزه های واجب</u>
۴۴۴	<u>روزه های حرام(۳)</u>
۴۴۵	<u>روزه های مستحب</u>
۴۴۶	<u>استفتاء</u>

۴۴۷	<u>روزه های مکروه</u>
۴۴۹	<u>نیّت روزه</u>
۴۵۰	<u>نیّت روزه</u>
۴۵۱	<u>استفتاء</u>
۴۵۲	<u>چه چیزهایی روزه را باطل می‌کند</u>
۴۵۳	<u>خوردن و آشامیدن</u>
۴۵۴	<u>تزریق آمپول</u>
۴۵۵	<u>رساندن غبار غلیظ به حلق</u>
۴۵۶	<u>دروغ بستن به خدا و پیغمبر</u>
۴۵۷	<u>در این موارد روزه باطل نیست :</u>
۴۵۸	<u>قی کردن</u>
۴۶۱	<u>کارهایی که بر روزه دار مکروه است</u>
۴۶۲	<u>قضا و کفاره روزه</u>
۴۶۳	<u>روزه قضا</u>
۴۶۴	<u>کفاره روزه</u>
۴۶۸	<u>احکام قضا و کفاره روزه</u>
۴۶۹	<u>استفتاء</u>
۴۷۰	<u>روزه مسافر</u>
۴۷۱	<u>حکم روزه مسافر</u>
۴۷۲	<u>-ابه سفر رفتن</u>
۴۷۳	<u>-۱۲ از سفر برگشتن</u>
۴۷۵	<u>راههای ثابت شدن اول ماه</u>
۴۷۶	<u>چند مسأله</u>
۴۷۷	<u>شرایط وجوب حج</u>
۴۷۸	<u>شرایط وجوب حج</u>
۴۷۹	<u>میزان استطاعت مالی :</u>
۴۸۱	<u>اقسام حج</u>
۴۸۲	<u>اعمال عمره و حج تمتع و سیر مکانی آن</u>
۴۸۳	<u>اعمال حج تمتع و سیر مکانی آن</u>
۴۸۴	<u>توضیح اعمال عمره و حج</u>
۴۸۵	<u>احرام</u>
۴۸۶	<u>طواف</u>
۴۸۸	<u>نماز طواف</u>
۴۸۹	<u>سعی</u>
۴۹۰	<u>تقصیر</u>
۴۹۱	<u>وقوف در عرفات</u>
۴۹۲	<u>وقوف در مشعر الحرام</u>
۴۹۳	<u>اعمال روز عید قربان</u>

<u>۴۹۴</u>	<u>طواف نساء و نماز آن</u>
<u>۴۹۵</u>	<u>مُحَرَّمات احرام</u>
<u>۴۹۶</u>	<u>مُحَرَّمات مشترک بین زن و مرد :</u>
<u>۴۹۷</u>	<u>آنچه فقط بر مردان حرام است :</u>
<u>۴۹۸</u>	<u>آنچه بر زنان محرم حرام است</u>
<u>۵۰۰</u>	<u>اعمال عمرهء مفرده</u>
<u>۵۰۱</u>	<u>محرم و نامحرم</u>
<u>۵۰۲</u>	<u>اسباب محرمیت :</u>
<u>۵۰۳</u>	<u>محارم نسبی</u>
<u>۵۰۴</u>	<u>دو مسأله :</u>
<u>۵۰۵</u>	<u>افرادی که بر دخترها و زنان محرمند :</u>
<u>۵۰۶</u>	<u>محارم سببی</u>
<u>۵۰۷</u>	<u>محارم رضاعی</u>
<u>۵۰۹</u>	<u>محارم سببی</u>
<u>۵۱۰</u>	<u>محارم رضاعی</u>
<u>۵۱۳</u>	<u>نگاه کردن</u>
<u>۵۱۴</u>	<u>حکم نگاه :</u>
<u>۵۱۵</u>	<u>۱- به محارم</u>
<u>۵۱۶</u>	<u>۲- به غیر محارم :</u>
<u>۵۱۷</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۵۱۸</u>	<u>پوشش</u>
<u>۵۲۰</u>	<u>حکم ازدواج و صفات همسر</u>
<u>۵۲۱</u>	<u>همسر شایسته</u>
<u>۵۲۲</u>	<u>همسر ناشایسته</u>
<u>۵۲۳</u>	<u>عقد ازدواج</u>
<u>۵۲۴</u>	<u>حکم کلی</u>
<u>۵۲۵</u>	<u>عقیقه</u>
<u>۵۲۷</u>	<u>طلاق</u>
<u>۵۲۸</u>	<u>شرایط طلاق</u>
<u>۵۲۹</u>	<u>اقسام طلاق</u>
<u>۵۳۰</u>	<u>عدهء طلاق</u>
<u>۵۳۱</u>	<u>عدهء وفات</u>
<u>۵۳۲</u>	<u>چند مسأله :</u>
<u>۵۳۳</u>	<u>اقسام طلاق</u>
<u>۵۳۴</u>	<u>عدهء طلاق</u>
<u>۵۳۵</u>	<u>عدهء وفات</u>
<u>۵۳۶</u>	<u>چند مسأله :</u>
<u>۵۳۷</u>	<u>پوشیدن لباسهای زنگارنگ</u>

۵۳۸	<u>محتضرو وظیفهء دیگران نسبت به آن</u>
۵۳۹	<u>محتضر</u>
۵۴۰	<u>وظیفهء دیگران نسبت به محتضر</u>
۵۴۱	<u>مستحبات :</u>
۵۴۲	<u>مکروهات :</u>
۵۴۳	<u>مستحبات پس از مرگ</u>
۵۴۴	<u>واجبات پس از مرگ و غسل میت</u>
۵۴۵	<u>غسل میت</u>
۵۴۶	<u>افرادی که باید غسل میت داد</u>
۵۴۷	<u>– شرایط کسی که میت را غسل می دهد</u>
۵۴۸	<u>حنوط و کفن میت</u>
۵۴۹	<u>کفن میت</u>
۵۵۰	<u>مقدار لازم در کفن میت :</u>
۵۵۱	<u>شرایط کفن میت</u>
۵۵۲	<u>نماز میت</u>
۵۵۳	<u>نماز میت</u>
۵۵۴	<u>شرایط نماز میت</u>
۵۵۵	<u>قصد قربت و اخلاص .</u>
۵۵۶	<u>احکام و آداب نماز میت</u>
۵۵۷	<u>مستحبات نماز میت</u>
۵۵۸	<u>تشبیح جنازه و آداب آن</u>
۵۵۹	<u>مستحبات</u>
۵۶۰	<u>مکروهات :</u>
۵۶۱	<u>وظایف صاحب عزا</u>
۵۶۲	<u>کیفیت دفن میت .</u>
۵۶۳	<u>مکانهایی که دفن میت جایز نیست</u>
۵۶۴	<u>آنچه در کیفیت دفن مستحب است :</u>
۵۶۵	<u>احکام شهید</u>
۵۶۶	<u>دو مسأله :</u>
۵۶۷	<u>مخارج کفن و دفن</u>
۵۶۸	<u>نبش قبر</u>
۵۷۱	<u>مستحبات پس از مرگ</u>
۵۷۲	<u>واجبات پس از مرگ</u>
۵۷۳	<u>غسل میت</u>
۵۷۵	<u>این افراد را باید غسل داد :</u>
۵۷۶	<u>۱۰– شرایط کسی که میت را غسل می دهد :</u>
۵۷۸	<u>حنوط</u>
۵۷۹	<u>کفن میت</u>

۵۸۰	<u>مقدار لازم در کفن میت :</u>
۵۸۱	<u>شرایط کفن میت</u>
۵۸۳	<u>نماز میت</u>
۵۸۴	<u>شرایط نماز میت</u>
۵۸۵	<u>قصد قربت و اخلاص .</u>
۵۸۶	<u>احکام و آداب نماز میت</u>
۵۸۸	<u>مستحبات نماز میت</u>
۵۸۹	<u>تشبیح جنازه و آداب آن</u>
۵۹۰	<u>متحبات :</u>
۵۹۱	<u>مکروهات :</u>
۵۹۳	<u>وظایف صاحب عزا</u>
۵۹۴	<u>کیفیت دفن میت .</u>
۵۹۶	<u>آداب دفن</u>
۵۹۷	<u>آنچه در کیفیت دفن مستحب است :</u>
۵۹۹	<u>احکام شهید</u>
۶۰۰	<u>دو مسأله :</u>
۶۰۱	<u>مخارج کفن و دفن</u>
۶۰۳	<u>نبش قبر</u>
۶۰۴	<u>ارث و مصارف ترکهء (اموال) میت</u>
۶۰۵	<u>مصارف ترکهء (اموال) میت</u>
۶۰۶	<u>طبقات ارث</u>
۶۰۷	<u>سهام ورثه</u>
۶۰۸	<u>انواع سهم</u>
۶۰۹	<u>اقسام وارث</u>
۶۱۰	<u>سهام مفروض و صاحبان آنها</u>
۶۱۱	<u>توارث همسران</u>
۶۱۲	<u>طبقات ارث</u>
۶۱۳	<u>سهام ورثه</u>
۶۱۴	<u>انواع سهم</u>
۶۱۵	<u>اقسام وارث</u>
۶۱۶	<u>سهام مفروض و صاحبان آنها</u>
۶۱۷	<u>توارث همسران</u>
۶۱۹	<u>انواع خوراکی ها و احکام آن</u>
۶۲۰	<u>انواع خوراکی ها</u>
۶۲۱	<u>احکام خوراکیها</u>
۶۲۲	<u>۱- چهارپایان :</u>
۶۲۳	<u>۱- حلال گوشت :</u>
۶۲۴	<u>۲- مکروه :</u>

۶۲۵	۳- حرام گوشت :
۶۲۶	۱- حلال گوشت :
۶۲۷	۲- حرام گوشت :
۶۲۸	چند مسأله :
۶۲۹	پرنندگان
۶۳۰	چند مسأله :
۶۳۱	آبزیان
۶۳۲	اجزاء حرام حیوانهای حلال گوشت
۶۳۳	چند مسأله :
۶۳۴	دو حکم کلی
۶۳۵	حکم خوردن غذای دیگران بدون اذن و رضایت صاحبش
۶۳۶	در مورد ذیل خوردن و آشامیدن چیزهای حرام اشکال ندارد
۶۳۷	آداب غذا خوردن
۶۳۸	مستحبات
۶۳۹	مکروهات
۶۴۰	آداب آب نوشیدن
۶۴۱	مستحبات :
۶۴۲	مکروهات
۶۴۳	اجزاء حرام حیوانهای حلال گوشت
۶۴۴	چند مسأله :
۶۴۵	بنابراین مسأله چند صورت دارد :
۶۴۶	دو حکم کلی
۶۴۷	۱- خوردن غذای دیگران بدون اذن و رضایت صاحبش حرام است هر چند
۶۴۸	در مورد ذیل خوردن و آشامیدن چیزهای حرام اشکال ندارد :
۶۴۹	۳- با دست راست غذا بخورد .
۶۵۰	مکروهات
۶۵۱	آداب آب نوشیدن
۶۵۲	مستحبات :
۶۵۳	مکروهات
۶۵۴	ذبح و شکار حیوانات و شرایط سر بریدن آن
۶۵۵	دستور ذبح حیوان
۶۵۶	شرایط سر بریدن حیوان
۶۵۷	دستور کشتن شتر
۶۵۸	شرایط حلال و پاک بودن شکار با اسلحه
۶۵۹	شرایط حلال و پاک بودن شکار با سگ
۶۶۰	صید ماهی
۶۶۲	غصب و احکام آن
۶۶۳	احکام غصب

<u>۶۶۴</u>	<u>احکام غضب</u>
<u>۶۶۵</u>	<u>دروغ و غیبت</u>
<u>۶۶۶</u>	<u>دروغ</u>
<u>۶۶۷</u>	<u>غیبت</u>
<u>۶۶۹</u>	<u>غنا</u>
<u>۶۷۰</u>	<u>احکام غنا</u>
<u>۶۷۱</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۷۲</u>	<u>حکم کلی</u>
<u>۶۷۳</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۷۴</u>	<u>حکم کلی</u>
<u>۶۷۶</u>	<u>رقص</u>
<u>۶۷۷</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۷۸</u>	<u>ستم و کمک به ستمکاران</u>
<u>۶۸۰</u>	<u>رشوه</u>
<u>۶۸۱</u>	<u>مجسمه سازی</u>
<u>۶۸۳</u>	<u>سحر</u>
<u>۶۸۴</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۸۵</u>	<u>قمار</u>
<u>۶۸۶</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۸۸</u>	<u>ریش تراشی</u>
<u>۶۸۹</u>	<u>عقیم سازی</u>
<u>۶۹۱</u>	<u>تخلف از مقررات دولت اسلامی</u>
<u>۶۹۲</u>	<u>استفتاء</u>
<u>۶۹۳</u>	<u>مسائل متفرقه</u>
<u>۶۹۶</u>	<u>اقسام زکات و موارد وجوب زکات اموال</u>
<u>۶۹۷</u>	<u>موارد وجوب زکات اموال: (۳)</u>
<u>۶۹۸</u>	<u>نصاب غلات و مقدار زکات آن</u>
<u>۶۹۹</u>	<u>نصاب غلات (۱)</u>
<u>۷۰۰</u>	<u>مقدار زکات غلات</u>
<u>۷۰۲</u>	<u>نصاب دامها و مقدار زکات آن</u>
<u>۷۰۳</u>	<u>گوسفند</u>
<u>۷۰۴</u>	<u>گاو</u>
<u>۷۰۵</u>	<u>شتر</u>
<u>۷۰۶</u>	<u>احکام زکات</u>
<u>۷۰۸</u>	<u>مصرف زکات</u>
<u>۷۰۹</u>	<u>احکام مصرف زکات</u>
<u>۷۱۰</u>	<u>ب: پرداخت آن ممکن بوده</u>
<u>۷۱۱</u>	<u>مستحبات پرداخت زکات:</u>

۷۱۲	<u>وجوب زکات فطره و شرایط آن</u>
۷۱۴	<u>احکام زکات فطره</u>
۷۱۶	<u>خمس و مواردی که خمس واجب است</u>
۷۱۷	<u>در هفت چیز</u>
۷۱۹	<u>خمس منفعت کسب</u>
۷۲۰	<u>مخارج سال</u>
۷۲۱	<u>سال خمسی</u>
۷۲۲	<u>اموالی که خمس ندارد</u>
۷۲۴	<u>چند مسأله :</u>
۷۲۵	<u>استفتاء</u>
۷۲۶	<u>خمس سرمایه و معدن</u>
۷۲۷	<u>استفتاء</u>
۷۲۸	<u>معدن</u>
۷۲۹	<u>نصاب معدن</u>
۷۳۱	<u>گنج و شرایط خمس آن</u>
۷۳۲	<u>نصاب گنج</u>
۷۳۳	<u>گنج و محل آن</u>
۷۳۴	<u>مال حلال مخلوط به حرام</u>
۷۳۵	<u>-اصحاب آن معلوم</u>
۷۳۶	<u>-اصحاب آن نامعلوم</u>
۷۳۷	<u>مسأله :</u>
۷۳۹	<u>جواهری که با غواصی به دست آمده</u>
۷۴۰	<u>غنیمت</u>
۷۴۱	<u>زمینی که کافر ذمی از مسلمانی خریداری کند</u>
۷۴۲	<u>حکم اموال خمس نداده</u>
۷۴۴	<u>استفتاء</u>
۷۴۵	<u>مصرف خمس و شرایط سیدی که می‌توان به او خمس داد</u>
۷۴۶	<u>استفتاء</u>
۷۴۸	<u>انفال و موارد آن</u>
۷۴۹	<u>وقف</u>
۷۵۰	<u>تعریف وقف</u>
۷۵۱	<u>اقسام وقف :</u>
۷۵۲	<u>شرایط وقف</u>
۷۵۴	<u>۱- شرایط واقف</u>
۷۵۵	<u>۲- شرایط مال موقوف :</u>
۷۵۶	<u>۳- شرایط موقوف علیه :</u>
۷۵۷	<u>۴- سایر شرایط :</u>
۷۵۸	<u>احکام وقف</u>

۷۶۰	<u>متولی وقف کیست؟</u>
۷۶۱	<u>فروش مال وقفی</u>
۷۶۳	<u>استفتاء</u>
۷۶۴	<u>برخی از نمونه های وقف و حکم هر یک (۱)</u>
۷۶۶	<u>وصیت و چگونگی وصیت</u>
۷۶۷	<u>تعریف وصیت</u>
۷۶۸	<u>چگونگی وصیت</u>
۷۶۹	<u>متن و صیتنامه و وصیت مالی</u>
۷۷۰	<u>وصیت مالی</u>
۷۷۲	<u>رهن</u>
۷۷۳	<u>استفتاء</u>
۷۷۵	<u>حواله و حکم آن</u>
۷۷۶	<u>ضمان و شرایط آن</u>
۷۷۷	<u>شرایط ضمان :</u>
۷۷۸	<u>احکام ضمان</u>
۷۸۰	<u>کفالت</u>
۷۸۱	<u>شرایط کفالت :</u>
۷۸۲	<u>وکالت و شرایط وکالت</u>
۷۸۳	<u>شرایط وکالت</u>
۷۸۵	<u>احکام وکالت</u>
۷۸۷	<u>خَجر</u>
۷۸۹	<u>ودیعه و احکام امانتداری</u>
۷۹۰	<u>احکام امانتداری</u>
۷۹۱	<u>عاریه</u>
۷۹۳	<u>شرکت</u>
۷۹۴	<u>تعریف شرکت</u>
۷۹۵	<u>احکام شرکت</u>
۷۹۶	<u>مضاربه و شرایط آن</u>
۷۹۷	<u>تعریف مضاربه</u>
۷۹۸	<u>شرایط مضاربه</u>
۸۰۰	<u>احکام مضاربه</u>
۸۰۱	<u>ضمان عامل و عدم آن</u>
۸۰۳	<u>مزارعه و شرایط آن</u>
۸۰۴	<u>شرایط مزارعه</u>
۸۰۵	<u>احکام مزارعه</u>
۸۰۷	<u>مساقات و شرایط آن</u>
۸۰۸	<u>شرایط مساقات</u>
۸۰۹	<u>جند مسأله</u>

۸۱۰	<u>استفتاء</u>
۸۱۲	<u>نذر و كفارهء تخلف نذر</u>
۸۱۳	<u>استفتاء</u>
۸۱۴	<u>كفارهء تخلف نذر</u>
۸۱۵	<u>كفارهء تخلف نذر</u>
۸۱۷	<u>قسم خوردن</u>
۸۱۸	<u>صدقہ و احكام آن</u>
۸۱۹	<u>احكام صدقه</u>
۸۲۱	<u>هبه</u>
۸۲۲	<u>صلح</u>
۸۲۴	<u>كفاره و اقسام آن</u>
۸۲۵	<u>اقسام كفاره</u>
۸۲۶	<u>گناهان كفاره دار و كفارهء هر يك (۱)</u>
۸۲۸	<u>احكام كفارات</u>
۸۲۹	<u>استفتاء</u>
۸۳۰	<u>حكم و وظيفه شخصى كه اشياء پيدا شده را برميدارد</u>
۸۳۱	<u>۱- قيمت آن از يك درهم (۱) کمتر نيست</u>
۸۳۲	<u>چگونگى اعلان اشياء پيدا شده</u>
۸۳۴	<u>چند مسأله :</u>
۸۳۵	<u>گم شدن كفش</u>
۸۳۷	<u>اقسام خريد و فروش</u>
۸۳۸	<u>اقسام خريد و فروش</u>
۸۳۹	<u>خريد و فروش واجب</u>
۸۴۰	<u>خريد و فروش مستحب</u>
۸۴۱	<u>خريد و فروش حرام</u>
۸۴۲	<u>استفتا</u>
۸۴۳	<u>در اين موارد خريد و فروش مكروه است :</u>
۸۴۴	<u>آداب خريد و فروش</u>
۸۴۵	<u>مستحبات</u>
۸۴۶	<u>مكروهات</u>
۸۴۸	<u>احكام خريد و فروش</u>
۸۵۰	<u>احكام معاملهء نسيه</u>
۸۵۱	<u>استفتاء</u>
۸۵۳	<u>معاملهء سلف و احكام آن</u>
۸۵۴	<u>احكام معاملهء سلف</u>
۸۵۵	<u>معامله ربوى و احكام آن</u>
۸۵۶	<u>انواع ربا</u>
۸۵۷	<u>شرائط ربای معاملى</u>

۸۵۸	<u>احکام معامله ربوی</u>
۸۶۱	<u>خرید و فروش چک و سفته</u>
۸۶۲	<u>مسائل متفرقه خرید و فروش</u>
۸۶۳	<u>استفتاء</u>
۸۶۵	<u>خيار يا اختيار فسخ و انواع آن</u>
۸۶۷	<u>احکام خيارات</u>
۸۶۹	<u>بيع شرط</u>
۸۷۰	<u>شُفَعَه (۱)</u>
۸۷۱	<u>شماره أنواع مال حکم</u>
۸۷۳	<u>قرارداد اجاره و شرایط مال مورد اجاره</u>
۸۷۴	<u>قرارداد اجاره</u>
۸۷۵	<u>شرایط مالی که اجاره می دهند</u>
۸۷۶	<u>احکام اجاره</u>
۸۷۸	<u>استفتاءات</u>
۸۷۹	<u>جعاله و فرق آ، با اجاره</u>
۸۸۰	<u>فرق بين اجاره و جُعاله</u>
۸۸۲	<u>اقسام جعاله</u>
۸۸۳	<u>دو مسأله :</u>
۸۸۴	<u>سرقفلی</u>
۸۸۶	<u>اهمیت قرض و احکام آن</u>
۸۸۷	<u>اقسام قرض</u>
۸۸۸	<u>احکام قرض</u>
۸۸۹	<u>استفتاء</u>
۸۹۱	<u>امر به معروف و نهی از منکر</u>
۸۹۲	<u>اهمیت امر به معروف و نهی از منکر</u>
۸۹۳	<u>مراتب امر به معروف و نهی از منکر</u>
۸۹۵	<u>احکام امر به معروف و نهی از منکر</u>
۸۹۶	<u>نمی داند به انجام آن موفق می شود یا نه حکم فرض قبلی را دارد. لا</u>
۸۹۸	<u>آداب امر به معروف و نهی از منکر</u>
۸۹۹	<u>مانند طبیبی دلسوز و پدری مهربان باشد .</u>
۹۰۰	<u>قصد خود را خالص کند و تنها برای رضای خداوند اقدام کند و عمل خود را...</u>
۹۰۱	<u>خود را پاک و منزّه نداند</u>
۹۰۲	<u>جهاد و دفاع</u>
۹۰۳	<u>اقسام دفاع</u>
۹۰۴	<u>دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی</u>
۹۰۵	<u>دفاع از جان و حقوق شخصی</u>
۹۰۷	<u>آموزش فنون نظامی و خدمت سربازی</u>
۹۰۸	<u>خدمت سربازی</u>

۹۰۹	<u>استفتاء</u>
۹۱۰	<u>اجازه پدر برای رفتن به سربازی</u>
۹۱۱	<u>تعریف معروف و منکر</u>
۹۱۲	<u>شرایط امر به معروف و نهی از منکر</u>
۹۱۴	<u>قضاوت و شهادت</u>
۹۱۵	<u>قضاوت</u>
۹۱۶	<u>شرایط قاضی :</u>
۹۱۷	<u>قضاوت ، شهادت ، حد - قصاص و دیه</u>
۹۱۸	<u>قضاوت امروزی</u>
۹۱۹	<u>وظایف قاضی</u>
۹۲۰	<u>شرایط مدعی :</u>
۹۲۱	<u>شرایط مدعی علیه :</u>
۹۲۲	<u>راههای ثبوت حق یا جرم :</u>
۹۲۳	<u>شرایط شهادت :</u>
۹۲۴	<u>شرایط شهود :</u>
۹۲۵	<u>شرایط اقرار :</u>
۹۲۶	<u>شرایط مقرر :</u>
۹۲۷	<u>شرایط قسم</u>
۹۲۸	<u>تعریف حدو برخی از گناهایی که حد دارد</u>
۹۲۹	<u>برخی از گناهایی که حد دارد و حد هر یک از آنها</u>
۹۳۱	<u>تعریف تعزیر و فرقی حد و تعزیر</u>
۹۳۲	<u>تعریف تعزیر</u>
۹۳۳	<u>فرق حد و تعزیر</u>
۹۳۴	<u>انواع قصاص و شرایط آن</u>
۹۳۵	<u>تعریف قصاص</u>
۹۳۶	<u>شرایط قصاص نفس</u>
۹۳۷	<u>چگونگی قصاص نفس</u>
۹۳۸	<u>شرایط قصاص عضو</u>
۹۳۹	<u>مسأله :</u>
۹۴۰	<u>دیات و موجبات دیه</u>
۹۴۱	<u>تعریف دیه</u>
۹۴۲	<u>موجبات دیه</u>
۹۴۳	<u>دیه قتل</u>
۹۴۴	<u>دیه قتل :</u>
۹۴۵	<u>دیه سقط جنین</u>
۹۴۶	<u>روح دمیده باشد :</u>
۹۴۷	<u>دیه اعضا</u>
۹۴۸	<u>برخی از اعضایی که دیه آنها دیه قتل است :</u>

جایگاه فقه و احکام

سعادت بشر در این جهان و جهان آخرت در گرو عمل به برنامه های اسلامی و تطبیق برنامه های روزمره در تمام زوایای آن - چه فردی و چه اجتماعی - بر قوانین نجات بخش اسلام می باشد.

برنامه های اسلام به سه دسته تقسیم می شود:

الف : برنامه های اعتقادی (اصول دین).

ب : دستورهای عملی (فروع دین یا احکام).

ج : مسائل روانی (اخلاق).

دسته اول

برنامه هایی است در رابطه با سالم سازی فکر و اعتقاد انسان و مکلف باید نسبت به آنها یقین کند و آنها را از روی دلیل بپذیرد و چون این بخش از برنامه های اسلام اعتقادی است و نیاز به یقین دارد

پیروی از دیگران (تقلید) در آنها راه ندارد گرچه می توان از راهنمایی دیگران برای تحصیل یقین بهره مند گردید.

دسته دوم

که برنامه های عملی است

مشمول بر <<بایدها>> و <<نبایدها>>یی است که با انجام و ترک آنها (همراه با اعتقاد صحیح) اطاعت الهی تحقق می یابد؛ مانند خواندن نماز و پرداخت زکات و پرهیز از غیبت و سرقت .

دسته سوم

برنامه هایی در رابطه با پرورش روح و سلامت روان آدمی است که شیوه تقویت صفات پسندیده؛ مانند عدالت

سخاوت

شجاعت و عزت در نهاد انسانها و مبارزه با صفات ناپسند و زشت؛ مانند حسد، بخل نفاق را بیان می کند.

کتاب فقهی که با تلاش شبانه روزی دانشمندان اسلامی به رشته تحریر در آمده در بردارنده دسته دوم از مسائل دینی است که احکام نام دارد.

۲

وظایف مکلفین نسبت به احکام

شخص مکلف برای شناخت و پی بردن به آن امر و نهی ها باید اجتهاد کند و از منابع مربوط بدانهادست یابد یا از کسی که با اجتهاد احکام را استنباط کرده تقلید کند و یا به احتیاط عمل نماید. بنابراین وظیفه مکلف نسبت به برنامه های عملی اسلام یکی از این سه امر است: (اجتهاد) (تقلید) (احتیاط)

۳

شرایط تکلیف

آدمی با گوهر گرانبهای تفکر و تعقل و قوه انتخاب و اختیار از دیگر موجودات متمایز است و کرامت مسوءولیت تکالیف الهی به او ارزانی شده که با عمل به آنها به سعادت ابدی خواهد رسید. افرادی که دارای شرایط ذیل باشند مکلف به آن تکالیف خواهند بود: -- بلوغ -- عقل -- قدرت .

بنابراین فرد عاقل و بالغ که قادر بر انجام وظایف شرعی باشد در مقابل امرها و نهی های الهی مسوءولیت دارد و در صورت سرپیچی از آنها عذاب خواهد شد و به پاداش اطاعت از آن فرامین هم خواهد رسید. پس کودکان و افراد دیوانه و کسی که قدرت بر انجام واجبات ندارد مکلف نبوده و عملی بر او واجب یا حرام نیست. از این روست که اگر دیوانه یا طفل دروغ بگوید یا نماز نخواند عذاب نمی شود گرچه - از فضل الهی - در موارد بسیاری اعمال نیک آنها ثواب دارد؛ مثل این که اگر طفلی به طور صحیح نماز بخواند یا حج بجا آورد پاداش دارد. اما مکلف بر انجام این اعمال نمی باشد و در صورت ترک آنها عذاب نخواهد شد.

گفتنی است ولی آنها و نظام اسلامی نسبت به بسیاری از اعمال ناپسند آنها مسئولند و به همین سبب بر ولی طفل است که او را از تجاوز به حقوق مردم باز دارد و بر حاکم است که جهت حفظ نظم عمومی و اجرای عدالت او را تنبیه کند.

۴

تقسیم احکام

در یک تقسیم کلی تمام احکام دینی را به دو دسته تقسیم کرده اند: -- تکلیفی -- وضعی

دسته اول: احکامی است که تکلیف و وظیفه انسان را نسبت به اعمال و رفتار وی مشخص می کند مانند واجب بودن نماز و حرام بودن ظلم .

دسته دوم: احکامی است که وضعیت و کیفیت اشیاء را در ارتباط با اعمال انسان مشخص می کند مثل صحیح بودن نماز یا باطل بودن روزه طهارت برخی اشیاء و نجاست برخی دیگر.

۵

اقسام احکام تکلیفی

۱ واجب ؛ عملی است که انجامش لازم است و ترک آن عذاب دارد. مانند نماز.

۲ حرام ؛ عملی است که ترک آن لازم و انجامش عذاب دارد مانند دروغ .

۳ مستحب ؛ عملی که انجامش مطلوب است و ثواب دارد ولی ترک آن عذاب ندارد. مانند نماز شب .

۴ مکروه ؛ عملی که ترک آن مطلوب است و ثواب دارد و انجامش عذاب ندارد. مانند پوشیدن لباس سیاه در نماز.

۵ مباح ؛ عملی که انجام و ترک آن مساوی است ؛ نه عذابی دارد و نه ثوابی. مانند بسیاری از اعمال .

۶

اقسام واجب

کارهایی که بر افراد مکلف واجب می باشد، دارای اقسام مختلفی است که شناخت آنها در چگونگی انجام وظیفه تاءثیر دارد.

۱ واجب عینی: آن است که از همه مکلفین خواسته شده و با انجام یک یا چند نفر، از دیگران ساقط نمی شود؛ مانند نماز و روزه .

واجب کفایی: آن است که اگر عده ای - به قدر کفایت - آن را انجام دهند از دیگران ساقط می شود؛ مانند کفن و دفن و نماز بر میت امر به معروف و نهی از منکر و جهاد.

۲ واجب تعیینی: آن است که یک عمل مشخص از مکلفین خواسته شده است و بدل و جایگزین ندارد؛ مانند نماز مغرب و عشاء.

واجب تخییری: آن است که دو یا چند عمل از مکلف خواسته شده و او مخیر است هر کدام را بخواهد انجام دهد؛ مثل وجوب نماز جمعه و ظهر در روز جمعه .

غیر از اینها اقسام دیگری برای واجب بر شمرده اند که بیشتر در علم اصول فقه به آنها پرداخته می شود.

آموزش فقه - محمد حسین فلاح زاده - ص ۱۹ تا ۳۱

۸

اجتهاد

اجتهاد در لغت به معنای کوشش و تلاش کردن است. و در اصطلاح فقه عبارت است از استنباط و استخراج مسائل شرعی از منابع مربوط به آن.

به شخصی که توانایی اجتهاد را داشته باشد <<مجتهد>> می گویند.

۹

تقلید

تقلید در اصطلاح فقه عبارت است از عمل مستند به فتوای فقیه.

۱ بر هر مکلفی که به درجه اجتهاد نرسیده و طریقه احتیاط را نمی داند واجب است در احکام از مجتهد تقلید کند.؟(۱)

۲ تقلید در احکام: اختصاص به واجبات و محرمات ندارد، بلکه در مستحبات و مکروهات و مباحات هم جاری است.؟(۲)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۵

۲- همان.

۱۰

منابع فقه

۱- قرآن

۲- سنت: قول معصوم (ع)؛ فعل معصوم (ع)؛ تقریر معصوم (ع)

۳- عقل

۴- اجماع (اتفاق فقها بر حکمی از احکام شرعی)

قرآن: که مجموعه وحی الهی بر پیامبر اکرم اسلام (ص) می باشد و به خواست خداوند بدون هیچگونه نقص و اضافه به دست ما رسیده اولین و بهترین ملاک عمل و منبع استنباط احکام می باشد.

قول معصوم: مجموعه گفتار امامان معصوم (ع) و دستورها و آموزشهای قولی آنان که روش درست کرداری را به ما می آموزد

یکی از منابع معتبر فقهی است که در کتب روایی جمع آوری شده است.

۱۱

فعل معصوم

از آنجا که ائمه معصوم (ع) از هر خطا و اشتباهی در امان هستند؛ کردار آنان نیز مانند گفتارشان می تواند ملاک عمل برای ما باشد، که این دسته نیز در کتب تاریخی و روایی با عنوان <<سیره عملی معصومین>> آمده است.

۱۲

تقریر معصوم

چون نهی از منکر و بازداشتن افراد جامعه از کار خلاف و اشتباه (در غیر موارد تقیه) از وظایف پیشوایان معصوم (ع) است

از این رو در مواردی که فرد یا افرادی در حضور معصوم (ع) عملی را انجام داده باشند در حالی که تقیه ای در کار نبوده

و معصوم (ع) آن عمل را تایید کرده یا لاقلاً از آن نهی نکرده باشد به عنوان عملی مورد امضا و تقریر ایشان می تواند ملاک دیگری برای عمل و منبعی برای استنباط فقه باشد.

۱۳

عقل و اجماع

اگر برای حکمی از احکام دلیلی از قرآن و سنت نیابیم آنچه که عقل بشری بدان حکم کند و یا فقهای شیعه بر آن اتفاق نظر داشته باشند که حاکی از رضایت معصوم (ع) باشد می توان مطابق آن فتوا داد و وظیفه مکلفین را مشخص کرد.

۱۴

مرجع تقلید و شرایط آن

به مجتهدی که دیگران از او تقلید می کنند <<مرجع تقلید>> گویند. مرجع تقلید باید دارای این شرایط باشد:

اجتهاد - عقل - بلوغ - عدالت - مرد بودن - زنده بودن - حلال زادگی - شیعه دوازده امامی بودن - و بنابر احتیاط واجب اعلم بوده و حریص به دنیا نباشد. (۱)

عادل به کسی گویند که دارای قوه عدالت باشد. و عدالت حالتی نفسانی است که انسان را به تقوا واداشته و از ارتکاب گناهان کبیره و اصرار بر گناهان صغیره باز می دارد. (۲)

اعلم کسی است که قواعد و مدارک مسأله را بهتر بشناسد و بر نظایر آن مسأله و اخبار اطلاع بیشتر داشته باشد و همچنین اخبار را بهتر بفهمد. به طور خلاصه اعلم کسی است که در استنباط احکام از دیگران استادتر باشد. (۳)

تقلید ابتدایی از مجتهد مرده جایز نیست؛ یعنی کسی که اکنون مکلف شده یا تاکنون تقلید نکرده نمی تواند از مجتهدی که از دنیا رفته است تقلید کند. بلکه باید مقلد مجتهد زنده باشد. (۴)

۱۶

بقاء بر تقلید از میت

۱- بقای بر تقلید میت اشکال ندارد یعنی کسی که در زمان حیات مجتهدی به فتاوایش یا بعضی از آنها عمل کرده باشد می تواند بر تقلید او باقی بماند حتی در مسائلی که در زمان حیات آن مجتهد به آنها عمل نکرده نیز می تواند از وی تقلید کند؛ مثلاً در زمان حیات او به حج نرفته و اکنون پس از مرگ او به حج می رود می تواند مناسک حج را مطابق فتوای او عمل کند. (۱)

۲- بقای بر تقلید میت باید با اجازه مجتهد زنده باشد؛ یعنی چنانچه به فتوای مجتهد زنده بقای بر تقلید میت جایز باشد می تواند همچنان از او تقلید کند. (۲)

۳- کسی که بر تقلید میت باقی مانده است در مسائلی که میت فتوا نداده و همچنین در مسائل جدید باید از مجتهد زنده تقلید کند. (۳)

۱- تحریر الوسيله جلد ۱ فی فروع التقلید ص ۷ م ۱۳

۲- همان ص ۷ م ۱۳

۳- استفتاآت ج ۱ ص ۱۲ س ۱۷

۱۷

راههای تشخیص اجتهاد و اعلمیت مرجع تقلید

الف : آزمودن و شناخت شخصی در صورتی که خودش اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را تشخیص دهد.

ب : شهرتی که مفید علم باشد؛ یعنی بین اهل خبره چنان به اجتهاد و اعلمیت مشهور باشد که موجب علم به اجتهاد یا اعلمیت آن فرد باشد.

ج : گواهی دو نفر عادل اهل خبره به شرط آن که دو نفر عالم عادل دیگر با گفته آنان مخالفت نکنند. افرادی که صلاحیت علمی تشخیص اجتهاد و اعلمیت را دارا باشند (۱).

۱ بر مکلف واجب است که جهت شناختن مجتهد اعلم جستجو و تفحص کند. (۲)

۲ چنانچه دو یا چند مجتهد از نظر علمی با هم مساوی باشند شخص مقلد مخیر است به هر کدام از آنان که بخواهد رجوع کند. همچنانکه می تواند بعضی از مسائل را از یکی و بعضی دیگر را از دیگری تقلید کند(۳).

۳ اگر دو مجتهد هر یک در بخشی از احکام اعلم باشند مثلاً یکی در احکام عبادات اعلم است و دیگری در معاملات مکلف باید بنابر احتیاط واجب در هر بخش از اعلم تقلید کند.(۴)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۸ م ۱۹

۲- تحریر الوسیله ج ۱ فی فروع التقلید ص ۶ م ۵

۳- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۶ م ۸

۴- العروة الوثقی ج ۱ فی التقلید ص ۱۶ م ۴۷

۱۹

تغییر دادن مرجع تقلید

عدول از غیر اعلم به اعلم بنابر احتیاط واجب است . عدول از مساوی به مساوی هستند جایز نیست در صورتی که به فتوای آن مجتهد عمل کرده باشد. عدول از اعلم به غیر اعلم جایز نیست . عدول از مجتهدی که مدتی از او تقلید می کرده و اکنون معلوم شده است که اهلیت فتوی نداشته واجب است . عدول از مجتهدی که یکی از شرایط مرجعیت را از دست داده ؛ مثلاً دیوانه شده یا فراموشی به او دست داده به مجتهد جامع الشرایط: واجب است .

عدول از مجتهدی که تاکنون از او تقلید می کرده و اکنون از دنیا رفته است به مجتهد زنده : جایز بلکه احتیاط مستحب است .

عدول از مجتهد زنده به مجتهد مرده : بنابر احتیاط واجب جایز نیست . هر چند قبلاً از او تقلید می کرده و پس از مرگ وی به مجتهد زنده رجوع کرده است(۱)

۱- تحریر الوسیله

ج ۱ ص ۶-۷-۸ م ۴ ۵ ۱۲ ۱۳ و ۱۸ العروة الوثقی

ج ۱ ص ۱۲ و ۱۳ م ۳۳ و ۳۷

۲۰

راههای بدست آوردن فتوای مجتهد

شنیدن از خود مجتهد. شنیدن از دو یا یک نفر عادل . شنیدن از یک نفر مورد اطمینان . دیدن در رسالهء مجتهد که اشتباه نداشته باشد.(۱) چند مسأله :

۱ فراگرفتن مسائل شک و سهو و غیر اینها از مسائلی که غالباً مورد احتیاج مکلف است واجب می باشد مگر در جایی که اطمینان دارد مسأله ای برایش پیش نمی آید. (۲)

۲ اگر دو نفر بر خلاف یکدیگر فتوای مجتهد را نقل کنند: گفته هیچکدام قبول نیست. ته

۳ اگر آنچه در رسالهء مجتهد نوشته شده با آنچه که دیگری نقل می کند سازگار نیست: در صورتی که رساله اشتباه نداشته باشد

آنچه در رساله است معتبر می باشد. مگر آنکه مسأله گو بگوید که مجتهد از رأی خود که در رساله است عدول کرده.

۴ اگر مسأله ای در یکی از رساله های مجتهد به گونه ای است و در رساله ای دیگر به گونه ای دیگر: رساله ای که تاریخ نوشتن آن (توسط مجتهد) متأخر است مقدم می باشد. (مانند موارد اختلاف تحریرالوسیله با رسالهء توضیح المسائل امام خمینی قدس سره که آنچه در تحریرالوسیله آمده مقدم است).

۵ اگر مسأله گو در بیان فتوای مجتهد اشتباه کند (مسأله ای را اشتباه بگوید) واجب است به آنها که از او یاد گرفته اند اطلاع داده و رفع اشتباه کند. (۳)

۶ اگر شخصی فتوای مجتهد را برای دیگری بگوید سپس فتوای مجتهد در آن مساله عوض شود بر آن فرد واجب نیست به کسی که از او مسأله شنیده است تغییر فتوی را اطلاع دهد گرچه احتیاط مستحب است (۴).

۱- تحریرالوسیله ج ۱ ص ۸ م ۲۱

۲- همان ص ۹ م ۲۳

۳- استفتاآت ج ۱ ص ۱۸ س ۴۲ و العروة الوثقی ج ۱ فی التقلید ص ۲۰ م ۵۹

۴- العروة الوثقی ج ۱ کتاب فی التقلید ص ۱۶ م ۴۸

۵- العروة الوثقی ج ۱ ص ۲۰ م ۵۸

۲۲

حکم عمل بدون تقلید

وظیفهء کسی که بدون تقلید عمل کرده یا تقلیدش صحیح نبوده

۱ کسی که مدتی اعمال خود را بدون تقلید انجام داده

در صورتی که بفهمد:

- به وظیفهء واقعی خود عمل کرده؛ مثلاً بعداً مجتهد شود و وظیفهء واقعی خود را بفهمد.

– یا عمل او با فتوای مجتهدی که وظیفه اش تقلید از او بوده مطابق بوده است .

– یا با فتوای مجتهدی که هم اکنون باید از او تقلید کند مطابق است .

در تمام این صور اعمال گذشته اش صحیح است(۱) .

۲ اگر مکلف زمانی از کسی تقلید کرده که جامع شرایط نبوده ؛ مانند کسی است که بدون تقلید عمل کرده است(۲)

۳ اگر مکلف بفهمد مدتی از زمان را بدون تقلید عمل کرده و مقدار آن را نداند ولی کیفیت آن را می داند

با شرایطی که در مسأله گذشته

اعمال قبلی صحیح است و گرنه حداقل مقداری که یقین دارد باطل بوده باید قضا کند.(۳)

۴ اگر در صحت تقلید گذشته خود شک کند

بنا را بر صحت می گذارد(۴).

۵ اگر بدون اجازه مجتهد زنده بر تقلید میّت باقی مانده باشد مانند کسی است که بدون تقلید عمل می کند(۵)

۱- توضیح المسائل م ۱۴

۲- العروة الوثقی فی التقلید ج ۱ ص ۱۰ م ۲۵

۳- همان ص ۱۴ م ۴۰

۴- همان ص ۱۴ م ۴۱

۵- همان ص ۱۷ م ۵۲

احتیاط

احتیاط در اصطلاح فقه عبارت است از عمل کردن به احکام به گونه ای که یقین داشته باشد به وظیفه اش عمل کرده است .

۱- عمل به احتیاط برای هر فردی (مجتهد یا غیرمجتهد) جایز است ولی باید موارد احتیاط را بشناسد و کمتر افرادی این موارد را

می شناسند چون شناخت آنها کار دشواری است و مستلزم اطلاع کامل بر کیفیت آن است .(۱)

۲- عمل به احتیاط

گاهی موجب تکرار عمل است و گاهی موجب تکرار نیست(۲) .

مثال اول: شخصی که نمی داند وظیفه اش نماز تمام است یا شکسته اگر بخواهد به احتیاط عمل کند باید نماز را هم تمام بجا آورد و هم شکسته.

مثال دوم: شخصی که نمی داند اذان و اقامه برای نماز واجب است یا مستحب اگر بخواهد به احتیاط عمل کند باید آن را بجا آورد.

۳ اگر مکلف بداند عملی حرام نمی باشد ولی نمی داند واجب است یا مستحب یا مکروه یا مباح می تواند به امید مطلوب بودن (رجاءاً) آن عمل را انجام دهد چون احتمال مطلوب بودن آن وجود دارد. (۳)

۴ اگر مکلف بداند عملی واجب نیست ولی نمی داند حرام است یا مکروه یا مستحب یا مباح می تواند آن عمل را ترک کند. چون احتمال مبعوض بودن آن وجود دارد (۴).

۱ - تحریر الوسیله ج ۱ ص ۵ - العروة الوثقی ج ۱ ص ۳ م ۲

۲ - الفتاوی الواضحه ج ۱ ص ۱۱۸ تحریر الوسیله ج ۱ ص ۵ م ۱

۳ - العروة الوثقی ج ۱ ص ۱۱ م ۳۰

۴ - همان .

۲۵

فرق بین احتیاط واجب و احتیاط مستحب

کلیه احتیاطهایی که در رساله ها آمده است یا وجوبی است یا استحبابی و تفاوت بین آنها از دو جهت است:

یکی در مقام شناخت و تشخیص که احتیاط از کدام قسم است و دیگری در مقام عمل که وظیفهء مکلف نسبت به هر یک از آنها چیست؟

تفاوت اول: احتیاط واجب، احتیاط بدون فتواست.

احتیاط مستحب، احتیاط همراه با فتواست.

اگر مجتهد در مسأله ای فتوا داده و احتیاط نیز داشته باشد این احتیاط مستحب است. و اگر مجتهد در مسأله ای فتوا نداده و از ابتدا احتیاط کرده باشد، احتیاط واجب است که به آن <<احتیاط مطلق>> هم می گویند. (۱)

مثال احتیاط مستحب: <<در غسل ارتماسی اگر به نیت غسل ارتماسی به تدریج در آب فرو رود تا تمام بدن زیر آب قرار گیرد غسل او صحیح است و احتیاط آن است که یک دفعه زیر آب رود (۲)>>.

مثال احتیاط واجب: اگر نذر کند که به فقیر معینی صدقه بدهد نمی تواند آن را به فقیر دیگری بدهد و اگر آن فقیر بمیرد

بنابر احتیاط باید به ورثه او بدهد. (۳)

تفاوت دوّم : در احتیاط مستحب ، مقلّد باید به همان احتیاط عمل کند یا به فتوای همراه آن و نمی تواند در آن مسأله به مجتهد دیگر رجوع کند. و در احتیاط واجب مقلّد می تواند به همان احتیاط عمل کند یا به فتوای مجتهد دیگری که پس از آن مجتهد از دیگران اعلم است مراجعه کند(۴).

۱ - العروة الوثقی ج ۱ ص ۲۳ م ۶۴

۲ - توضیح المسائل م ۳۶۷

۳ - توضیح المسائل م ۲۶۵۹

۴ - توضیح المسائل م ۷

۲۶

حکم و فتوا و فرق آن دو

ائمہ معصوم (ع) پس از پیامبر (ص) و به هنگام حضور ظاهری دو وظیفهء مهم امامت را بر عهده داشته اند که طبق روایات و دیگر منابع فقهی در زمان غیبت آنها بر عهدهء فقهای جامع شرایط نهاده شده است :

۱ بیان فتوا و ابلاغ احکام الهی به مردم .

۲ رهبری و مدیریت جامعهء انسانی و اجرای احکام دینی .

اختلاف در بیان فتوا و وجود مراجع فتوایی متعدد مشکل زیادی در جامعه پدید نمی آورد همچنانکه در ادوار مختلف تاریخ تشیع

پس از غیبت حضرت ولی عصر (ع) این امر وجود داشته است ولی تشّت و دوگانگی در احکام اجرایی و دستورات حکومتی به خصوص اگر ارتباطات گسترده و آسان باشد قطعاً سبب هرج و مرج و اختلاف و دو دستگی در جامعه خواهد شد

حال پرسش این است که فرق این دو چیست و قلمرو هر یک کدام است و در مورد تعارض فتوای مرجع تقلید با حکم حاکم (ولی فقیه) وظیفهء مردم چیست ؟

<<فتوا>> در اصطلاح فقها بیان حکم خداست به وسیلهء فقیه . و فقیه کسی است که نسبت به حکمی که از منابع فقهی استنباط کرده اظهار نظر می کند. مثل این بیان که :

- در رکعت سوم و چهارم نماز تسبیحات را یک مرتبه خواندن کافی است .

- اگر روزه گرفتن برای بدن ضرر داشته باشد صحیح نیست .

- در صورتی که خریدار در معامله گول خورده باشد حق فسخ معامله را دارد و...

>>حکم حاکم<< دستور به اجرای یک حکم شرعی و تعیین مصداق و یا موضوع و یا وقت و مکان اجرای حکم شرعی و نیز الزام بر انجام یا ترک کاری به خاطر مصلحت است ؛ مانند:

– دستور به این که : فلان روز اوّل ماه است .

– حکم به دریافت زکات یا خمس با شرایطی ویژه (در زمان یا مکان و یا مورد خاص).

– فروش اموال محتکر و قیمت گذاری آن بدون اجازه از صاحبش .

– تعیین و تقسیم و مصرف انفال و اموال عمومی .

۲۷

– اقامهء حدود و تعزیرات .

۲۸

اختلاف فتوا با حکم

تقدیم حکم حاکم بر فتوای مرجع تقلید در صورتی که فتوای مرجع تقلید و حکم فقیه حاکم خلاف یکدیگر باشد به یقین حکم ولی فقیه مقدم و مخالفت با آن حرام است ؛ مثل آن که مجتهدی فتوا دهد احتکار در غیر طعام اشکال ندارد ولی فقیه حاکم با توجه به مشکلات اقتصادی جامعه حکم کند که احتکار هر گونه کالای مورد نیاز جامعه حرام است . در اینجا دستور ولی فقیه اجرا می شود و بر مقلدان آن مرجع نیز تبعیت لازم است ..

مرحوم شیخ محمدحسن نجفی (قدس سره) صاحب جواهر در بحث احتکار چنین می نویسد:

>>اگر محتکر خود مجتهد باشد مجتهد حاکم می تواند او را به فروش کالای احتکار شده یا فروش به قیمت معینی وادار کند هر چند حاکم نسبت به مجتهد محتکر از نظر علمی پایین تر باشد<<. (جواهر الکلام ج ۲۲ ص ۴۸۷.

در فتاوی فقههای بزرگ آمده است : نقض حکم حاکم جامع شرایط جایز نیست حتی برای سایر مجتهدان مگر در جایی که اشتباهش روشن باشد. (۱)

۱ – العروة الوثقی ج ۱ ص ۵۷

۳

کارهای وضو

نمازگزار باید قبل از نماز <<وضو>> بگیرد و خود را برای انجام این عبادت بزرگ آماده کند.

۱- شستن :

الف - صورت : از جایی که موی سر روییده تا آخر چانه (طول) و از پهنا فاصله بین شست و انگشت میانه که بر صورت قرار گیرد (عرض).

ب - دست راست : از آرنج تا نوک انگشتان .

ج - دست چپ : از آرنج تا نوک انگشتان .

۲- مسح :

الف - سر: قسمت جلوی آن که بالای پیشانی است .

ب - پای راست : روی پا از نوک انگشت تا برآمدگی .

ج - پای چپ : روی پا از نوک انگشت تا برآمدگی .

۱- تحریر الوسیله - ج ۱ فصل فی الوضو ص ۲۱ و ۲۳ م ۱ و ۳ و ۱۲

شستن صورت و دستها

۱- بنا بر احتیاط واجب باید صورت و دستها را از بالا به پایین شست و اگر از پایین به بالا بشوید وضو باطل است. (۱)

۲- اگر صورت یا دست کسی کوچکتر از صورت و دست معمولی باشد یا بر پیشانی او مو روییده یا جلوی سر او مو ندارد

باید همان مقداری که مردمان معمولی می شویند ؛ بشوید. (۲)

۳- اگر صورت و دست کسی هر دو برخلاف معمول باشد ولی متناسب با هم است .لازم نیست ملاحظهء معمول را بنماید بلکه باید همانگونه که در اعمال وضو بیان شد ،وضو بگیرد. (۳)

۴- اگر پوست صورت از لای موها (ریش - ابرو) پیدا باشد ، باید آب را به پوست برساند و اگر پیدا نباشد ، شستن مو کافی است و رساندن آب به زیر مو لازم نیست. (۴)

۵- اگر شک کند که پوست صورت از لای مو پیداست یا نه ؟ بنا بر احتیاط واجب باید مو را بشوید و آب را به پوست هم برساند. (۵)

۶- شستن داخل بینی و دهان و مقداری از لب و چشم که هنگام بستن دیده نمی شود، واجب نیست. ولی برای آن که یقین کند از جاهایی که باید شسته شود چیزی باقی نمانده، واجب است مقداری از آنها را هم بشوید. (۶)

۷- پوست یا گوشتی که از اعضای وضو بریده شده - اگر کاملاً قطع شده باشد باید زیر آن (جای آن) شسته شود - و در صورتی که به عضو متصل است باید آنهم شسته شود و هر مقدار از جای آن که ظاهر شده بشوید. (۷)

۸- تاو لهایی که مثلاً بر اثر سوختگی بر پوست ظاهر شده تا زمانی که باقی است شستن ظاهر (روی) آن کافی است هر چند پوسته آن سوراخ شده باشد و چنانچه قسمتی از آن کنده شده شستن همان مقداری از پوست که ظاهر شده کافی است و کندن مابقی یا رساندن آب به زیر آن لازم نیست ولی اگر به گونه ای است که پوست گاهی بر بدن می چسبد و گاه جدا می شود باید زیر آن هم شسته شود. (۸)

۳۴

۹- پوسته ای که در حال بهبودی زخم روی آن بسته شده و مانند پوست بدن می باشد کندن آن لازم نیست و شستن ظاهر آن کافی است. هر چند کندن آن راحت باشد اما دوايي که بر زخم خشکیده است اگر برداشتن آن راحت است باید بردارد و اگر برداشتن آن ممکن نیست حکم جبیره را دارد که به تفصیل در احکام وضوی جبیره ای خواهد آمد. (۹)

۱۰- شستن اعضای وضو:

بار اوّل: واجب

بار دوّم: جایز

بار سوّم: بدعت و حرام (۱۰)

۱۱- مقصود از شستن آب ریختن نیست بلکه شستن کامل است؛ یعنی اگر یکبار بطور کامل به نیت وضو تمام صورت یا دست را بشوید و بار دیگر هم بطور کامل بشوید بار سوّم آن حرام می باشد. بنابراین اگر چندین مرتبه هم آب بریزد ولی به تمام جاهای عضو نرسد یکبار محسوب نمی شود. و اگر با یکبار ریختن یا یکبار فرو بردن در آب تمام عضو را فراگیرد. یک بار شستن به حساب می آید. (۱۱)

۱۲- سه بار شستن اعضای وضو (به نیت وضو) علاوه بر آنکه بدعت و حرام است گاهی اوقات موجب بطلان وضو هم می شود و آن در صورتی است که آب مسح از آب شستن سوّم باشد چون مسح باید با آب وضو انجام شود. (۱۲)

۳۵

مسح سر

۱- جای مسح: یک قسمت از چهار قسمت سر که بالای پیشانی است (جلوی سر).

۲- مقدار واجب مسح : هر قدر باشد کافی است (به مقداری که اگر کسی ببیند بگوید مسح کرد).

۳- احتیاط مستحب : به پهنای سه انگشت بسته و طول یک انگشت .

۴- مسح با دست چپ : جایز است .

۵- لازم نیست مسح بر پوست سر باشد بلکه بر موی جلوی سر هم صحیح است مگر موی سر انسان به قدری بلند باشد که هنگام شانه زدن به صورتش بریزد که باید پوست سر یا قسمت پایین (بیخ) مو را مسح نماید.

۶- مسح بر موی جاهای دیگر سر صحیح نیست هر چند بر محل مسح جمع شده باشد.

۷- مسح سر لازم نیست از بالا به پایین باشد. (۱۳)

۳۶

مسح پا

۱- جای مسح : روی پا است .

۲- مقدار واجب مسح : طول ؛ از سرانگشت تا برآمدگی روی پا. عرض ؛ هر اندازه باشد کافی است هر چند به قدر یک انگشت باشد.

۳- احتیاط مستحب آن : همه روی پا.

۴- پای راست را باید قبل از پای چپ مسح کند ولی لازم نیست پای راست را با دست راست و پای چپ را با دست چپ مسح کند. (۱۴)

۳۷

مسائل مشترک مسح سر و پا

۱- در مسح باید دست را بر سر و پاها بکشد و اگر دست را ننگه دارد و سر یا پا را به آن بکشد وضو باطل است ولی اگر موقعی که دست را می کشد سر یا پا مختصری حرکت کند اشکال ندارد. (۱۵)

۲- اگر برای مسح رطوبتی در کف دست نمانده باشد نمی تواند دست را با آب خارج تر کند بلکه باید از اعضای دیگر وضو رطوبت بگیرد و با آن مسح کند. (۱۶)

۳- رطوبت دست باید بقدری باشد که بر سر و پا اثر بگذارد. (۱۷)

۴- اگر رطوبت کف دست به اندازه مسح سر باشد می تواند سر را با همان رطوبت مسح کند و برای مسح پاها از اعضای دیگر وضو رطوبت بگیرد. (۱۸)

۵- محل مسح (سر و روی پاها) باید خشک باشد بنابراین اگر جای مسح تر باشد باید آن را خشک کرد ولی اگر رطوبت آن بقدری کم باشد که مانع از تاءثیر رطوبت دست بر آن نباشد مانع ندارد. (۱۹)

۶- بین دست و سر یا پاها باید چیزی مانند چادر و کلاه یا جوراب و کفش فاصله نباشد. هر چند بسیار رقیق و نازک باشد و رطوبت به پوست برسد (مگر در حال ناچاری). (۲۰)

۷- محل مسح باید پاک باشد پس اگر نجس است و نمی تواند آن را آب بکشد باید تیمم کند. (۲۱)

۱- توضیح المسائل - م ۲۴۳

۲- همان م ۲۳۸

۳- همان .

۴- همان م ۲۴۰

۵- توضیح المسائل م ۲۴۱

۶- توضیح المسائل م ۲۴۲

۷- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی افعال الوضوء ص ۲۰۵ م ۱۴

۸- العرو الوثقی ج ۱ ص ۲۰۶ م ۱۶

۹- همان م ۱۷

۱۰- توضیح المسائل م ۲۴۸

۱۱- استفتائات ج ۱ ص ۳۴ ص ۳۵

۱۲- توضیح المسائل م ۲۴۸ و استفتائات ج ۱ ص ۳۴ و ۳۵

۱۳- توضیح المسائل م ۲۴۹ و ۲۵۰ و ۲۵۱ و تحریر الوسیله ج ۱ فصل فی الوضوء ص ۲۳ م ۱۲ و ۱۳ و ۱۴

۱۴- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی افعال الوضوء ص ۲۱۰

۱۵- توضیح المسائل م ۲۵۵

۱۶- توضیح المسائل م ۲۵۷

۱۷- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی افعال الوضوء ص ۲۱۲ م ۲۶

۳۹

وضوی ارتماسی

۱- وضوی ارتماسی آن است که انسان صورت و دستها را به قصد وضو در آب فرو برد یا آنها را در آب فرو برده و به قصد وضو بیرون آورد. (۱)

۲- چون در وضوی ارتماسی نیز باید ترتیب مراعات شود و دست و صورت از بالا به پایین شسته شود بنابراین وضوی ارتماسی به گونه های زیر انجام می شود: به قصد وضو صورت را از پیشانی یا دست را از آرنج در آب فرو برد و تا موقعی که آنها را از آب بیرون می آورد و ریزش آب تمام می شود به نیت وضو باشد. چون آبی که بر دست می ماند و در مسح بکار می رود باید آب وضو باشد. بدون قصد وضو صورت یا دست را در آب فرو برد و به قصد وضو بیرون آورد که صورت را باید ابتدا از پیشانی بیرون آورد و دستها را از آرنج (۲).

۳- اگر بعضی از اعضای وضو را ارتماسی و بعضی را غیر ارتماسی انجام دهد اشکال ندارد. (۳)

۱- توضیح المسائل م ۲۶۱

۲- توضیح المسائل م ۲۶۱ و ۲۶۲

۳- همان م ۲۶۳

۴۰

چگونگی وضوی افرادی که دست یا پایشان قطع شده (۱)

۴۱

۱- قطع دست :

الف - یک دست :

۱- پایین تر از آرنج قطع شده : — قسمت باقیمانده را باید بشوید

۲- از آرنج یا بالاتر قطع شده : شستن آن دست ساقط است و مسح سر و پاها را با دست سالم انجام دهد.

ب - هر دو دست :

۱- هر دو پایین تر از آرنج قطع شده : قسمت‌های باقیمانده باید شسته شود ، مسح سر و پاها را اگر می تواند با باقیمانده دست انجام می دهد و گرنه نائِب می گیرد.

۲- هر دو از آرنج یا بالاتر قطع شده : شستن دستها ساقط است صورت را شسته (ارتماسی یا غیر ارتماسی) و برای مسح نایب می گیرد.

۳- یکی بالاتر و دیگری پایین تر از آرنج قطع شده :

قسمت باقیمانده را باید بشوید و مسح را با همان باقیمانده انجام دهد یا نائِب بگیرد.

۴۲

۲- قطع پا:

الف - یک پا:

۱- پایین تر از برآمدگی روی پا قطع شده : مقدار باقیمانده باید مسح شود.

۲- بالاتر از برآمدگی قطع شده : مسح پای قطع شده ساقط است .

ب - هر دو پا:

۱- هر دو پایین تر از برآمدگی قطع شده : قسمت‌های باقیمانده باید مسح شود.

۲- هر دو بالاتر از برآمدگی قطع شده : مسح پاها ساقط است و وضوی چنین فردی عبارت است از شستن صورت و دستها و مسح سر.

۳- یکی بالاتر و دیگری پایین تر از برآمدگی قطع شده : قسمت باقیمانده باید مسح شود و مسح پای دیگر ساقط است .

۴۳

۳ قطع دست و پا:

۱- چیزی از اعضای وضو در دست و پا باقی نمانده (دستها بالاتر از آرنج و پاها بالاتر از برآمدگی قطع شده):جشستن دستها و مسح پاها ساقط است و چنین فردی باید صورت را شسته و برای مسح سر نایب بگیرد.

۲- چیزی از اعضای وضو در دست یا پا و یا هر دو باقی است : قسمتهای باقیمانده در دست باید شسته و خقسمتهای باقیمانده در پا مسح شود و در مواردی که خود نمی تواند اعمال وضو را انجام دهد باید نایب بگیرد.

۱- العروۃ الوثقی ج ۱ ص ۲۰۴ الثانی ; استفتائات ج ۱ ص ۲۹ و ۳۱ س ۲۰ تا ۲۴ و ۲۶

۴۵

شرایط وضو

با شرایطی که خواهد آمد وضو صحیح است و با از بین رفتن هر یک از آنها وضو باطل است .

۴۶

شرایط وضو(۱):

۱- شرایط آب و ظرف وضو:

الف - آب وضو پاک باشد (نجس نباشد).

ب - آب وضو مباح باشد (غصبی نباشد).

ج - آب وضو مطلق باشد (مضاف نباشد).

د - ظرف آب وضو مباح باشد.

ز - ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.

۲- شرایط اعضای وضو:

الف - پاک باشد.

ب - مانعی از رسیدن آب در آن نباشد

۳- شرایط کیفیت وضو:

الف - رعایت ترتیب (به همان ترتیب که در اعمال وضو گذشت).

ب - رعایت موالات (بین اعمال وضو فاصله نیفتد).

ج - شخصاً انجام دهد (از دیگری کمک نگیرد).

۴- شرایط وضو گیرنده :

الف - استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد. ب - با قصد قربت وضو بگیرد (ریا نکند).

۱- توضیح المسائل شرایط صحیح بودن وضو.

۴۷

برخی از دعاهای وضو

مستحب است هنگام شستن صورت بگوید:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَسْوَدُ فِيهِ الْوَجُوهُ وَ لَا تَسْوَدْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيِضُ فِيهِ الْوَجُوهُ << و در وقت شستن دست راست بخواند: >> اللَّهُمَّ اعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَ الْخُلْدَ فِي الْجَنَانِ بَيْسَارِي وَ حَاسِبِنِي حَسَاباً يَسِيراً << و موقع شستن دست چپ بگوید: >> اللَّهُمَّ لَا تَعْطِنِي كِتَابِي بِشِمَالِي وَ لَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَ لَا تَجْعَلْهَا مَغْلُولَةً أَلَىٰ عُنُقِي وَ اءَعُوذُ بِكَ مِنْ مَقْطَعَاتِ النَّيِّرَانِ << و موقعی که سر را مسح می کند بگوید: >> اللَّهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ وَ عَفْوِكَ << و در وقت مسح پا بخواند: >> اللَّهُمَّ ثَبِّتْنِي عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَنْزَلُ فِيهِ الْاِءْقْدَامُ وَ اجْعَلْ سَعْيِي فِي مَا يَرْضِيكَ عَنِّي يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْاَكْرَامِ . (۱)

۱- توضیح المسائل م ۲۶۴

۴۹

احکام شرایط وضو

۵۰

شرایط آب وضو

۱- وضو با آب نجس و مضاف باطل است خواه بداند آن آب نجس یا مضاف است یا نداند یا فراموش کرده باشد. (۱)

۲- آب وضو باید مباح باشد بنابراین در موارد زیر وضو باطل است :

-- وضو گرفتن با آبی که صاحب آن راضی نیست (راضی نبودن او معلوم است).

-- آبی که معلوم نیست صاحب آن راضی است یا نه .

-- آبی که وقف افراد خاصی است ؛ مانند حوض برخی از مدارس و وضوخانهء بعضی از هتلها و مسافرخانه ها و... (۲)

۳- وضو گرفتن از نهرهای بزرگ

گرچه انسان نداند صاحبان آنها راضی هستند یا نه اشکال ندارد اما اگر صاحبان آن از وضو گرفتن جلوگیری کنند احتیاط واجب آن

است که وضو نگیرد. (۳)

شرایط اعضای وضو

۱- اعضای وضو در موقع شستن و مسح باید پاک باشد. (۴)

۲- اگر در بین وضو جایی را که شسته یا مسح کرده نجس شود وضو صحیح است؛ مثلاً مشغول شستن دستها است صورت وی نجس شود. (۵)

۳- اگر غیر اعضای وضو جایی از بدن نجس باشد وضو صحیح است ولی اگر مخرج بول یا غایط را تطهیر نکرده بهتر آن است که اول آن را تطهیر کند بعد وضو بگیرد. (۶)

۴- اگر زیر ناخن چرک باشد وضو اشکال ندارد ولی اگر ناخن بیشتر از معمول بلند باشد باید چرک زیر آن مقدار را برطرف کند. (۷)

۵- چرک بدن اگر مانع رسیدن آب به اعضای وضو نباشد وضو اشکال ندارد. (۸)

۶- اگر پس از گچ کاری و مانند آن چیز سفیدی که از رسیدن آب به پوست جلوگیری نمی کند بر دست بماند یا ظاهر شود اشکالی ندارد ولی اگر مانع رسیدن آب می باشد یا شک دارد که با بودن آنها آب به پوست می رسد یا نه باید آنها را برطرف کند. (۹)

۷- اگر چیزی بر اعضای وضو باشد (اعضای شستن) که از رسیدن آب به آن جلوگیری کند برای وضو باید برطرف شود ولی بر اعضای مسح هر چند از رسیدن آب جلوگیری نکند برای وضو باید برطرف شود. (۱۰)

۸- خطوط قلم خودکار و لکه های رنگ و چربی و کرم در صورتی که رنگ بدون جرم باشد مانع وضو نیست ولی اگر جرم داشته باشد (روی پوست را گرفته) باید برطرف شود. (۱۱)

۹- خال کوبیهایی که زیر پوست قرار دارد (جوهر است) و مانع از رسیدن آب به پوست نمی باشد برای وضو اشکال ندارد. (۱۲)

شرایط کیفیت وضو

۱ ترتیب (۱۳)

کارهای وضو باید بدین ترتیب انجام شود:

شستن صورت

شستن دست راست

شستن دست چپ

اگر ترتیب اعمال وضو به هم بخورد وضو باطل است، حتی اگر پای چپ و راست را همزمان مسح کند.

۵۴

۲ مَوالات

۱- مَوالات؛ یعنی پشت سر هم انجام دادن و فاصله نینداختن بین اعمال وضو.

۲- اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که وقتی می خواهد جایی را بشوید یا مسح کند رطوبت جاهایی که پیش از آن شسته یا مسح کرده خشک شده باشد وضو باطل است ولی اگر فقط رطوبت جایی که جلوتر از محلی است که می خواهد بشوید یا مسح کند خشک شده باشد وضویش صحیح است (۱۴).

۳- راه رفتن بین وضو اشکال ندارد پس اگر بعد از شستن صورت و دستها چند قدم راه برود جبه قدری که مَوالات به هم نخورد و بعد سر و پا را مسح کند وضوی او صحیح است (۱۵).

۵۵

۳ از دیگران کمک نگیرد

۱- کسی که می تواند اعمال وضو را انجام دهد نباید از دیگری کمک بگیرد پس اگر شخص دیگری صورت و دست او را بشوید یا مسح او را انجام دهد وضو باطل است ولی اگر شخص دیگری آب را در دست وی بریزد و وضو گیرنده خودش آن را بر اعضا می ریزد و می شوید وضو باطل نیست ولی اینگونه کمک گرفتن مکروه است (۱۶).

۲- کسی که نمی تواند وضو بگیرد باید نایب بگیرد که او را وضو دهد و چنانچه مزد هم بخواهد در صورتی که بتواند باید بدهد ولی خود او باید نیت وضو کند (۱۷).

۳- کسی که در وضو از دیگری کمک می گیرد هر کدام از کارهای وضو را که می تواند به تنهایی انجام دهد نباید در آن عمل کمک بگیرد (۱۸).

۴- کسی که دیگری را وضو می دهد در مسح باید دست او را بر سر و پاهایش بکشد مگر آن که ممکن نباشد که در آن صورت باید از دست او رطوبت بگیرد و با دست خود مسح او را انجام می دهد و چنانچه ممکن است بنا بر احتیاط واجب تیمم هم بنماید (۱۹).

۵۶

- ۱- کسی که می داند اگر وضو بگیرد مریض می شود یا می ترسد که مریض شود باید تیمم کند و اگر وضو بگیرد باطل است . ولی اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد و بعد بفهمد که ضرر داشته وضویش صحیح است. (۲۰)
- ۲- وضو باید به قصد قربت انجام شود یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم وضو بگیرد. (۲۱)
- ۳- لازم نیست نیت را به زبان آورد یا از قلب خود بگذراند بلکه همین مقدار که می داند وضو می گیرد کافی است به طوری که اگر از او پرسند چه می کنی ؟ بگوید: وضو می گیرم. (۲۲)
- ۴- در وضو قصد قربت کافی است و لازم نیست نیت وجوب یا استحباب کند؛ یعنی لازم نیست نیت کند وضوی واجب است یا مستحب. (۲۳)

۵۷

دو مسأله :

- ۱- اگر وقت نماز به قدری تنگ است که اگر وضو بگیرد تمام نماز یا قسمتی از آن بعد از وقت خوانده می شود باید تیمم کند. (۲۴)
- ۲- کسی که در تنگی وقت نماز باید تیمم کند اگر وضو بگیرد صحیح است چه برای آن نماز وضو بگیرد یا برای کار دیگر. (۲۵)

۱- توضیح المسائل م ۲۶۵

۲- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی شرایط الوضو ص ۲۱۹-۲۲۵ م ۶، ۷، ۸ و توضیح المسائل م ۲۶۵

۳- توضیح المسائل مسأله ۲۷۱

۴- توضیح المسائل شرایط وضو ص ۳۵ شرط ششم و مسأله ۲۷۶ و ۲۷۷

۵- همان .

۶- همان .

۷- توضیح المسائل م ۲۹۱

۸- توضیح المسائل م ۲۹۴

۹- توضیح المسائل م ۲۹۴

۱۰- توضیح المسائل شرایط وضو شرط سیزدهم و مسأله ۲۵۹

۱۱- استفتاآت ج ۱ ص ۳۶ و ۳۷ س ۴۰ تا ۴۵

۱۳- تحریر الوسیله ج ۱ فصل به شرایط الوضو ص ۲۸

۱۴- همان ج ۱ ص ۲۸ م ۱۵ و توضیح المسائل - م ۲۸۳

۱۵- توضیح المسائل م ۲۸۵

۱۶- العرو الوثقی

ج ۱ فی شرایط الوضو التاسع ص ۲۳۴

۱۷- توضیح المسائل - م ۲۸۶

۱۸- توضیح المسائل م ۲۸۷

۱۹- همان م ۲۸۶

۲۰- العرو الوثقی م ج ۱ فی شرایط الوضوء السابع ص ۲۳۲- توضیح المسائل م ۲۸۸ و ۶۷۲

۲۱- توضیح المسائل - شرایط وضو شرط هشتم .

۲۲- توضیح المسائل م ۲۸۲

۲۳- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۹ م ۲۰

۲۴- توضیح المسائل م ۲۸۰

۲۵- همان م ۲۸۱

۵۸

وضوی جبیره ای

دوایی که بر زخم می زنند و چیزی که با آن زخم یا عضو شکسته را می بندند <<جَبیره>> نام دارد.

۱- شخصی که بر اعضای وضویش زخم یا شکستگی است اگر بتواند به طور معمول وضو بگیرد باید چنین کند (۱) مثلاً:

- روی زخم باز است و آب برای آن ضرر ندارد.

- روی زخم بسته است ولی باز کردن آن امکان دارد و آب ضرر ندارد.

۲- چنانچه زخم بر صورت یا دستهاست و روی آن باز است و آب ریختن روی آن ضرر دارد اگر اطراف آن را بشوید کافی است. (۲)

۳- اگر زخم یا شکستگی در جلوی سر یا روی پاها است (محل مسح) و روی آن باز است چنانچه نتواند آن را مسح کند

باید پارچه پاک روی آن بگذارد و روی پارچه را با تری آب وضو که در دست مانده مسح کند و اگر گذاشتن پارچه ممکن نباشد

باید به جای وضو تیمم کند و بهتر است یک وضو بدون مسح هم بگیرد. (۳)

۵۹

چند مسأله :

۱- کسی که نمی داند وظیفه اش وضوی جبیره ای است یا تیمم بنا بر احتیاط واجب باید هر دو را انجام دهد. (۴)

۲- کسی که در کف دست و انگشتها جبیره دارد و در موقع وضو دست تر روی آن کشیده است می تواند سر و پا را با همان رطوبت مسح کند یا از جاهای دیگر وضو رطوبت بگیرد. (۵)

۳- اگر در صورت و دستها چند جبیره باشد باید بین آنها را بشوید و اگر جبیره ها در سر یا روی پاها باشد باید بین آنها را مسح کند و در جاهایی که جبیره است باید به دستور جبیره عمل کند. (۶)

۴- مقدار جبیره و وظیفه وضو گیرنده :

۱- اگر جبیره تمام اعضای وضو را گرفته باشد باید تیمم کند.

۲- اگر جبیره بعضی از اعضای وضو را گرفته باشد مثل تمام صورت یا تمام یک دست باید وضوی جبیره ای بگیرد.

۳- اگر جبیره بیشتر اعضای وضو را گرفته باشد بنا بر احتیاط واجب باید وضوی جبیره بگیرد و تیمم هم انجام دهد.

۴- اگر جبیره بیش از حد معمول اطراف زخم را پوشانده باشد و برداشتن آن ممکن نباشد باید وضوی جبیره بگیرد و بنا بر احتیاط واجب تیمم هم بنماید. (۷)

۱- توضیح المسائل م ۳۲۴

۲- همان م ۳۲۵

۳- همان م ۳۲۶

۴- توضیح المسائل - م ۳۴۳

۵- توضیح المسائل - م ۳۳۲

۶- توضیح المسائل - م ۳۳۴

۶۱

حکم شک در وضو و اعمال آن :

۶۲

چند مسأله :

- ۱- پس از انجام وضو شک کند چیزی که مانع رسیدن آب می باشد بر اعضای وضو بوده یا نه — به شک اعتنا نمی شود و وضو صحیح است. (۱)
- ۲- اگر می داند چیزی بر اعضای وضو چسبیده ولی شک دارد که از رسیدن آب جلوگیری می کند یا نه — باید آن را برطرف کند یا آب را زیر آن برساند. (۲)
- ۳- اگر پیش از وضو بداند که در بعضی از اعضای وضو مانعی از رسیدن آب هست بعد از وضو شک کند آب را به آنجا رسانده یا نه . می داند موقع وضو ملتفت آن مانع بوده — وضو صحیح است . نمی داند موقع وضو ملتفت آن مانع بوده یا نه — وضو صحیح است . می داند موقع وضو ملتفت آن نبوده — باید دوباره وضو بگیرد. (۳)
- ۴- اگر بر اعضای وضو مانعی باشد که گاهی آب به خودی خود زیر آن می رسد و گاهی نمی رسد و بعد از وضو شک کند آب زیر آن رسیده یا نه — حکم مسأله قبل را دارد. (۴)
- ۵- اگر بعد از وضو چیزی که مانع رسیدن آب می باشد در اعضای وضو ببیند و نداند موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده وضوی او صحیح است ولی اگر بداند که در وقت وضو گرفتن ملتفت آن مانع نبوده — احتیاط واجب آن است که دوباره وضو بگیرد. (۵)
- ۶- کسی که در کارهای وضو و شرایط آن مثل پاک بودن آب و وجود داشتن مانعی بر اعضا خیلی شک می کند — باید به شک خود اعتنا نکند. (۶)

۱- توضیح المسائل م ۲۹۸

۲- همان م ۲۹۰

۳- همان م ۲۹۵

۴- همان م ۲۹۶

۵- همان م ۲۹۷

۶- همان م ۲۹۹

وضو(۱):

۱- شرط صحّت عمل یعنی اگر آن عمل بدون وضو انجام شود صحیح نیست :

-- نماز (بجز نماز میّت) -- اجزاء فراموش شده نماز (سجده و تشهد) -- طواف

۲- شرط جواز عمل و حرام نبودن یعنی اگر آن عمل بدون وضو انجام گیرد حرام است :

-- مسّ نوشته قرآن -- مس اسم خداوند و صفات خاص او -- به احتیاط واجب مس اسم انبیاء (ص) و ائمه (ع) و ملائکه

۳- شرط کمال عمل ؛ یعنی برای درک ثواب یا ثواب بیشتر مانند قرائت قرآن .

۴- رفع کراهت عمل مانند غذا خوردن در حال جنابت که با وضو کراهت آن رفع می شود.

چند مسأله :

۱- کسی که وضو ندارد نباید جایی از بدن خود را به این نوشته ها برساند:

-- خط قرآن ولی ترجمه آن اشکال ندارد. -- اسم خداوند به هر زبانی نوشته شده باشد مانند: <<الله>> <<خدا>> <<حراً>>.

-- نام پیامبر اکرم (ص) امامان (ع) و حضرت زهرا (علیهاالسلام) (بنابر احتیاط واجب). (۲)

۲- در حرام بودن مسّ قرآن بدون طهارت بین این موارد فرقی نیست : با دست باشد یا سایر اجزای بدن (بجز مو). ابتدای به مس باشد یا ادامه آن بنابراین اگر دست او بر خط قرآن بود و متوجه شد ولی دست را برداشت مرتکب حرام شده است . خط آن معمول و متعارف باشد و یا متعارف نباشد؛ مثل خط کوفی . نوشته با قلم باشد یا چاپ یا گچ یا غیر آن . نوشته برجسته باشد یا گود؛ مانند سنگ قبر. حرفی است که خوانده می شود یا خوانده نمی شود مانند الف در <<قالوا>>. نوشته قرآنی در قرآن باشد یا در غیر قرآن مثلاً آیه ای یا کلمه ای از قرآن در کتابی نوشته شده باشد. و یا حتی مثلاً نصف کلمه را بریده باشند. آنچه قرآن بر آن نوشته شده فرقی نیست بین این که کاغذ باشد یا چوب یا سنگ یا لباس یا دیوار و مانند آن . بطور عادی نوشته شده یا برعکس مثل یا ایها اللذین . حروف عربی باشد یا غیر آن ؛ مثلاً "ALLAH" یا "MOHAMMAD". کلمات قرآنی نیکو باشد؛ مانند مومن، صبر

یا کلمات ناپسند؛ مانند ابلیس، شیطان و کافر. (۳)

۳ مس در موارد زیر حرام نیست :

-- مس خطوط قرآن با مو <<گرچه احتیاط مستحب ترک آن است >>.

-- مس از پشت شیشه یا پلاستیک که در واقع مس خطوط نمی باشد.

-- مس ما بین حروف و فضای خالی درون حروف ؛ مانند فضای <<ح>> <<ن>> و...

-- مس ورق قرآن و حواشی و ما بین سطور و جلد آن (گرچه مکروه است).

-- ترجمه قرآن به هر لغتی باشد. مگر اسم خداوند(۴)

۴- کلماتی که مشترک بین لغات قرآن و غیر آن است اگر قصد نویسنده کلمه قرآنی بوده است مس آن جایز نیست و اگر قصد او قرآن نبوده جایز است. (۵)

۵- مس آرم جمهوری اسلامی ایران بدون طهارت بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (۶)

برای این کارها وضو گرفتن مستحب است :

-- برای نماز میّت .

-- رفتن به مسجد و حرم امامان .

-- خواندن قرآن .

-- همراه داشتن قرآن .

-- خوابیدن .

-- رساندن جایی از بدن به جلد یا حاشیه قرآن .

-- زیارت اهل قبور. (۷)

۱- تحریرالوسیله ج ۱ فصل فی غایات الوضو ص ۳۱

۲- توضیح المسائل م ۳۱۷ و ۳۱۹

۳- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی غایات الوضو ص ۱۸۹ تا ۱۹۱ م ۳ تا ۱۲ و استفتاآت ج ۱ ص ۴۷ ۴۸

۴- همان ج ۱ ص ۱۸۹ تا ۱۹۲ م ۱۱ تا ۱۷

۶۹

مواردی که وضو باطل می شود

۷۰

چگونه وضو باطل می شود؟

- ۱- خارج شدن ادرار یا مدفوع از انسان .
- ۲- خارج شدن باد معده و روده از مخرج غائط.
- ۳- خواب چنانچه گوش نشنود و چشم نبیند.
- ۴- چیزهایی که عقل را از بین می برد؛ مانند دیوانگی مستی بیهوشی .
- ۵- استحاضه زنان .
- ۶- آنچه سبب غسل شود؛ مانند جنابت و مسّ میّت (۱).

۱- توضیح المسائل - م ۳۲۳

۷۱

مستحبات و مکروهات وضو

۷۲

مستحبات وضو

- ۱- مصرف آب بیش از یک مدّ نباشد (یک مد حدود ۷۵۰ گرم است).
- ۲- مسواک کردن هر چند با انگشت .
- ۳- اگر از ظرف وضو می گیرد آن را سمت راست خود قرار دهد.
- ۴- شستن دستها قبل از شروع وضو.

۵- مضمضه (آب در دهان گرداندن).

۶- استنشاق (آب در بینی کردن و بیرون ریختن).

۷- گفتن <<بسم الله>> هنگامی که دست را در آب می برد یا آب را بر آن می ریزد و بهتر است بگوید <<بسم الله و بالله اللهم اجعلنی من التوابین و اجعلنی من المتطهرین>>.

۸- آب را در دست راست بریزد هر چند برای شستن دست راست؛ بدین معنا که اول آب را در دست راست بریزد سپس در دست چپ و بعد بر دست راست بریزد.

۹- خواندن دعاهای وارده هنگام وضو و بعد از آن. (۱)

۱۰- برای شستن بار اول دستها مردان آب را بر قسمت بیرونی آرنج و زنان بر قسمت داخلی جایی که دست خم می شود بریزند.

۱۱- آب را بر قسمت بالای عضو بریزد.

۱۲- آب را بر عضو بریزد نه عضو را در آب فرو برد.

۱۳- برای شستن دست بر اعضا بکشد هر چند بدون کشیدن دست شسته شود.

۱۴- تمام اعمال وضو را با حضور قلب انجام دهد.

۱۵- هنگام وضو سوره <<قدر>> بخواند.

۱۶- پس از اتمام وضو <<آیالکرسی>> بخواند.

۱۷- هنگام شستن صورت چشمها را باز بگذارد. (۲)

۷۳

مکروهات وضو

۱- کمک گرفتن از دیگران در مقدمات قریبه وضو؛ مثل ریختن آب در دست وضو گیرنده .

۲- وضو گرفتن در محل استنجاء مثلاً در توالت .

۳- وضو گرفتن از ظرفی که طلاکوب یا نقره کوب است یا نقش صورت بر آن می باشد.

۴- وضو گرفتن با این آبها:

-- آبی که در آفتاب گرم شده .

-- آبی که در انجام غسل واجب بکار رفته .

-- آب متعفن . (ولی اگر مضاف باشد وضو باطل است و اگر ضرر داشته باشد جایز نیست)

-- آب نیم خوردهء هر حیوان حرام گوشتی .(۱)

۱- برخی از دعاهای وضو در صفحه ۴۷ گذشت .

۲- عرو الوثقی ج ۱ فصل فی بعض مستحبات الوضوء ص ۱۹۸ تا ۲۰۰

۳- عرو الوثقی ج ۱ ص فصل فی مکروهات الوضوء ص ۲۰۰ تا ۲۰۲

۷۵

مسائل متفرقه وضو

۱- وضو گرفتن در دستشویی هایی که آب آن به چاه توالت می ریزد باطل نیست .(۱)

۲- اگر در حال وضو گرفتن به نامحرمی نگاه کند یا دروغ بگوید و یا غیبت کند (گرچه کار حرامی مرتکب شده است) ولی این عمل وضو را باطل نمی کند.(۲)

۳- اگر شخص برای غرضی ؛ مثلاً خواندن قرآن وضو بگیرد و پس از وضو از آن قصد برگردد وضو باطل نیست . پس می تواند با همان وضو نماز بخواند.(۳)

۵- وضو گرفتن بدین نیت که با وضو باشد صحیح است و با همان وضو می تواند نماز بخواند.(۴)

۶- با وضوی صحیح خواه برای عمل واجب باشد یا عمل مستحب هرگونه عمل واجب یا مستحبی که مشروط به طهارت است می توان انجام داد.(۵)

۷- وضو گرفتن قبل از وقت نماز به نیت نماز مانع ندارد؛ مثلاً قبل از ظهر برای آن که با این وضو نماز ظهر بخواند وضو می گیرد.(۶)

۷۶

حکم کلی

تمام نمازها باید با طهارت انجام شود بجز نماز میت که بدون طهارت نیز صحیح است .(۷)

۷۷

استفتاء

س - از آنجا که در حال حاضر بیشتر روزنامه ها و مجلات کشور مشتمل بر آیات قرآن است معمولاً افراد پس از مطالعه آنها را به جاهای هتک آمیز می اندازند لذا تقاضا می کنیم دستور فرمایید که این نشریات از چاپ آیات قرآن و کلماتی که احترام آنها لازم است خودداری کنند و اگر بهتر است در هنگام ضرورت سعی کنند آیات قرآن را نقل به معنا کنند نه اینکه عیناً چاپ نمایند.

ج - چاپ و نشر ممنوع نیست ولی از انداختن در جاهایی که موجب هتک می شود باید خودداری کنند. (۸)

۱- استفتائات ج ۱ ص ۴۵ و ۶۹ و ۷۰

۲- همان ص ۷۱

۳- استفتائات ج ۱ ص ۴۵ و ۷۳

۴- همان ص ۴۶ و ۷۴ و ۷۸

۵- همان .

۶- همان ص ۷۶

۷- تحریرالوسیله ج ۱ فصل فی غایات الوضوء ص ۳۱

۸- استفتائات ج ۱ ص ۱۱۴ و ۳۰۸

۷۸

غسل و اقسام آن

گاهی اوقات باید برای نماز (و هر کاری که نیاز به طهارت دارد) غسل کرد؛ یعنی برای اطاعت فرمان خداوند تمام بدن را شست

اکنون به بیان موارد غسل و چگونگی آن می پردازیم:

۷۹

اقسام غسل :

الف - واجب :

۱- مشترک بین مردان و زنان :

-- جنابت

-- مس میت

-- میت

۲- مخصوص بانوان :

-- حیض

-- استحاضه

-- نفاس

ب - مستحب :

۱- زمانی

غسلی که به جهت زمان خاصی مستحب است مانند: شب قدر و روز عرفه و غسل جمعه .

۲- مکانی

غسلی که به جهت رفتن به مکان معینی مستحب می شود مانند: رفتن به مسجدالحرام .

۳- فعلی

غسلی که به جهت انجام کار خاصی مستحب است مانند: غسل احرام عمره یا حج .

۱- تحریر الوسيله ج ۱ کتاب الطهاره فصل فی الاغسال ص ۳۶ و القول فی الاغسال المندوبه ص ۹۷

۸۱

عوامل جنابت و مسایل آن

۸۲

غسل جنابت

۱- چگونه انسان جنب می شود؟

۸۳

عوامل جنابت :

۱- بیرون آمدن منی از انسان :

-- کم باشد یا زیاد.

-- در خواب باشد یا بیداری .

۲- جماع (آمیزش):

-- با حلال باشد یا با حرام

-- منی بیرون بیاید یا نیاید. (۱)

۲- اگر منی از جای خود حرکت کند ولی بیرون نیاید سبب جنابت نمی شود. (۲)

۳- کسی که منی از او خارج شده یا منی داند آنچه بیرون آمده منی می باشد جنب است و باید غسل کند. (۳)

۴- نشانه های منی : با شهوت بیرون آید. با فشار و جستن بیرون آید. بعد از بیرون آمدن بدن سست شود. (۴)

۵- کسی که منی از او خارج شده و منی داند منی است یا نه در صورتی که تمام این نشانه ها را داشته باشد جنب است و گرنه جنب نمی باشد حتی اگر یکی از علامتها وجود نداشته باشد بجز زن و مریض که وجود یک نشانه ؛ یعنی بیرون آمدن از روی شهوت کافی است ولی اگر بعداً متوجه شود جنب بوده نمازهایی که با آن حال خوانده است باطل است. (۵)

۶- بیرون آمدن منی از انسان یکی از نشانه های بلوغ است و دو نشانه دیگر آن عبارت است از:

۱- روییدن موی خشن بر عانه. (۶)

۲- کامل شدن ۱۵ سال قمری برای پسران و ۹ سال قمری برای دختران .

برای تحقق بلوغ ظاهر شدن هر سه علامت ضرورت ندارد بلکه با پدیدار شدن یکی از آنها بلوغ حاصل می شود. پس اگر جوانی از خود منی ببیند هر چند به سن بلوغ نرسیده باشد بالغ است و باید به تکالیف شرعی عمل نماید. (۷)

۷- مستحب است انسان بعد از بیرون آمدن منی بول کند و اگر بول نکند و بعد از غسل رطوبتی از او خارج شود که نداند منی است یا رطوبت دیگر حکم منی را دارد. (۸)

۸- زنان هم ممکن است مانند مردان در خواب محتلم شوند و در صورتی که یقین به خروج منی پیدا کردند غسل واجب می شود و در صورت شک چیزی بر آنها نیست. (۹)

۹- استمنا

۲- همان .

۳- همان و العرو الوثقی - ج ۱ فصل فی غسل الجناب ص ۲۷۸

۴- همان و العرو الوثقی ج ۱ ص ۳۷۸

۵- همان .

۶- بالای عورت و پایین شکم .

۷- تحریر الوسیله ج ۲ کتاب الحجر القول فی الصغر ص ۱۳ م ۳ و استفتائات ج ۱ ص ۱۲۶ س ۱

۸- توضیح المسائل م ۳۴۸

۹- استفتائات ج ۱ ص ۵۰ س ۹۰-۹۱

۱۰- استفتائات ج ۱ ص ۵۱ س ۹۴-۹۵

۸۵

کارهایی که بر جنب حرام است (۱)

رساندن جایی از بدن به خط قرآن اسم خداوند و بنا بر احتیاط واجب اسامی پیامبران و ائمه (ع). رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی (ص) هر چند از یک در داخل شود و از در دیگر بیرون رود.

۸۶

توقف در مساجد.

گذاشتن چیزی در مسجد هر چند از بیرون مسجد باشد. خواندن سوره هایی از قرآن که سجده واجب دارد حتی یک حرف از آن .

توقف در حرم امامان : (بنا بر احتیاط واجب).

۸۷

دو مسأله :

۱- اگر جنب از یک در مسجد وارد شود و از در دیگر خارج شود (عبور بدون توقف) مانع ندارد بجز مسجد الحرام و مسجد النبی که

عبور هم جایز نیست. (۲)

۲- مکانی را که در خانه برای نماز خواندن قرار می دهند و همچنین نمازخانه مؤسسات و ادارات حکم مسجد ندارد. (۳)

سوره های سجده دار قرآن (۴)

سوره ۳۲ سجده آیه ۱۵

سوره ۴۱ فصلت آیه ۳۷

سوره ۵۳ نجم آیه آخر

سوره ۹۶ علق آیه آخر

۱- تحریر الوسیله ج ۱ فصل فی الاغسال القول فی احکام الجنب ص ۳۸-۳۹

۲- همان ص ۳۸-۳۹

۳- العرو الوثقی - ج ۱ ص ۲۸۸ م ۳ استفتاآت ج ۲ ص ۳۴۳

۴- تحریر الوسیله ج ۱ فصل فی غسل الجنابه فیما یحرم علی الجنب ص ۳۸-۳۹

انجام غسل

در غسل باید تمام بدن و سر و گردن شسته شود خواه غسل واجب باشد؛ مانند جنابت و یا مستحب؛ مانند غسل جمعه به عبارت دیگر تمام غسلها در انجام فرقی ندارند مگر در نیت .

نحوه انجام غسل :

۱- ترتیبی (۱):

اول سر و گردن را بشوید. و سپس نیمه راست بدن . و بعد از آن نیمه چپ بدن را.

۲- ارتماسی :

- با نیت غسل یکباره زیر آب می رود به طوری که تمام بدن در آب قرار گیرد.

- یا به تدریج زیر آب می رود که در نهایت تمام بدن در آب قرار گیرد.

- یا زیر آب رفته و در آب به نیت غسل بدن را حرکت می دهد.

تمام غسلها در چگونگی انجام با هم تفاوتی ندارد بجز در نیت .

۱- توضیح المسائل - م ۳۶۱ و ۳۶۷ و ۳۶۸

- ۱- تمام شرطهایی که برای صحیح بودن وضو گفته شد در صحیح بودن غسل هم شرط است بجز موالات و از بالا به پایین شستن بدن. (۱).
  - ۲- کسی که چند غسل بر او واجب است می تواند به نیت همه آنها یک غسل به جا آورد.
  - ۳- کسی که غسل جنابت کرده نباید برای نماز وضو بگیرد ولی با غسلهای دیگر نمی شود نماز خواند و باید وضو هم بگیرد. (۲)
  - ۴- در غسل ارتماسی باید تمام بدن پاک باشد ولی در غسل ترتیبی پاک بودن تمام بدن لازم نیست و اگر هر قسمتی را پیش از غسل دادن همان قسمت تطهیر کند کافی است. (۳)
  - ۵- غسل جبیره ای مثل وضوی جبیره ای است ولی بنا بر احتیاط واجب باید آن را ترتیبی بجا آورد. (۱۴۰)
  - ۶- کسی که در حال روزه یا در احرام عمره یا حج است نمی تواند غسل ارتماسی انجام دهد ولی اگر از روی فراموشی غسل ارتماسی کند صحیح است. (۵)
  - ۷- در غسل لازم نیست تمام بدن با دست شسته شود و چنانچه با نیت غسل آب به تمام بدن برسد کافی است. (۶)
  - ۸- در این موارد غسل باطل است : قصد دارد پول حمامی را نهد و در حمام غسل کند هر چند بعد از غسل حمامی را راضی کند. بدون آن که بداند صاحب حمام راضی است بخواهد مبلغ آن را نسیه بگذارد اگر چه بعد از غسل حمامی را راضی کند. بخواهد پول حرام یا پولی که خمس آن را نداده به حمامی بدهد. (۷)
  - ۹- اگر در بین غسل حدث اصغر از او سرزند غسل باطل نمی شود ولی باید برای نماز وضو بگیرد هر چند غسل جنابت باشد. (۸)
  - ۱۰- وظیفه کسی که بعد از غسل بفهمد به قسمتی از بدن آب نرسیده است :
- الف : غسل ارتماسی بوده : باید دوباره غسل کند چه جای آن را بداند یا نداند.
- ب : غسل ترتیبی بوده :
- ۱- جای آن را نمی داند: باید دوباره غسل کند.

۹۴

- در طرف چپ است : شستن همان مقداری که شسته نشده کافی است .
- در طرف راست است : باید آن مقدار را شسته سپس طرف چپ را بشوید.
- در سر و گردن است : باید آن مقدار را شسته و سپس طرف راست و چپ بدن را بشوید.(۹)

۱- توضیح المسائل - م ۳۸۰

۲- توضیح المسائل م ۳۹۱

۳- توضیح المسائل م ۳۷۲

۴- توضیح المسائل م ۳۳۹

۵- توضیح المسائل م ۳۷۱

۶- استفتائات ج ۱ ص ۵۶ س ۱۱۷

۷- توضیح المسائل م ۳۸۱-۳۸۲

۸- توضیح المسائل م ۳۸۶

۹- توضیح المسائل م ۳۶۹ و ۳۶۴ و ۳۶۵

۹۶

شکایات غسل (۱)

۹۷

شک در انجام غسل (نمی داند غسل کرده یا نه)
باید غسل کند (ولی چنانچه نماز بخوانده صحیح است ولی برای نمازهای بعدی باید غسل کند).

۹۸

شک در صحت غسل

۱- پس از اتمام غسل شک کند --- به شک اعتنا نمی شود (بنا بر صحت می گذارد).

۲- در بین غسل شک کند :

-- در شستن مقداری از طرف چپ بدن شک کند --- شستن همان مقدار کافی است .

-- در شستن مقداری از طرف راست شکست کند

---- مشغول شستن طرف چپ شده به شک اعتنا نمی شود

---- مشغول شستن طرف چپ نشده باید آن مقدار را شسته و سپس طرف چپ را بشوید.

-- در شستن مقداری از سرگردن شک کند

---- مشغول شستن طرف چپ شده به شک اعتنا نمی شود.

---- مشغول شستن طرف چپ نشده --- باید آن مقدار را شسته و سپس طرف چپ را بشوید.

۳- جایی که بدن را شک دارد جزء ظاهر است یا باطن (مانند سوراخ جای گوشواره) --- شستن آن لازم نیست .

۴- در بین غسل شک کند چیزی که مانع رسیدن آب باشد در بدن هست یا نه --- اگر احتمال او در نظر مردم بجاست (احتمال

عقلانی) باید واریسی کند و گرنه لازم نیست

۱- توضیح المسائل ، م ۳۶۶ ، ۳۷۵ ، ۳۷۸ ، ۳۸۸ .

غسل مسّ میت

۱- اگر کسی جایی از بدن خود را به بدن انسان مرده ای که سرد شده و غسلش نداده اند برساند باید غسل مسّ میت کند.(۱)

۲- در این موارد مس بدن انسان مرده سبب غسل نمی باشد:

-- انسانی که در میدان نبرد به شهادت رسیده است در صورتی که در میدان جان دهد.

-- مرده ای که بدنش گرم است و هنوز سرد نشده است .

-- مرده ای که غسلش داده اند.(۲)

۳- غسل مسّ میت را باید مانند غسل جنابت انجام دهند ولی کسی که غسل مسّ میت کرده اگر بخواهد نماز بخواند باید وضو هم

بگیرد.(۳)

۴- اگر چند میت را مسّ کند یا یک میت را چند بار مسّ نماید یک غسل کافی است .(۴)

۵- برای کسی که بعد از مس میت غسل نکرده است توقف در مسجد و خواندن سوره هایی که سجدهء واجب دارد مانعی ندارد ولی برای نماز و مانند آن باید غسل کند و وضو بگیرد. (۵)

۱- توضیح المسائل م ۵۲۱

۲- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۶۳ و توضیح المسائل م ۵۲۲ و ۵۲۶ و استفتاآت ص ۱۷۹

۳- توضیح المسائل م ۵۳۰

۴- توضیح المسائل م ۵۳۱

۵- توضیح المسائل م ۵۳۲

۱۰۱

غسل میت

یکی دیگر از غسلهای واجب غسل میت است ..

۱- هرگاه مؤمنی از دنیا برود بر همهء مکلفین واجب است که او را غسل داده و کفن کنند و بر او نماز بخوانند و سپس دفن کنند و اگر بعضی انجام دهند از دیگران ساقط می شود (۱).

۲- واجب است میت را سه غسل بدهند:

اول : با آبی که به سدر مخلوط باشد.

دوم : با آبی که به کافور مخلوط باشد.

سوم : با آب خالص. (۲)

۳- کیفیت غسل میت با سایر غسلها تفاوتی - به جز در نیت - ندارد و احتیاط واجب آن است که تا غسل ترتیبی ممکن است

میت را غسل ارتماسی ندهند. (۳)

۴- سدر و کافور باید به اندازه ای زیاد نباشد که آب را مضاف کند و به اندازه ای هم کم نباشد که نگویند سدر و کافور با آب مخلوط شده است (۴).

۵- اگر سدر و کافور یا یکی از یانها پیدا نشود باید به جای هر کدام که ممکن نیست میت را با آب خالص غسل بدهند. (۵)

۱ - توضیح المسائل م ۵۴۲

۲ - توضیح المسائل م ۵۵۰

۱۰۲

غسلهای اختصاصی بانوان

سه غسل از غسلهای واجب؛ یعنی غسل حیض استحاضه و نفاس تنها بر دخترها و بانوان واجب می شود و سبب این غسلها خونی است که از رحم بیرون می آید و هر یک احکام خاصی دارد که در این درس به بیان آنها می پردازیم:

۱۰۳

غسل حیض (قاعدگی)

زمانی که خونریزی قاعدگی قطع شود زن باید برای نماز و سایر کارهایی که نیاز به طهارت دارد غسل کند. (۱)

۱۰۴

نشانه های خون حیض

قبل از بلوغ دیده نمی شود و اگر دختری قبل از بلوغ خونی ببیند حکم حیض ندارد. (۲) زندهای سیده پس از ۶۰ سالگی و زندهای غیرسیده پس از ۵۰ سالگی خون حیض نمی بینند و چنانچه پس از آن سنین خونی ببینند حکم حیض ندارد. دوره قاعدگی کمتر از سه روز نیست پس اگر جریان خون قبل از سه روز قطع شود حکم حیض ندارد. دوره قاعدگی بیش از ده روز طول نمی کشد و چنانچه خونریزی بیش از ده روز طول بکشد پس از ده روز حکم حیض ندارد. خونریزی در سه روز اول به طور مستمر می باشد - هر چند در داخل خون باشد و بیرون نیاید - پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند سپس بطور کامل قطع شود و یک روز دیگر دوباره خون ببیند از آغاز حیض نبوده است. فاصله دو حیض حداقل ده روز می باشد پس اگر بعد از تمام شدن دوره قاعدگی قبل از آن که ده روز فاصله شود خون ببیند خون دوّم حکم حیض ندارد. (۳) خون حیض معمولاً غلیظ و گرم و پر رنگ است و با فشار و کمی سوزش می آید. (۴)

۱۰۵

احکام دوران قاعدگی

در مدت قاعدگی این کارها بر بانوان حرام است: نماز و طواف کعبه. کارهایی که بر جنب حرام است؛ مانند توقف در مسجد. آمیزش با همسر برای زن و مرد هر دو حرام است. (۵) در ایام قاعدگی نماز و روزه بر زن واجب نیست و نمازها قضا ندارد ولی قضای روزه های واجب را باید پس از ماه مبارک رمضان بجا آورد. (۶)

س - خوردن قرص در ایام حج یا بعضی مواقع که زنها میل دارند عادت ماهیانه نداشته باشند اشکال دارد یا نه ؟
ج - در صورت مضر نبودن اشکال ندارد. (۷)

هنگام شروع خونریزی (۸)

۱- تاکنون خونریزی قاعدگی نداشته مانند دختری که خونریزش برای اولین مرتبه شروع شده. (مبتدئه))

۲- اولین خونریزی قاعدگی او نیست ولی هنوز عادت منظمی پیدا نکرده است. (مضطربه)

۳- خونریزی قاعدگی او از نظر تعداد روزها منظم است مثلاً همیشه پس از ۵ روز خونریزی پاک می شود ولی از نظر وقت شروع خونریزی منظم نشده است. (عددیّه)

در این سه صورت از ابتدای خونریزی اگر نشانه های خون قاعدگی را دارد یا یقین کند تا سه روز طول می کشد باید آن را حیض به حساب آورد و به احکام آن عمل کند.

۴- خونریزی قاعدگی از نظر تعداد روزها منظم نیست ؛ مثلاً گاهی پس از ۵ روز خونریزی پاک می شود و گاهی پس از ۶ روز

ولی از نظر وقت شروع خونریزی منظم است ؛ مثلاً همیشه ۲۵ روز پس از پاک شدن دوباره خونریزی شروع می شود. (وقتیّه)

۵- خونریزی قاعدگی او هم از نظر تعداد روزها و هم از نظر وقت شروع خونریزی منظم است مثلاً همیشه بیستم ماه خونریزی شروع می شود و پس از ۵ روز قطع می گردد. (وقتیّه و عددیّه)

وظیفه

در این دو صورت چون وقت شروع خونریزی مشخص است از ابتدای شروع باید آن را حیض به حساب آورد و به احکام آن عمل کند.

چگونگی جریان خون

۶- عادت منظمی در خونریزی داشته است ولی اکنون آن را فراموش کرده . (ناسیه)

وظیفه

اگر نشانه های خون قاعدگی را دارد یا یقین کند که ۳روز طول می کشد باید آن را حیض بحساب آورد و به احکام آن عمل کند.

وظیفه زن پس از قطع خونریزی

۱- پس از پایان دوره قاعدگی و قطع خونریزی زن باید غسل حیض به جا آورد و نماز و سایر عبادتهای خود را انجام دهد.(۹)

۲- غسل حیض با غسل جنابت بجز در نیت تفاوتی ندارد.(۱۰)

۳- با غسل حیض به تنهایی نمی توان نماز خواند بلکه باید به علاوه غسل وضو هم بگیرد و اگر پیش از غسل وضو بگیرد بهتر است.(۱۱)

غسل استحاضه

استحاضه

یکی دیگر از خونهایی که گاهی اوقات از رحم دختر یا زن بیرون می آید <<استحاضه >> است . خون استحاضه معمولاً زرد رنگ و سرد است و بدون فشار و سوزش بیرون می آید و غلیظ نیست ولی ممکن است گاهی پر رنگ و گرم و غلیظ باشد و با فشار بیرون آید.(۱۲)

<<به زنی که خونریزی استحاضه دارد مُستحاضه گویند.>>

اقسام استحاضه

خون استحاضه بر اساس کمی و زیادی آن به سه دسته تقسیم می شود: قلیله متوسطه و کثیره . بر پایه این تقسیم وظیفه زن نیز متفاوت است. (۱۳)

وظیفه مستحاضه قلیله

اگر جریان خون تنها یک طرف پنبه بهداشتی را آلوده کرده باشد و به درون آن نفوذ کرده ولی از طرف دیگر ظاهر نشده قلیله (۱۴) است و زن باید برای نماز بدن را تطهیر کرده و بنا بر احتیاط واجب پنبه را عوض کند و وضو بگیرد. بنابراین استحاضه قلیله غسل ندارد. (۱۵)

وظیفه مستحاضه متوسطه

اگر خونریزی به قدری است که به درون پنبه بهداشتی نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده ولی لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده نکرده باشد استحاضه متوسطه است و زن باید برای نماز افزون بر وظایفی که برای قلیله گفته شد برای آن نمازی که قبل از آن یا در بین آن مستحاضه شده است غسل کند و تا زمانی که خونریزی مستحاضه متوسطه ادامه دارد هر روز قبل از نماز صبح غسل کند. بنابراین در استحاضه متوسطه در هر شبانه روز یک غسل کافی است اما پس از قطع خونریزی نیز باید غسل کند. (۱۶)

وظیفه مستحاضه کثیره

اگر خونریزی به قدری است که به پنبه بهداشتی نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده و لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده کرده استحاضه کثیره است و زن باید برای هر نماز علاوه بر وظایفی که برای قلیله گفته شد دستمال را عوض کند یا آب بکشد و غسلی هم انجام دهد ولی اگر نماز ظهر و عصر را با هم بخواند و فاصله نیندازد یک غسل برای هر دو کافی است و همچنین برای نماز مغرب و عشا. (۱۷)

چند مسأله :

۱- مستحاضه متوسطه و کثیره نیز باید پس از قطع خونریزی غسل کنند. (۱۸)

۲- غسل استحاضه با سایر غسلها تفاوتی ندارد مگر در نیت .

غسل نفاس

غسل نفاس مربوط به ولادت فرزند است و در زمان دیگری دیده نمی شود که زن پس از خونریزی زایمان باید آن را انجام دهد.

۱- خونریزی نفاس ممکن است یک لحظه باشد و ممکن است چندین روز طول بکشد ولی از ده روز بیشتر نخواهد شد و چنانچه از ده روز بگذرد زیاده بر آن حکم نفاس ندارد. (۲۰)

۲- زن باید پس از قطع خونریزی زایمان غسل نفاس بجا آورد و نماز و سایر عبادت‌های خود را انجام دهد بنابراین آنچه در بعضی مناطق مرسوم است که پس از ۷ یا ۱۰ روز به حمام رفته و غسل می کنند و قبل از آن هر چند خونریزی قطع شود نماز و سایر عبادت‌ها را انجام نمی دهند کار صحیحی نیست. (۲۱)

۳- آنچه در ایام قاعدگی بر زن حرام است در حال نفاس نیز حرام است. (۲۲)

۴- غسل نفاس با سایر غسلها بجز در نیت تفاوتی ندارد و برای نماز کافی نیست بلکه زن باید علاوه بر غسل وضو نیز بگیرد. (۲۳)

۱- توضیح المسائل م ۴۶۶

۲- ممکن است دختری بالغ باشد ولی خونریزی قاعدگی نداشته باشد چون وراثت و تغذیه و آب و هوا هم در این مسأله تاءثیر دارد چنانچه امروزه معمولاً نخستین خونریزی دخترها در سن ۱۲ یا ۱۳ سالگی می باشد.

۳- گر آن که ابتدا سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و دوباره چند روزی خون ببیند و مجموع خونریزی اوّل و دوّم و پاکی در وسط بیش از ده روز نباشد.

۴- العرو الوثقی ج ۱ فصل فی الحيض ص ۳۱۵ و ۳۱۶ و توضیح المسائل م ۴۳۴ تا ۴۴۱

۵- توضیح المسائل م ۴۵۰

۶- همان م ۴۶۹

۷- استفتائات ج ۱ ص ۴۷۰ س ۱۱۱

۸- العرو الوثقی ج ۱ ص ۲۲۶ م ۸ و ص ۲۲۸ م ۱۵ و توضیح المسائل م ۴۹۹ و ۵۰۰

۹- توضیح المسائل م ۴۶۶

۱۰- همان .

۱۲- توضیح المسائل م ۳۹۲

۱۳- توضیح المسائل م ۳۹۳

۱۴- برای آشنایی بیشتر با چگونگی شناخت نوع استحاضه به رسالهء توضیح المسائل مسألهء ۴۰۴ مراجعه کنید.

۱۵- توضیح المسائل م ۳۹۳ و ۳۹۴

۱۶- همان م ۳۹۳ و ۳۹۵

۱۷- توضیح المسائل م ۳۹۶

۱۲۳

۱۸- توضیح المسائل م ۴۱۲

۱۹- توضیح المسائل م ۳۹۱

۲۰- توضیح المسائل م ۵۱۱

۲۱- توضیح المسائل م ۵۱۵

۲۲- توضیح المسائل م ۵۱۳

۲۳- العروء الوثقی ج ۱ ص ۲۱۰ سطر ۳ و توضیح المسائل م ۳۹۱

۱۲۴

غسلهای مستحب

غسلهای مستحب بسیار است در اینجا به برخی از آنها اشاره می شود و گفته شد که غسلهای مستحب به سه دسته زمانی مکانی و فعلی تقسیم می شود:

۱۲۵

غسلهای زمانی

۱- غسل جمعه که از مستحبات مؤکد است و وقت آن از اذان صبح روز جمعه تا ظهر است و اگر تا ظهر انجام نداد تا غروب روز جمعه و در روز شنبه تا ظهر به نیت قضا بجا آورد.

۲- غسلهایی که در شبهای ماه رمضان وارد شده است .

۳- غسل روز عید فطر و قربان .

۴- غسل روزهای هشتم و نهم ذی حجه .

۵- غسل روزهای اوّل وسط و آخر ماه رجب .

۶- غسل روز عید غدیر .

۷- غسل روز مبعث .

۸- غسل شب نیمه شعبان .

۹- غسل روز میلاد پیامبر ۱۷ ربیع الاول .

۱۰- غسل روز اوّل فروردین .

۱۲۶

غسلهای مکانی

۱- غسل ورود به حرم مکه . * شهر مکه و قسمتی از اطراف آن تا حدودی که مشخص شده منطقهء حرم می باشد که دارای احترام و احکام خاصی است .

۲- غسل ورود به شهر مکه .

۳- غسل رفتن به مسجدالحرام .

۴- غسل رفتن به مدینهء منوره .

۵- غسل رفتن به مسجدالنبی (ص) .

۱۲۷

غسلهای فعلی

غسلهای فعلی دو قسم است :

الف : غسل برای کاری که می خواهد انجام دهد .

ب : غسل برای کاری که انجام داده است .

و اما دسته اول مانند:

۱- غسل احرام عمره یا حج .

۲- غسل طواف .

۳- غسل زیارت .

۴- غسل وقوف به عرفات .

۵- برای خواب دیدن یکی از ائمه (ع).

۶- غسل سفر به خصوص برای زیارت اباعبدالله الحسین (ع).

۷- برای خواندن نماز استسقاء (طلب باران).

و دسته دوم مانند:

۱- برای کشتن قورباغه .

۲- دیدن کسی که به دار آویخته اند.

۳- کسی که برای خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی نماز آیات را عمداً نخوانده در صورتی که تمام آن گرفته باشد.

۴- برای مسّ میت پس از غسل دادن آن (۱).

۱- = تحریر الوسیله ج ۱ القول فی الاغسال المندوبه ص ۹۷

۱۲۸

تیمّم

در این موارد باید به جای وضو و غسل تیمّم کرد:

۱- آب نباشد و یا دسترسی به آن نداشته باشد.

۲- آب برای انسان ضرر داشته باشد (مثلاً؛ به سبب استفاده از آب مرضی در او پیدا می شود).

۳- اگر آب را به مصرف وضو یا غسل برساند بیم آن می رود که خود یا همسر یا فرزندان یا رفیق یا کسانی که به انسان مربوطند

از تشنگی بمیرند یا مریض شوند یا به قدری تشنه شوند که تحمل آن مشقت دارد و همچنین کسی که حفظ جان او واجب است طوری تشنه باشد که اگر آب را به او ندهند تلف می شود.

۴- بدن یا لباس او نجس است و آب بیش از تطهیر آن ندارد و لباس دیگری هم ندارد.

۵- وقت برای وضو گرفتن یا غسل کردن ندارد بطوری که اگر وضو بگیرد یا غسل کند تمام نماز یا مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود. (۱) مقدار جستجو برای پیدا کردن آب :

الف : در آبادی : تا وقتی که از پیدا شدن آب ناامید شود.

ب : در بیابان :

- زمین آن پست و بلند است یا به واسطه درخت و مانند آن عبور در آن مشکل است باید از هر طرف به اندازه ۲ پرتاب یک تیر کمان که تقریباً دوپست گام است به دنبال آب برود.

- زمین آن پست و بلند نیست و عبور مشکل نمی باشد باید در هر طرف به اندازه ۲ پرتاب دو تیر به دنبال آب برود (۲).

۱۲۹

چند مسأله :

۱- در هر طرفی که یقین دارد آب نیست در آن طرف جستجو لازم نیست. (۳)

۲- برای تیمم لازم نیست یقین کند که آب برای او ضرر دارد بلکه اگر احتمال ضرر بدهد و احتمال او در نظر مردم بجا باشد

و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود باید تیمم کند. (۴)

۳- کسی که مبتلا به درد چشم است و آب برای او ضرر دارد باید تیمم کند. (۵)

۴- اگر تیمم کند و پیش از نماز بفهمد آب برایش ضرر ندارد تیمم او باطل است اگر بعد از نماز بفهمد نمازش صحیح است. (۶)

۵- کسی که می داند آب برایش ضرر ندارد چنانچه غسل کند یا وضو بگیرد و بعد بفهمد آب برای او ضرر داشته

وضو و غسل او صحیح است. (۷)

۶- اگر عمداً نماز را به قدری تأخیر بیندازد که وقت وضو یا غسل نداشته باشد معصیت کرده ولی نماز او با تیمم صحیح است

گرچه احتیاط مستحب است قضای آن نماز را بخواند. (۸)

۷- کسی که شک دارد اگر وضو بگیرد یا غسل کند وقت برای نماز او می ماند یا نه باید تیمم کند. (۹)

۸- اگر انسان به قدری وقت دارد که می تواند وضو بگیرد یا غسل کند و نماز را بدون کارهای مستحبی آن ؛ مثل اقامه و قنوت بخواند باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون کارهای مستحبی آن بجا آورد بلکه اگر به اندازه ۲ سوره هم وقت ندارد باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون سوره بخواند. (۱۰)

س - اگر در جایی انسان ؛ مانند منزل خود جنب شود و به عللی ؛ مثل دور بودن حمام یا خجالت کشیدن یا... در حال جنابت بماند تکلیف چیست و همینطور در کوه و بیابان که به موقع دسترسی به آب ندارد؟

ج - عذرهای ذکر شده مجوز تیمم نیست و باید غسل کند ولی اگر غسل کردن به واسطه نبودن آب یا دور بودن آب و دسترسی نداشتن به آن میسر نبود باید برای نماز تیمم کند. (۱۱)

۱- توضیح المسائل تیمم .

۲- توضیح المسائل م ۶۴۸

۳- توضیح المسائل م ۶۵۰

۴- توضیح المسائل م ۶۷۰

۵- توضیح المسائل م ۶۷۱

۶- توضیح المسائل م ۶۷۲

۷- توضیح المسائل م ۶۷۳

۸- توضیح المسائل م ۶۷۹

۹- توضیح المسائل م ۶۸۰

۱۰- توضیح المسائل م ۶۸۳

۱۱- استفتائات ج ۱ ص ۹۲ س ۲۳۶

زدن کف دو دست با هم بر چیزی که تیمم بر آن صحیح است . کشیدن کف هر دو دست بر تمام پیشانی و دو طرف آن

از جایی که موی سر می روید تا ابروها و بالای بینی و بنابر احتیاط واجب باید دستها روی ابروها هم کشیده شود.

کشیدن کف دست چپ بر تمام پشت دست راست . کشیدن کف دست راست بر تمام پشت دست چپ .

تمام کارهای تیمم باید با قصد تیمم و برای اطاعت از دستور الهی انجام شود و همچنین باید معلوم کند که تیمم به جای وضو است یا غسل (۱).

چیزهایی که تیمم بر آنها صحیح است : -- خاک -- ریگ -- اقسام سنگها؛ مانند سنگ سیاه سنگ مرمر

سنگ گچ و سنگ آهک (قبل از پخته شدن) ولی تیمم بر جواهر مانند عقیق و فیروزه باطل است .

-- گل پخته ؛ مانند آجر و کوزه (۲).

۱۳۴

چند مسأله :

۱- تیممی که به جای وضو است با تیممی که به جای غسل است فرقی ندارد مگر در نیت (۳).

۲- به هنگام نیت باید معین کند که تیمم او بدل از غسل است یا بدل از وضو و اگر به جای غسل است باید آن غسل را معین کند (۴).

۳- کسی که به جای وضو تیمم کرده است ؛ اگر یکی از چیزهایی که وضو را باطل می کند از او سر بزند تیممش باطل می شود (۵).

۴- کسی که به جای غسل تیمم کرده است هرگاه یکی از اسباب غسل مثل جنابت یا مسّ میت پیش آید تیممش باطل می شود (۶).

۵- تیمم در صورتی صحیح است که نتواند وضو بگیرد یا غسل کند بنا بر این اگر بدون عذر تیمم کند صحیح نیست و اگر عذر داشته باشد و برطرف شود؛ مثلاً آب نداشته و آب پیدا کند

تیمم او باطل می شود (۷).

۶- اگر به جای غسل جنابت تیمم کند لازم نیست برای نماز وضو بگیرد ولی اگر به جای غسلهای دیگر تیمم کند

با آن تیمم نمی تواند نماز بخواند و باید برای نماز وضو بگیرد و اگر نتواند وضو بگیرد باید تیمم دیگری به جای وضو انجام دهد (۸).

۷- اگر بدل از غسل تیمم کند و بعد کاری که وضو را باطل می کند برای او پیش آید چنانچه برای نمازهای بعد نتواند غسل کند باید وضو بگیرد و اگر نمی تواند وضو بگیرد

باید بدل از وضو تیمم نماید (۹).

۱ - توضیح المسائل م ۷۰۰

۲ - توضیح المسائل م ۶۸۴ و ۶۸۵ و العروة الوثقی ج ۱ فصل فی بیان ما یصح التیمم به ص ۴۸۵

۳- توضیح المسائل م ۷۰۱

۴- توضیح المسائل م ۷۰۵

۵- توضیح المسائل م ۷۲۰

۶- توضیح المسائل م ۷۲۰

۷- توضیح المسائل م ۷۲۲

۸- توضیح المسائل م ۷۲۳

۹- توضیح المسائل م ۷۲۴

۱۳۵

شرایط صحت تیمم

اعضای تیمم پاک باشد؛ یعنی پیشانی و دستها. پیشانی و پشت دستها را از بالا به پایین مسح کند. چیزی که بر آن تیمم می کند پاک و مباح باشد. ترتیب را رعایت کند. موالات را رعایت کند. چیزی بین دست و پیشانی و دست و پشت دست به هنگام مسح فاصله نباشد. (۱)

۱- العروة الوثقی ج ۱ فصل فی کیفیت التیمم ص ۴۹۵ و توضیح المسائل م ۶۹۲-۶۹۴ تا ۷۰۶

۱۳۷

احکام تیمم

- ۱- اگر خاک و ریگ و کلوخ و سنگ پیدا نشود باید به گرد و غباری که روی فرش و لباس و مانند اینهاست تیمم کند. (۱)
- ۲- اگر با خاک و ریگ چیز دیگری؛ مثلاً کاه که تیمم بر آن باطل است مخلوط باشد نمی تواند بر آن تیمم کند ولی اگر آن چیز به قدری کم باشد که در خاک یا ریگ از بین رفته حساب شود اشکال ندارد. (۲)
- ۳- برای آن که یقین کند تمام پشت دست را مسح کرده باید مقداری بالاتر از مچ را هم مسح کند ولی مسح بین انگشتان لازم نیست. (۳)
- ۴- پیشانی و پشت دستها را باید از بالا به پایین مسح کند و کارهای آن را نیز پشت سر هم انجام دهد و اگر بین آنها به قدری فاصله دهد که نگویند تیمم می کند باطل است. (۴)
- ۵- انسان باید برای تیمم انگشتر را از دست بیرون آورد و مانعی اگر بر پیشانی یا دستها باشد برطرف کند. (۵)
- ۶- اگر پیشانی و پشت دستها مو داشته باشد اشکال ندارد ولی اگر موی سر روی پیشانی آمده باشد باید آن را عقب بزند. (۶)

۷- کسی که وظیفه اش تیمم است اگر بداند تا آخر وقت عذر او برطرف می شود باید صبر کند و با وضو یا غسل نماز بخواند

ولی اگر بداند که تا آخر وقت عذرش باقی می ماند می تواند در وسعت وقت هم با تیمم نماز بخواند. (۷)

۸- کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند می تواند نمازهای قضای خود را با تیمم بخواند. هر چند احتمال بدهد بزودی عذر او برطرف می شود ولی در صورتی که بداند عذرش برطرف می شود باید تا پیش از تنگ شدن وقت منتظر بماند. (۸)

۹- کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند جایز است آن دسته از نمازهای مستحبی که وقت معین دارد، مثل نافله های شبانه روز را با تیمم بخواند. (۹)

احکام کلی

۱ تمام کارهایی که با وضو صحیح است با تیمم بدل از وضو هم صحیح است. (۱۰)

۲- کسی که بدل از غسل تیمم کرده

۱۳۸

تا زمانی که تیمم و عذر او باقی است مانند کسی است که غسل کرده است. (۱۱)

۳- تمام مبطلات وضو تیمم بدل از وضو را باطل می کند و تمام موجبات غسل تیمم بدل از غسل را باطل می کند. (۱۲)

استفتاء س - کسی که آب نداشته یا آب برای او ضرر داشته و تیمم بدل از غسل جنابت کرده آیا می تواند نماز را باجماعت بخواند و می تواند به مسجد برود و حکم در خواندن قرآن چیست؟ ج - مانع ندارد و حکم کسی را دارد که غسل کرده است. (۱۳)

۱- توضیح المسائل م ۶۸۶

۲- توضیح المسائل م ۶۸۹

۳- توضیح المسائل م ۷۰۳

۴- توضیح المسائل م ۷۰۴

۵- توضیح المسائل م ۷۰۷

۶- توضیح المسائل م ۷۰۹

۷- توضیح المسائل م ۷۱۵

۸- توضیح المسائل م ۷۱۶

۱۳۹

طهارت بدن و لباس

از جمله مسائلی که دین اسلام به آن اهمیت فوق العاده ای داده و مقررات ویژه ای برای آن دارد

مسئله طهارت و پاکیزگی بدن و محیط زندگی است. تا آنجا که یکی از شرایط قبولی برخی عبادات از جمله نماز و طواف پاکی بدن و لباس است و بخش عمده ای از احکام شرعی نیز به این امر اختصاص یافته است. افزون بر طهارت روح و باطن که با انجام وضو غسل یا تیمم حاصل می شود بدن و لباس نمازگزار باید از نجاسات (آلودگیها) پاک باشد.

لباس نمازگزار

علاوه بر طهارت شرایط دیگری نیز دارد که در بحث <<لباس نمازگزار>> خواهد آمد. <<طهارت>> غیر از <<نظافت>> و <<نجاست>> غیر از <<کثافت>> است. ممکن است چیزی تمیز باشد ولی از نظر احکام اسلام پاک نباشد خواستهء اسلام هم طهارت است و هم نظافت؛ یعنی انسان باید به فکر پاکی و تمیزی خود و محیط و زندگی اش باشد و اکنون سخن دربارهء طهارت است برای پاکی از نجاسات شناخت آنها و راه پاک کردن اشیاء نجس نیز لازم است (۱).

۱- پاک بودن بدن و لباس اختصاص به نماز ندارد و در مواردی دیگر از جمله در حال احرام و طواف نیز لازم است و این بحث در ابواب دیگر فقهی نیز به تناسب مطرح خواهد شد.

۱۴۱

نجاسات

۱- ادرار (بول)

۲- مدفوع (غایط): انسان و حیوانهای حرام گوشت خون جهنده دارد، مانند گربه و موش. حیوانی که اگر رگ آنرا بپزند خون از آن جستن می کند خون جهنده دارد.

۳- منی ۴- مردار ۵- خون: از انسان و حیوانی که خون جهنده دارد؛ مانند گوسفند. ۶- سگ

۷- خوک : که در خشکی زندگی می کند ولی دریایی آن نجس نمی باشد.

۸- شراب و هر مایع مست کننده ۹- آبجو (فُقَاع) - آبجوی غیرطبی ۱۰- کافر ۱۱- عرق شتر نجاست خوار

۱- ادرار و مدفوع انسان و تمامی حیوانهای حرام گوشت که خون جهنده دارند نجس است مثل گربه و روباه .

۲- ادرار و مدفوع حیوانهای حلال گوشت مانند گاو و گوسفند و حیوانهایی که خون جهنده ندارند مانند: مار و ماهی پاک است. (۱)

۳- بول و غایط حیوانهایی که گوشت آنها مکروه است پاک می باشد؛ مانند اسب و الاغ. (۲)

۴- فضله پرندهگان حرام گوشت ؛ مانند کلاغ نجس است. (۳)

۱۴۲

احکام مردار

۱ انسان مرده هر چند تازه از دنیا رفته باشد و بدنش سرد نشده باشد (بجز اجزاء بی روح او؛ مانند ناخن و مو و دندان) تمام بدنش نجس است

مگر آن که : (۴)

۱- العروۃ الوثقی - ج ۱ ص ۵۵

۲- العروۃ الوثقی - ج ۱ ص ۵۵

۳- توضیح المسائل م ۸۵

۴- العروۃ الوثقی - ج ۱ ص ۵۸ الرابع و ص ۶۱ م ۱۲

۱۴۳

انواع نجاسات

۱- ادرار (بول) ۲- مدفوع (غایط): انسان و حیوانهای حرام گوشت خون جهنده دار (۲۱۱) مانند گربه و موش .

۳- منی ۴- مردار ۵- خون : از انسان و حیوانی که خون جهنده دارد؛ مانند گوسفند.

۶- سگ ۷- خوک : که در خشکی زندگی می کند ولی دریایی آن نجس نمی باشد.

۸- شراب و هر مایع مست کننده ۹- آبجو (فُقَاع) - آبجوی غیرطبی

۱۰- کافر ۱۱- عرق شتر نجاست خوار

احکام ادرار و مدفوع

- ۱- ادرار و مدفوع انسان و تمامی حیوانهای حرام گوشت که خون جهنده دارند نجس است مثل گربه و روباه .
- ۲- ادرار و مدفوع حیوانهای حلال گوشت مانند گاو و گوسفند و حیوانهایی که خون جهنده ندارند مانند: مار و ماهی پاک است. (۱)
- ۳- بول و غایط حیوانهایی که گوشت آنها مکروه است پاک می باشد؛ مانند اسب و الاغ. (۲)
- ۴- فضله پرنندگان حرام گوشت ؛ مانند کلاغ نجس است. (۳)

احکام مردار

- ۱- انسان مرده هر چند تازه از دنیا رفته باشد و بدنش سرد نشده باشد (بجز اجزاء بی روح او؛ مانند ناخن و مو و دندان) تمام بدنش نجس است مگر آن که: (۴)
- الف : شهید معرکه باشد.
- ب : او را غسل داده باشند (سه غسلش تمام شده باشد).
- ۲- کسانی که در بمب گذاریها یا ترور دشمنان به شهادت می رسند یا افرادی که در جبهه نبرد مجروح می شوند و بیرون معرکه جان می دهند مشمول این حکم نیستند. (۵)
- ۳- معرکه محدوده تیررس دشمن است تا آنجایی که درگیری بین نیروهای دو طرف جریان دارد و اختصاص به خط مقدم یا وقت حمله ندارد. (۶)
- ۴- مردار حیوان :
- ۱- سگ و خوک — تمام اجزای آن نجس است .
- ۲- غیر سگ و خوک :
- الف - خون جهنده دارد: ۱- اجزای روح دار؛ مانند گوشت و پوست نجس است . ۲- اجزای بی روح ؛ مانند مو و شاخ پاک است .
- ب - خون جهنده ندارد: تمام اجزای آن پاک است .

۵- اجزایی که در حال حیات (قبل از مردن) از بدن انسان یا حیوانی که خون جهنده دارد جدا می شود در حکم طهارت و نجاست با اجزای مردار تفاوتی ندارد؛ یعنی اگر جزء بی روح باشد پاک است و اگر روح دار باشد نجس است. (۷)

۶- اگر جزئی از بدن انسان زنده قطع شود ولی به وسیله پوست به بدن متصل باشد هر چند آن پوست بسیار نازک باشد تا وقتی که کاملاً جدا نشده آن عضو پاک است و حکم مردار را ندارد. (۸)

۱- العرو الوثقی - ج ۱ ص ۵۵

۲- العرو الوثقی - ج ۱ ص ۵۵

۳- توضیح المسائل م ۸۵

۴- العرو الوثقی - ج ۱ ص ۵۸ الرابع و ص ۶۱ م ۱۲

۵- استفتاآت ج ۱ ص ۸۳ س ۲۰۶

۶- همان ج ۱ ص ۵۰۴ س ۴۲

۷- العرو الوثقی ج ۱ ص ۶۲ م ۱۴

۸- همان .

۱۴۸

مواردی که حکم به طهارت آنها می شود

۱ بول و غائط حیوانی که انسان نمی داند حلال گوشت است یا حرام گوشت؛ مثلاً فضله پرنده ای که انسان نمی داند آن پرنده حلال گوشت است یا حرام گوشت. (۱)

۲ فضله ای که انسان نمی داند از حیوانی است که خون جهنده دارد یا از حیوانی است که خون جهنده ندارد مثلاً معلوم نباشد از موش است یا سوسک. (۲)

۳ استخوانی یافت شده که گوشت بر آن نیست و نمی دانیم از حیوان نجس العین (سگ و خوک) است یا غیر آن. (۳)

۴ استخوان انسانی پیدا شده و گوشت بر آن نیست و نمی دانیم از کافر است یا از مسلمان. (۴)

۵ پوستی که نمی دانیم از حیوان خون جهنده دار است یا از حیوانی که خون جهنده ندارد. (۵)

۱- العرو الوثقی ج ۱ ص ۵۷ م ۳

۲- همان .

۴- همان .

۵- همان .

۱۴۹

حکم اشیاء چرمی

۱- اشیایی که از اجزاء بی روح حیوان - غیر از سگ و خوک - تهیه شده پاک است هر چند رنج شرعی نشده باشد بنابراین لباسهای پشمی کرکی مویی پاک است هر چند غیرمسلمان آن را ساخته باشد و یا در بازار غیر مسلمین به فروش می رسد ولی اگر از مردار یا حیوان حرام گوشت باشد نماز خواندن با آن لباس باطل است. (۱)

۲- اشیائی که از اجزاء روحدار مردار حیوان خون جهنده دار تهیه شده باشد نجس است مانند چیزهایی که از چرم تهیه می شود؛ مانند کفش کیف کلاه کمر بند کاپشن دستکش و بند ساعت. (۲)

۳- چیزی که معلوم نیست چرم است یا نه محکوم به طهارت است. (۳)

۴- چیزی که معلوم نیست از اجزاء حیوان خون جهنده دار است یا از حیوانی که خون جهنده ندارد محکوم به طهارت است؛ مانند کمربندی که معلوم نیست از پوست مار است یا غیر آن. (۴)

۵- چیزی که از چرم حیوان خون جهنده دار تهیه شده مانند کفشی که معلوم است از چرم گاو دوخته اند اگر ذبح شرعی آن معلوم نیست؛ یعنی نمی دانیم به طریق شرعی ذبح شده یا نه مسأله اقسام مختلفی دارد

بدین شرح: از مسلمان خریداری می شود و ساخت کشور اسلامی است: پاک است.

از مسلمان خریداری می شود ولی ساخت کشور غیراسلامی است؛ مثلاً در بازار کویت کفشی می خرد که ساخت ایتالیا است: نجس است مگر آن که معلوم شود ذبح شرعی شده و وارد کننده مسلمان با احراز این که ذبح شرعی شده وارد کرده است.

از غیر مسلمان خریداری می شود ولی ساخت کشور اسلامی است؛ مثلاً در لندن کفشی می خرد که ساخت سوریه می باشد: پاک است.

از غیر مسلمان خریداری می شود و ساخت کشور غیراسلامی است: نجس است.

از مسلمان می خرد لیکن معلوم نیست از چه کشوری است: پاک است.

از غیر مسلمان می خرد ولی معلوم نیست از چه کشوری است: نجس است. (۵)

۲- همان .

۳- العروۃ الوثقی ج ۱ ص ۶۲

۴- همان .

۵- العروۃ الوثقی ج ۱ کتاب الصلاة

فی شرائط لباس المصلی ص ۵۵۸ م ۹ و ص ۵۵۹ م ۱۰ و فی النجاسات ص ۶۰ م ۶ و ۷

احکام فرآورده های لبنیاتی

فرآورده های لبنیاتی که از حیوان حلال گوشت زنده گرفته می شود؛ مانند شیر ماست پنیر کشک کره و خامه که از گاو و گوسفند می باشد همگی پاک و خوردن آن حلال است

هر چند شخص کافر آن را تهیه کرده باشد و یا در بازار غیرمسلمان به فروش برسد و یا از کشورهای غیراسلامی وارد کرده باشند مگر آن که انسان یقین کند که با بدن کافر تماس پیدا کرده و نجس شده است و شک و احتمال کافی نیست و نیازی به تحقیق و جستجو ندارد. (۱)

دو حکم کلی

۱- همه چیز در عالم پاک است مگر یازده چیز و هر آنچه با اینها برخوردی مؤثر داشته باشد. (۲)

۲- هر چیز نجس حرام است ولی هر حرامی نجس نیست. (۳)

۱- برای آشنایی بیشتر به درس ۶۰ مراجعه کنید.

۲- تحریرالوسیله ج ۱ ص ۱۱۴ م ۱ و ص ۱۲۱

۳- تحریرالوسیله ج ۲ ص ۱۶۳

احکام خون

۱- خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است ؛ مانند: مرغ و گوسفند.

۲- خون حیوانی که خون جهنده دار نیست پاک است : مانند ماهی و پشه .

۳- خونی که گاهی در تخم مرغ یافت می شود نجس نیست ولی بنا بر احتیاط واجب باید از خوردن آن اجتناب کرد و اگر خون را با زرده تخم مرغ به هم بزنند که از بین برود خوردن زرده هم مانعی ندارد.

۴- خونی که از لای دندان (لثه) می آید اگر با آب دهان مخلوط شده و از بین برود پاک است و در آن صورت فرو بردن آب دهان هم اشکال ندارد.

۵- خونی که به واسطه کوبیده شدن زیر ناخن یا زیر پوست می میرد اگر به گونه ای عوض شود که به آن خون نگویند (استحاله شده) پاک است و اگر هنوز به آن خون گفته می شود نجس است (تا زمانی که زیر ناخن یا پوست است و راهی به بیرون ندارد بیرون آوردن لازم نمی باشد و برای وضو و غسل هم اشکال ندارد(۱)).

۱۵۵

در موارد زیر حکم به طهارت می شود

۱- شیء قرمز رنگی که خون بودن آن معلوم نباشد.(۲)

۲- خونی که نمی داند از حیوان خون جهنده دار است یا نه ؟ مثل اینکه خونی در لباس خود می بیند و نمی داند خون پشه است یا بدن خودش.(۳)

۳- خون حیوانی که نمی داند آن حیوان خون جهنده دار است یا نه .(۴)

۴- آنچه از دهانه زخم بیرون می آید و نمی داند خون است یا چرک در صورتی که دهانه زخم پاک است . اما اگر نجس باشد چرک یا زردابه ای که بیرون می آید با برخورد به محل نجس نجس می شود.(۵)

۵- بر اثر خراش برداشتن بدن رطوبتی از آن بیرون آید که معلوم نیست خون است یا نه ؟

۶- زردابه ای که در حال بهبودی زخم در اطراف آن پیدا می شود اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است پاک می باشد.(۶)

۱- توضیح المسائل م ۹۶ و ۹۸ تا ۱۰۱

۲- العروة الوثقی ج ۱ فی النجاسات ص ۶۴ م ۷

۳- همان .

۴- همان .

۱۵۷

احکام شراب

۱ شراب و هر مایع مست کننده (که در اصل مایع می باشد) گرچه به شکل جامد درآید نجس است. (۱)

۲ شیء جامد مست کننده؛ مانند بنگ و حشیش نجس نیست هر چند آن را ساییده و با آب مخلوط کنند و به صورت مایع درآورند.

۳ آب انگور جوش آمده اگر مست کننده باشد نجس است و اگر مست کننده نباشد گرچه خوردن آن حرام است ولی نجس نیست (۲).

۴ خرما و کشمش را اگر همراه غذا (مثل برنج) بپزند حرام نیست هر چند به جوش آید. (۳).

۱۵۸

استفتاء

س - آیا الکل صنعتی که در انواع اودلکن و عطرها و برخی رنگها و داروها و امثال آن به کار می رود پاک است یا خیر؟

ج - الکل صنعتی پاک است مگر آن که یقین به نجاست آن پیدا شود. (۴)

۱- توضیح المسائل م ۱۰۴ .

۲- همان ص ۶۹ م ۱

۳- همان ص ۷۰ م ۳

۴- استفتانات ج ۱ ص ۱۰۰ س ۲۶۱

۱۵۹

کافر و احکام آن

۱۶۰

این افراد کافر و نجس هستند:

منکر خدا (کسی که وجود خداوند را انکار کند).

منکر توحید (کسی که برای خدا شریک قرار دهد).

منکر پیامبری حضرت محمد (ص) (کسی که نبوت پیامبر اکرم را انکار کند).

منکر ضروری دین طلا در صورتی که بداند آن چیز ضروری دین است و انکار آن به انکار رسالت یا تکذیب ضروری دین یعنی چیزی که مسلمانان جزء دین اسلام می دانند مانند نماز و روزه .

۶ پیامبر (ص) یا نقص دین برگردد. کسی که به ائمه اطهار دشنام دهد یا با آنها دشمنی ورزد هر چند با یکی از آنها. (۱)

۱۶۱

چند مسأله :

۱ تمام بدن کافر حتی مو و ناخن و رطوبتهای او نجس است. (۲)

۲ طفلی که از زنا به دنیا آمده اگر پدر یا مادر او یا هر دو مسلمان باشند پاک است. (۳)

۳ گروههای شیعی غیر دوازده امامی اگر دشمن ائمه (ع) نباشند و به آنها دشنام ندهند نجس نمی باشند. (۴)

۴ کسی که معلوم نیست مسلمان است یا نه پاک می باشد ولی احکام سایر مسلمانان را ندارد مثلاً نمی تواند زن مسلمان بگیرد و نباید در قبرستان مسلمانان دفن شود. (۵)

۱ - تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۱۸ العاشر.

۲ - توضیح المسائل م ۱۰۷

۳ - العروة الوثقی ج ۱ ص ۶۸ م ۱

۴ - همان ص ۶۹ م ۳ تحریر الوسیله ج ۱ فصل فی النجاسات ص ۱۱۹ م ۱۲

۵ - توضیح المسائل م ۱۰۹

۱۶۳

چگونه چیز پاک نجس می شود؟

در عالم همه چیز پاک است مگر برخی از آنها ولی چیزهای پاک هم ممکن است به وسیله برخورد با نجاسات نجس شود

البته در صورتی که یکی از آن دو (چیز پاک یا نجس) طوری تر باشد که رطوبت یکی از آن دو به دیگری برسد. (۱)

در موارد زیر حکم به پاکی می شود:

-- نداند پاک و نجس به هم برخورد کرده اند یا نه .

-- نداند چیز پاک و نجس مرطوب بوده اند یا نه .

-- نداند رطوبت یکی به دیگری سرایت کرده است یا نه . (۲) ؟

۱- توضیح المسائل م ۱۲۵

۲- توضیح المسائل م ۱۲۶ و العروۃ الوثقی احکام النجاسات ج ۱ ص ۷۹ م ۱

۱۶۴

چند مسأله :

۱ خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است (۱) .

۲- اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می خورد یا با لباس نجس نماز می خواند لازم نیست به او تذکر دهد. (۲)

۳- چیز پاک را اگر انسان شک کند نجس شده یا نه پاک است و جستجو و واری هم لازم نیست هر چند بتواند نجس بودن یا پاک بودن آن را بفهمد بنابراین در نمونه مثالهایی که آورده می شود حکم به طهارت می شود و نیاز به سؤال کردن و تحقیق و پرهیز نیست. (۳)

عطر و ادکلنی که غیرمسلمان ساخته است ولی معلوم نیست که با بدن وی تماس داشته است یا نه پاک است . وسایل و لوازمی که در هتل ها یا منزلها - در کشورهای غیراسلامی - وجود دارد از جمله: ظروف غذا، حوله، حمام، دستشویی، صابون، رختخواب، تخت فرش و سایر چیزها اگر یقین به تماس با بدن کافر به گونه ای که رطوبت سرایت کرده باشد و یا یقین به نجس شدن آن از راه دیگر نمی باشد پاک است .

صندلی اتوبوس و تاکسی در کشورهای غیراسلامی در مواقعی که باران می بارد و بدن خیس است ولی یقین به نجس شدن صندلی ماشین وجود ندارد با نشستن بر آن بدن نجس نمی شود.

استفاده از قاشق، چنگال، بشقاب، لیوان و سایر امکانات در رستورانها در صورتی که یقین به نجس شدن آنها نباشد پاک است .

نوشابه ها و سایر نوشیدنیهایی که اصل آنها پاک و حلال است و معلوم نیست که با بدن کافر تماس داشته است یا نه پاک است . (امروزه غالباً اینگونه چیزها را بیشتر با دستگاه می سازند و پر می کنند).

خوراکی هایی از قبیل: قند، شکر، بیسکویت، شکلات، آدامس و غیره اگر در ساخت آنها غیر مسلمان دست داشته باشد ولی یقین به تماس با بدن وی نداریم و به گونه ای دیگر نجس نشده پاک است .

حبوبات و سبزیجات و میوه هایی که غیرمسلمان می فروشد و یقین به نجس شدن آنها نیست

پاک می باشد هر چند غیرمسلمان آن را کاشته و چیده و حمل کرده باشد.

روغن؛ اعم از حیوانی و غیر آن که یقین به نجس بودن یا نجس شدن آن نباشد پاک است. مایعات مورد نیاز وسایل نقلیه یا منزل؛ اعم از بنزین، گازوئیل، نفت سفید، روغن، گریس و غیره که استخراج و تصفیه و توزیع آن به دست غیرمسلمان است ولی یقین به نجس شدن آن نیست پاک می باشد. وسایلی که برای کار به غیرمسلمان داده شده؛ مانند پارچه برای دوخت لباس و ماشین برای تعمیر اگر پس ۷ تحویل گرفتن یقین به نجس شدن آن نباشد پاک است. لباسی که برای شستن یا اتو کردن به خشک شویی داده شده و غیرمسلمان کار آن را انجام داده است در صورتی که یقین به نجس شدن آن نباشد پاک است. نان و دیگر پختنیها که غیرمسلمان طبخ آن را انجام داده و ماده اولیه آن پاک بوده است و ما یقین به نجس شدن آن نداریم پاک می باشد. اگر مسلمانی با کافر دست بدهد در حالی که دست او رطوبت ندارد و یا رطوبت به حدی نیست که سرایت کند یا یقین به سرایت نباشد دستش نجس نمی شود.

۱- توضیح المسائل م ۱۴۱

۲- توضیح المسائل م ۱۴۳

۳- توضیح المسائل م ۱۲۳- العروة الوثقی ج ۱ احکام النجاسات ص ۷۹ م ۱

۱۶۷

انواع مطهرات (پاک کننده ها)

۱۶۸

چگونه چیز نجس پاک می شود؟

همه اشیا نجس پاک می شود و پاک کننده ها عبارتند از:

۱- آب

۲- زمین

۳- آفتاب

۴- استحاله

۵- انتقال

۶- اسلام

۷- تبعیت

۸- برطرف شدن نجاست

۹- استبراء حیوان نجاستخوار

۱۰- غایب شدن مسلمان (۱)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۸

۱۶۹

اقسام آبها

آب

بسیاری از چیزهای نجس را پاک می کند و اقسام مختلفی دارد که شناخت آنها ما را برای یاد گرفتن بهتر مسائل مربوط به آن کمک می کند.

۱۷۰

اقسام آبها:

۱- مضاف

۲- مطلق :

۱- آب چاه

۲- آب جاری

۳- آب باران

۴- آب راکد:

کُر

قلیل

آب مضاف : آبی است که از چیزی گرفته باشند؛ مانند آب سیب و هندوانه یا با چیزی مخلوط کرده باشند به قدری که دیگر به آن آب نگویند؛ مانند شربت (۱).

آب مطلق : آبی است که مضاف نباشد.

احکام آب مضاف

۱- آب مضاف چیز نجس را پاک نمی کند (از مطهرات نیست).

۲- با برخورد به نجاست نجس می شود هر چند نجاست کم باشد و بو یا رنگ یا مزه آب عوض نشود.

۳- وضو و غسل با آب مضاف باطل است. (۲)

اقسام آب مطلق

<<آب>> یا از زمین می جوشد یا از آسمان می بارد و یا نه می جوشد و نه می بارد. به آبی که از آسمان ببارد <<باران>> گویند.

و آبی که از زمین می جوشد اگر جریان داشته باشد <<آب جاری>> است و اگر بدون جریان باشد به آن <<آب چاه>> گویند. (۳)

آبی که از زمین نمی جوشد و از آسمان نمی بارد <<آب راکد>> است. <<آب راکد>> اگر مقدارش زیاد باشند <<کر>> و اگر کم باشد <<قلیل>> است.

مقدار کر: (۴)

حجم: ۴۲۸۷۵ و حجم: مقدار آبی را در ظرفی که درازا و پهنا و گودی آن هر یک حداقل ۳۵ و حجم باشد بریزند و آن ظرف پر شود به مقدار کر است.

وزن: ۳۷۷۴۱۹ کیلوگرم.

مقدار آب قلیل: آبی که از زمین نمی جوشد اگر از کر کمتر باشد قلیل است.

تنها آب مطلق نجس را پاک می کند. گرچه ممکن است آب مضاف چیز کثیفی را تمیز کند ولی همانگونه که پیشتر گفته شد هرگز نجس را پاک نمی کند.

۱- توضیح المسائل م ۱۵

۲- توضیح المسائل م ۴۷ و ۴۸

۳- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الطهارات ص ۱۳ م ۸

۴- همان ص ۱۴ م ۱۴ توضیح المسائل م ۱۶

آب قلیل

- ۱- آب قلیل با برخورد به نجاست نجس می شود خواه روی چیز نجس ریخته شود یا چیز نجس به آن برسد. (۱)
- ۲- اگر آب قلیل از بالا با فشار بر چیز نجس بریزد مقداری که به شیء نجس می رسد نجس است و هر چه بالاتر از آن است پاک می باشد؛ مثلاً با آفتابه آب را بر شیء نجس بریزد. (۲)
- ۳- اگر آب قلیل از پایین با فشار به بالا رود؛ مانند فواره اگر نجاست به قسمت بالای آن برسد پایین نجس نمی شود و اگر نجاست به پایین برسد بالا هم نجس می شود. (۳)
- ۴- آب قلیلی که برای برطرف کردن عین نجاست روی چیز نجس ریخته می شود و از آن جدا می گردد نجس است و باید از آبی که بعد از برطرف شدن عین نجاست برای تطهیر چیز نجس روی آن می ریزند و از آن جدا می شود اجتناب کنند. (۴)

احکام آب کر

جاری

چاه و باران

- ۱- تمام اقسام آبهای مطلق - بجز آب قلیل - تا زمانی که بو یا رنگ یا مزه نجاست نگرفته باشد پاک است و هر گاه بر اثر برخورد با نجاست بو یا رنگ یا مزه نجاست بگیرد نجس می شود. بنابراین آب جاری، چاه، کر، و حتی باران در این حکم مشترکند. (۵)
- ۲- آب لوله های ساختمانها که متصل به منبع کر می باشد در حکم آب کر است. (۶)

برخی از خصوصیات باران

- اگر بر چیز نجسی که عین نجس در آن نیست یکبار ببارد پاک می شود. اگر بر فرش و لباس نجس ببارد پاک می شود و فشار لازم ندارد. اگر بر زمین نجس ببارد پاک می شود. هر گاه باران در جایی جمع شود اگر چه کمتر از کر باشد چنانچه تا موقعی که باران می بارد چیز نجسی راج در آن بشویند البته تا زمانی که بو یا رنگ یا مزه نجاست نگرفته است پاک است. (۷)

- ۱- مقدار آبی که معلوم نیست کر است یا نه : با برخورد نجاست نجس نمی شود اما سایر احکام آب کر را ندارد.
- ۲- مقدار آبی که پیشتر کر بوده و معلوم نیست قلیل شده یا نه : حکم آب کر را دارد.
- ۳- آبی که معلوم نیست پاک است یا نجس : پاک می باشد.
- ۴- آبی که پاک بوده و شک در آن است که نجس شده یا نه : حکم آب پاک را دارد.
- ۵- آبی که نجس بوده ولی معلوم نیست پاک شده یا نه : حکم آب نجس را دارد.
- ۶- آبی که مطلق بوده و معلوم نیست مضاف شده است یا نه : حکم آب مطلق را دارد. (۸)

- ۱- مطهرات تمام چیزهای نجس را پاک می کند یعنی تمام اشیاء نجس قابل پاک شدن است هر چند با استحاله (۹) * .
- ۲- هیچ کدام از آبهای مضاف پاک کننده نیست و با برخورد با نجاست نجس می شود. (۱۰)

۱- توضیح المسائل م ۲۶

۲- همان م ۲۶

۳- همان .

۴- توضیح المسائل م ۲۷

۵- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳ م ۴

۶- توضیح المسائل م ۳۵

۷- توضیح المسائل م ۳۷، ۴۰، ۴۱، ۴۲

۸- العروة الوثقی ج ۱ ص ۴۹ تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۵ م ۱۵

۹- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۱۴ م ۱ ص ۱۲۱

۱۰- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۲ م ۱

چگونگی تطهیر اشیاء نجس با آب

آب مایهء زندگی و از جمله مطهراتی است که همه روزه تمام افراد با آن سر و کار دارند و در تطهیر بسیاری از چیزهای نجس بکار می رود.

تطهیر اشیاء نجس (۱):

الف - ظرف :

۱- با آب کر: یک مرتبه

۲- با آب قلیل : سه مرتبه : بجز ظرفی که به شراب نجس شده یا سگ یا خوک از آن چیز روان خورده است .

ب - غیر ظرف :

۱ به بول نجس شده :

-- با آب کر: یک مرتبه

-- با آب قلیل : دو مرتبه

۲ به غیر بول نجس شده :

-- با آب کر: یک مرتبه

-- با آب قلیل : یک مرتبه

ا ظرفی که سگ آن را لیسیده یا از آن چیز روان (مایع) خورده است

به احتیاط واجب ۲ مرتبه

به احتیاط واجب ۲ مرتبه

باید قبل از تطهیر آن را خاکمال کرد

۲ ظرفی که خوک از آن چیز روان خورده است ۷ مرتبه به احتیاط واجب ۷ مرتبه

خاکمال کردن آن احتیاط مستحب است ۳ ظرفی که به شراب نجس شده است ۳ مرتبه و بهتر است ۷ مرتبه بشویند یک مرتبه

۱۸۱

چند نکته :

الف : برای تطهیر اشیاء نجس

ابتدا باید عین نجس را برطرف کرد سپس به همان تعداد که در نمودار آمده است حآن را آب کشید. مثلاً؛ ظرف نجس را بعد از برطرف کردن آلودگی اگر یک مرتبه در آب کر بشویند کافی است .

ب : فرش و لباس و چیزهایی مانند فرش و لباس که آب را به خود می گیرد و قابل فشردن است چنانچه باذآب قلیل تطهیر می کنند باید بعد از هر بار شستن آن را بفشارند تا آبهای داخلی بیرون بیاید و یا به گونه ای دیگر آب آن گرفته شود و در آب کر و جاری هم احتیاط واجب آن است که آب داخل آن گرفته شود.

ج : آب جاری و چاه در احکامی که برای تطهیر اشیاء نجس بیان شد مانند آب کر است .تطهیر ظرف نجس ظرف نجس را می توان این گونه آب کشید: با آب کر: یک بار در آب فرو برده بیرون آورند. با آب قلیل : آن را سه مرتبه پر از آب کرده خالی کنند

یا سه مرتبه قدری آب در داخلش بریزند و هر مرتبه پآب را به طوری در آن بگردانند که به جاهای نجس برسد و بیرون بریزند.(۳)

۱۸۲

دو مسأله :

۱ خاکی که برای خاکمال استعمال می شود باید پاک باشد. ۲ ظرفی که خوک لیسیده به احتیاط واجب حکم ظرفی دارد که از آن چیز روان خورده .(۴)

۱۸۳

استفتاء

س ۱ آیا لباس شستن با هر نوع ماشین لباسشویی خانگی پاک کننده می باشد یا خیر؟ اگر پاک می کند شرایط آن به چه صورت است ؟

ج - اگر بعد از زوال عین نجاست یک مرتبه با آب لوله یا دو مرتبه با آب قلیل می شوید پاک می کند.(۵)

س ۲ در رابطه با لباسشویی های عمومی با توجه به اینکه در هر منطقه و محله افرادی که طهارت اسلامی را رعایت نمی کنند کم و بیش وجود دارند (هر چند این امر یقینی نیست لیکن احتمال آن زیاد است) آیا لباسهایی که در این لباسشویی ها شسته می شوند پاکند یا خیر؟

ج - اگر لباس را پاک تحویل داده اند و شک داشته باشند که نجس شده پاک است و همچنین اگر لباس نجس ث بوده و کسی که متصدی شستن است بگوید تطهیر نموده است محکوم به طهارت است. (۶) تطهیر آب نجس ۱ برای تطهیر آب قلیلی که نجس شده باید به آب کر یا جاری یا چاه متصل گردد یا باران بر آن ببارد و با آن مخلوط شود و اگر بو یا رنگ یا مزه نجاست گرفته باید به قدری آب با آن مخلوط شود تا بو و رنگ و مزه اش از بین برود. (۷)

۲ برای تطهیر آب کر یا جاری یا چاه باید به قدری آب کر یا جاری یا چاه بر آن افزوده شود یا باران بر آن خبارد که بو و رنگ و مزه نجاست از بین برود بنابراین اگر با افزودن ماده ای شیمیایی رنگ و بو و طعم آن عوض! گردد پاک نمی شود. (۸)

تطهیر زمین نجس تطهیر زمین (۹)

۱ با آب کر: ابتدا آلودگی را برطرف کرده سپس آب کر یا جاری بر آن گرفته به مقداری که تمام جاهای نجس را فراگیرد. ۲ با آب قلیل: ۱ زمین به گونه ای است که آب بر آن جاری نمی شود (به اصطلاح آب را به خود گرفته و می خورد): با آب قلیل پاک نمی شود. ۲ آب بر زمین جاری می شود: جایی که آب جاری شده پاک می شود و جایی که آب جمع شده

۱۸۴

نجس است. هنگام تطهیر زمین اگر آبهای جاری شده و به داخل چاه می رود یا از آن محل بیرون می رود تمام جاهایی که آب جاری شده پاک می شود. (۱۰)

آب کشیدن حبوبات ۱ اگر ظاهر آن نجس شده: با فرو بردن در آب کر یا جاری و یا ریختن آب قلیل (جاری کردن) بر آن پاک می شود. ۲ اگر باطن آن هم نجس شده: پاک نمی شود نه با آب قلیل و نه با آب کر. (۱۱) ۳ در صورتی که نجس شدن باطن آن مورد شک است: تطهیر ظاهر آن کافی است. (۱۲)

چند مسأله ۱: اگر موی سر و صورت را که زیاد است با آب قلیل آب بکشند باید فشار دهند تا آبهای جمع شده بین موها جدا شود. (۱۳)

۲ گوشت و دنبه ای که نجس شده مثل چیزهای دیگر آب کشیده می شود و همچنین اگر بدن یا لباس چربی آکمی داشته باشد که از رسیدن آب به آنها جلوگیری نکند.

(۱۴)

۳ اگر چیزی با بول پسر بچه شیرخواری که غذا خور نشده و شیر خوک نخورده نجس شود

چنانچه یک مرتبه آب روی آن بریزند که به تمام جاهای نجس برسد پاک می شود و در فرش و لباس و مانند اینها هم فشار لازم ندارد. (۱۵)

۱- توضیح المسائل م ۱۵۰، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۲

۲- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۲۶- فصل فی المظہرات و توضیح المسائل م ۱۵۰ و ۱۶۲

۳- توضیح المسائل م ۱۵۰ و ۱۵۵

۴- توضیح المسائل م ۱۵۰ و ۱۵۲ و ۱۵۳

۵- استفتائات ج ۱ ص ۱۱۹ س ۳۲۷

۶- استفتائات ج ۱ ص ۱۲۰ س ۳۲۹

۷- العروة الوثقی ج ۱ فصل فی المیاه ص ۴۳ م ۲ و تحریر الوسیله ج ۱ فصل فی المیاه ص ۱۴ م ۱۱

۸- همان و استفتائات ج ۱ ص ۱۱۹ س ۳۲۴

۹- توضیح المسائل م ۱۷۹-۱۸۰

۱۰- همان م ۱۸۰

۱۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۲۸ م ۵ و ۶- العروة الوثقی ج ۱ ص ۱۱۵ م ۲۰

۱۲- توضیح المسائل م ۱۶۵

۱۳- توضیح المسائل م ۱۷۳

۱۴- توضیح المسائل م ۱۷۵

۱۵- توضیح المسائل م ۱۶۱

۱۸۶

شرایط مطهر بودن آب

۱- مطلق باشد.

۲- پاک باشد.

۳- هنگام تطهیر شیء نجس مضاف نشود.

۴- هنگام تطهیر شیء نجس بو یا رنگ یا مزه نجاست نگیرد.

۵- پس از آب کشیدن چیز نجس عین نجاست در آن نباشد.

۱- توضیح المسائل م ۱۴۹

س - اگر شخصی در عبادات یا طهارت و نجاست دچار وسواسی شده باشد و زیاد شک کند تکلیف شرعی او چیست ؟

ج - نباید به شکهای خود اعتنا کند و اگر اعتنا کند کار حرامی کرده است و هر عمل را بیش از یک بار نباید انجام دهد و اگر انجام دهد حرام است و هرگاه شک در نجاست چیزی یا صحت عمل کرد باید بنابر طهارت و صحت بگذارد و اگر بر خلاف آن عمل کرد جایز نیست. (۱)

۱- استفتائات ج ۱ ص ۱۱۱ س ۲۹۸

چگونگی پاک کنندگی زمین و شرایط آن

۱- اگر کف پا یا کف کفش هنگام راه رفتن نجس شود و به سبب تماس با زمین آلودگی ها برطرف گردد پاک می شود. پس زمین فقط پاک کننده کف پا و کف کفش است آنهم با این شرایط:

-- زمین پاک باشد.

-- زمین خشک باشد

(تر نباشد).

-- زمینی پاک کننده است که خاک ، شن، سنگ آجر، فرش و مانند اینها باشد. (۱)

۲- اگر بر اثر تماس ته کفش یا کف پا با زمین نجاست برطرف شود پاک می گردد ولی بهتر است حداقل پانزده قدم راه برود (۲).

۳- این اشیاء پاک کننده نیست :

-- موزائیک -- آسفالت -- فرش -- زمینی که با چوب فرش شده است -- حصیر -- سبزه و گیاه مگر به قدری کم باشد که چیزی به حساب نیاید و عرفاً بگویند بر زمین راه می رود. (۳)

۴- بنابر احتیاط واجب زمین موارد زیر را پاک نمی کند: دست و زانوی معلولانی که با دست یا زانو راه می روند. نعل چهارپایان . نوک عصا. جوراب (مگر جورابی که کف آن از پوست باشد). ته پای مصنوعی . چرخ اتومبیل. (۴)

۱- بعد از آن که کف پا یا ته کفش پاک شد مقداری از اطراف آن هم که معمولاً به گل آلوده می شود اگر زمین یا خاک به آن اطراف برسد پاک می گردد. (۵)

۲- داخل کفش و مقداری از کف پا که به زمین نمی رسد با راه رفتن پاک نمی شود. (۶)

۳- لازم نیست کف پا و ته کفش نجس تر باشد بلکه اگر خشک هم باشد با راه رفتن پاک می شود. (۷)

۱- توضیح المسائل م ۱۸۳ ۱۹۲

۲- العروة الوثقی ج ۱ فصل فی المطهرات ص ۱۲۴

۳- همان ص ۱۲۵

۴- همان ص ۱۲۶ و توضیح المسائل م ۱۸۸

۵- توضیح المسائل م ۱۸۷

۶- توضیح المسائل م ۱۹۰

۷- توضیح المسائل م ۱۸۶

۱۹۱

چگونگی پاک کنندگی آفتاب و شرایط آن

آفتاب هم با شرایطی که خواهد آمد این موارد را پاک می کند: زمین . ساختمان و چیزهایی که در آن بکار رفته است ; مانند در و پنجره . درخت و گیاه . (۱)

۱۹۲

شرایط مطهر بودن آفتاب

چیز نجس تر باشد; به قدری که اگر چیزی به آن برسد تر شود. با تابش آفتاب خشک شود اگر مرطوب بماند پاک نشده است . چیزی مانند ابر یا پرده مانع تابش آفتاب نباشد مگر آن که رقیق و نازک باشد و از تابش آفتاب جلوگیری نکند. آفتاب به تنهایی آن را خشک کند; مثلاً با کمک باد خشک نشود. هنگام تابش آفتاب عین نجاست و در آن نباشد پس اگر عین نجاست هست پیش از تابش آفتاب برطرف آنچه خودبخود نجس است مانند خون <<عین نجاست >> است . شود. قسمت بیرون و درون دیوار یا زمین را یکباره خشک کند پس اگر روی آن امروز خشک شود و درون آن فردا تنها روی آن پاک می شود.

۱۹۳

دو مسأله :

۱ اگر زمین و مانند آن نجس شود ولی رطوبتی نداشته باشد می توانیم مقداری آب یا چیز دیگری که سبب مرطوب شدن آن شود بر آن بریزیم تا آفتاب بتابد و آن را پاک کند(۲).

۲ ریگ و خاک و گل و سنگ تا زمانی که بر زمین است و جزء آن به حساب می آید با آفتاب پاک می شود و اگر جدا شد با آفتاب پاک نمی شود و همچنین میخ و چوب و مانند آن تا وقتی که بر دیوار است و جزء آن به حساب می آید حکم ساختمان را دارد و اگر جدا شد این حکم را ندارد و آفتاب پاکش نمی کند.(۳)

۱- العروۃ الوثقی ج ۱ ص ۱۲۹ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۰

۲- العروۃ الوثقی ج ۱ ص ۱۲۹ تا ۱۳۱ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۰

۳- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۰ م ۱۰

۱۹۵

استحاله

۱- اگر جنس چیز نجس به گونه ای عوض شود که به صورت چیز پاکی درآید پاک می شود و گویند استحاله شده است ؛ مانند این موارد:

۱- مردار تبدیل به خاک شود.

۲- دانه نجس تبدیل به گیاه گردد.

۳- چوب نجس بسوزد و خاکستر شود.

۴- مواد سوختی بسوزد و دود شود.

۵- شراب سرکه شود(۱).

۲- اگر جنس چیز نجس عوض نشود و فقط تغییر شکل دهد پاک نمی شود؛ مثل: اینکه : - گندم نجس را آرد کنند یا نان بپزند.

۳- انگور نجس سرکه شود.(۲)

۴- چیز نجسی که معلوم نیست استحاله شده یا نه نجس است.(۳)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۱ و توضیح المسائل م ۱۹۵

۲- توضیح المسائل م ۱۹۷

۳- همان م ۱۹۵ و ۱۹۹

انتقال

اگر خون بدن انسان یا حیوانی که خون جهنده دارد به بدن انسان یا حیوانی که خون جهنده ندارد منتقل شود و جزء بدن آن حیوان به حساب آید پاک می گردد و همچنین اگر جزئی از بدن انسان یا حیوان به بدن انسان دیگر یا حیوان زنده غیر نجس العین منتقل شود و جزء آن به حساب آید پاک می گردد؛ مثل اینکه :

– خون بدن انسان به بدن پشه یا مگس منتقل شود.

– جزئی از بدن حیوانی (مانند چشم) را جدا کرده و به بدن انسان منتقل کنند.

– مقداری از گوشت بدن را بریده و به جای دیگر بدن پیوند دهند. (۱)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۱ توضیح المسائل م ۲۰۵

اسلام

۱ اگر کافر شهادتین بگوید مسلمان می شود و با اسلام تمام بدن او (حتی عرق و آب دهانش) پاک می گردد؛ یعنی بگوید:

<<شهد ان لا اله الا الله - اشهد ان محمداً رسول الله >> (۱).

۲ اگر کافر شهادتین بگوید و انسان نداند که قلباً مسلمان شده یا نه پاک است. ولی اگر بداند که قلباً مسلمان نشده بنا بر احتیاط واجب باید از او اجتناب کرد (۲).

۳ اگر بدن کافر با نجاست دیگری (عارضی) نجس شده باشد؛ مثلاً جایی از بدن او زخم شده و به خون آلوده است آن نجاست با اسلام پاک نمی شود. (۳)

۴ لباسهایی که قبل از اسلام با رطوبت بدن کافر نجس شده با اسلام پاک نمی شود. بلکه لباسهایی هم که در هنگام اسلام آوردن به تن دارد و با رطوبت بدن نجس شده بنا بر احتیاط واجب باید از آنها اجتناب کرد (۴).

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۱ توضیح المسائل م ۲۰۷

۲- همان م ۲۰۹

۳- العروة الوثقی ج ۱ فصل فی المطهرات ص ۱۴۱ الثامن .

۴- توضیح المسائل م ۲۰۸

۱ تبعیت آن است که شیء نجسی به واسطهء پاک شدن چیز دیگری پاک شود.

۲ در موارد زیر اشیاء نجس به تبعیت پاک می شود. شراب سرکه شود ظرف آن هم پاک می شود حتی جاهایی که هنگام جوش آمدن نجس شده . و حتی اگر پشت ظرف هم نجس شده باشد. پس از اتمام سه غسل میّت تختی که میّت را بر آن خوابانده اند و دست غسل و پارچه ای که بر میت انداخته اند (لنگ) پاک می شود. کسی که چیزی را تطهیر می کند اگر دست و آن چیز با هم آب کشیده شود. دست او هم پاک می شود و احتیاج به تطهیر مجدد ندارد(۱).

برطرف شدن عین نجاست: در دو مورد اگر عین نجس برطرف شود، چیز نجس پاک می شود و احتیاج به آب کشیدن ندارد:

۱ بدن حیوان: مثلاً منقار مرغی که نجاست خورده هنگامی که نجس برطرف شود منقارش پاک است .

۲ باطن بدن انسان: مانند داخل دهان و بینی و گوش؛ بنابراین اگر هنگام مسواک کردن از لثه ها خون بیاید یا شخصی غذای نجس بخورد زمانی که در دهان غذای نجس و خون نباشد یا به قدری کم است که با آب دهان مخلوط شده و از بین برود پاک است و آب کشیدن داخل دهان لازم نیست. (۲)

س - اگر دهان خونی شود و در دهان دندان مصنوعی طوری باشد که به دندان طبیعی چسبیده باشد و نشود آن را برای آب کشیدن به بیرون از دهان آورد آیا نحوهء تطهیرش مانند دندان طبیعی است؟

ج - بنا بر احتیاط واجب حکم دندان طبیعی را ندارد و باید تطهیر شود. (۳)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۱ و توضیح المسائل م ۲۱۱-۲۱۵

۲- توضیح المسائل م ۲۱۶-۲۱۷

۳- استفتائات ج ۱ ص ۹۹ س ۲۵۸

۱ بول و غایط حیوانی که به خوردن نجاست انسان عادت کرده نجس است له جهر چند حلال گوشت باشدله ج .

۲ اگر بخواهند بول و غایط چنین حیوانی پاک شود باید آن را استبراء کنند یعنی مدّتی آن را از نجاست بازداشته و غذای پاک به آن بدهند.

۳ برای استبراء حیوانات بنا بر احتیاط واجب باید مدت‌های زیر مراعات شود. شتر ۴۰ روز گاو ۲۰ روز گوسفند ۱۰ روز مرغابی ۵ روز مرغ خانگی ۳ روز (۱).

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۲

۲۰۳

غایب شدن مسلمان

اگر بدن یا لباس مسلمان یا چیز دیگری که در اختیار اوست (مانند ظرف و فرش) نجس شود و آن مسلمان غائب گردد اگر انسان احتمال بدهد آن چیز را تطهیر کرده محکوم به طهارت است و اجتناب از آن لازم نیست (۱).

۱- توضیح المسائل م ۲۲۱ تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۲

۲۰۵

احکام تخلی (توالت رفتن)

چون یکی از مسائل تخلی تطهیر مخرج بول و غایط است احکام تخلی را در پایان مبحث مطهرات می آوریم:

واجب: پوشاندن عورت از دیگران حتی دیوانه و بچهء ممیز (بجز همسر) حرام: رو به قبله یا پشت به آن بودن.

۲۰۶

مستحب:

۱ جایی بنشینند که کسی او را نبیند.

۲ هنگام وارد شدن به توالت با پای چپ داخل شود.

۳ هنگام بیرون آمدن اول پای راست را بیرون بگذارد.

۴ هنگام تخلی سر را بپوشاند.

۵ سنگینی بدن را روی پای چپ بیندازد.

۲۰۷

مکروه:

۱ توقف زیاد

۲ روبروی خورشید یا ماه بودن.

۳ روبروی باد.

۴ حرف زدن مگر در حال ضرورت و گفتن ذکر.

۵ تطهیر با دست راست .

۶ خوردن و آشامیدن در حال تخلی .

۷ ایستاده بول کردن(۱) .

۱- العروه الوثقی

ج ۱ فصل فی مستحبات التخلی و مکروهاته ص ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲ و توضیح المسائل م ۵۷، ۵۹، ۷۸، ۷۹، ۸۰

۲۰۸

مکانهایی که تخلی در آنها حرام است :

۱ در کوچه های بن بست که صاحبان آنها اجازه نداده باشند.

۲ در ملک کسی که اجازه تخلی نداده است .

۳ در جایی که برای افراد خاصی وقف شده است .

۴ بر قبر مؤمنان در صورتی که بی احترامی به آنان باشد.(۱)

مکانهایی که تخلی در آنها مکروه است :

۱ در جاده خیابان کوچه درب خانه .

۲ زیر درختی که میوه می دهد.

۳ بر زمین سخت .

۴ در لانه جانوران .

۵ در آب .(۲) و احتیاط واجب آن است که بچه را به هنگام تخلی رو به قبله یا پشت به آن نشانند ولی اگر خود بچه بنشیند

جلوگیری از او واجب نیست .(۳)

۱ - توضیح المسائل م ۶۴

۲ - توضیح المسائل م ۷۹ و ۸۰

۲۱۰

تطهیر مخرج بول و غایط

۱ مخرج بول با غیر آب (سنگ کلوخ پارچه و...) پاک نمی شود.

۲ برای تطهیر مخرج بول بعد از برطرف شدن بول یک بار شستن آن کافی است .

۳ پاک شدن مخرج غایط با غیر آب : محل تأمل است (به احتیاط واجب پاک نمی شود) ولی می توان با آن حال له جپس از برطرف کردن نجاست و قبل از تطهیر با آب له ج نماز خواند.(۱)

۴ بر مردان مستحب است بعد از بیرون آمدن بول استبراء کنند و چنانچه انسان بعد از بول استبراء کند و بعد آبی از او خارج شود و شک کند بول است یا نه حکم بول ندارد (کیفیت استبراء در رساله توضیح المسائل آمده است).(۲)

۱- توضیح المسائل م ۶۶ و ۶۸

۲- همان م ۷۲ و ۷۳

۲۱۱

وقت نماز

برای آشنایی با مسائل و احکام وقت نماز ابتدا یادآور می شویم که نماز یا واجب است یا مستحب نمازهای واجب هم دو دسته اند؛ بعضی از آنها تکلیف هر روز می باشد و در هر شبانه روز در زمانهای خاصی باید بجا آورده شود و برخی دیگر نمازهایی هستند که گاهی از اوقات به سببی خاص واجب می شود و برنامه همیشگی و هر روزه نمی باشد.

۲۱۲

نمازهای واجب(۱) :

۱- هر روز (یومیّه):

- صبح

- ظهر

- عصر

- مغرب

- عشاء

۲- مقطعی :

- آیات

- طواف واجب

- میّت

- قضای پدر بر پسر بزرگتر

- نمازی که با نذر واجب می شود. ن ص

۱- توضیح المسائل

نمازهای واجب .

۲۱۴

وقت نمازهای یومیّه

برای نمازهای یومیّه سه وقت است :

۱- وقت مخصوص

۲- وقت مشترک

۳- وقت فضیلت برای آشنایی با اوقات نماز شناخت این زمانها لازم است :

۲۱۵

فجر دوّم

نزدیک اذان صبح از طرف مشرق سفیده ای رو به بالا حرکت می کند که آن را <<فجر اوّل>> گویند هنگامی که آن سفیده پهن شد <<فجر دوّم>> و ابتدای وقت نماز صبح است (۱) .

۲۱۶

ظهر

اگر چوب یا چیزی مانند آن را عمود بر زمین قرار دهیم وقتی که سایه آن به کمترین مقدار رسید و رو به افزایش گذاشت <<ظهر شرعی>> و ابتدای وقت نماز ظهر است (۲) .

۱۰۲

<<مغرب>> موقعی است که سرخی طرف مشرق که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود از بین برود. (۳)

اگر فاصله بین غروب آفتاب و اذان صبح را دو نیم کنیم وسط آن <<نیمه شب>> و آخر وقت نماز عشاء است. (۴)

از اذان صبح (طلوع فجر دوّم) تا طلوع آفتاب وقت مخصوص نماز صبح است و چون نماز دیگری در این وقت واجب نیست وقت مشترکی ندارد. (۵)

۱- از اذان ظهر تا مغرب وقت خواندن نماز ظهر و عصر است که از اوّل آن به مقدار خواندن نماز ظهر وقت چمخصوص نماز ظهر است و اگر نماز عصر در این وقت خوانده شود باطل است. و در آخر وقت به مقدار خواندن جنماز عصر به مغرب مانده وقت مخصوص نماز عصر است و فاصله بین این دو زمان وقت مشترک بین ظهر و عصر است که هر دو نماز را می توان خواند ولی نماز ظهر باید قبل از نماز عصر خوانده شود. (۶)

۲- اگر کسی تا وقت مخصوص عصر نماز ظهر را نخوانده باشد نماز ظهر او قضا شده و باید نماز عصر را بخواند. (۷)

۱- از اذان مغرب تا نصف شب وقت خواندن نماز مغرب و عشا است که از اوّل آن به مقدار خواندن یک نماز سه رکعتی وقت مخصوص نماز مغرب است و در آخر وقت به مقدار خواندن نماز عشا وقت مخصوص نماز عشا است و فاصله این زمان وقت مشترک بین مغرب و عشا است که هر دو نماز را می توان خواند ولی نماز عشا باید پس از نماز مغرب خوانده شود. (۸)

۲- وقت مخصوص نمازهای چهار رکعتی برای مسافر به مقدار خواندن دو رکعت نماز است و برای کسی که مسافر نیست به اندازه خواندن چهار رکعت نماز است. (۹)

۳- اگر عمداً یا به واسطه عذری مانند فراموشی یا خواب ماندن یا حائض بودن نماز مغرب یا عشا را تا نصف شب نخواند بنا بر احتیاط واجب باید تا قبل از اذان صبح بدون این که نیت ادا یا قضا کند بجا آورد. (۱۰)

۴- وقت نماز جمعه که در روز جمعه به جای نماز ظهر خوانده می شود اول ظهر است و احتیاط واجب آن ۲ است که از اوایل وقت تأخیر نیندازد. (۱۱)

۲۲۲

وقت فضیلت نمازهای یومیّه

وقت فضیلت زمانی است که اگر نماز در آن وقت خوانده شود ثواب بیشتری دارد.

۲۲۳

وقت فضیلت نماز ظهر:

از اول ظهر است تا زمانی که سایه پدید آمده شاخص؟ به اندازه طول شاخص افزوده شاخص جسم میله مانندی را گویند که به طور قائم بر سطح افقی نصب شده باشد مثلاً چوبی که عمود بر زمین باشد. گردد؛ مثلاً اگر طول شاخص یک متر باشد و هنگام ظهر ۲۰ سانتی متر سایه داشته باشد پایان وقت فضیلت نماز ۵ هر وقتی است که سایه شاخص به ۱۲۰ سانتی متر برسد.

۲۲۴

وقت فضیلت نماز عصر:

پس از وقت مخصوص نماز ظهر است تا زمانی که سایه شاخص دو برابر طول آن اضافه شود.

۲۲۵

وقت فضیلت نماز مغرب:

از اول مغرب است تا زمانی که سرخی طرف مغرب از بین برود.

۲۲۶

وقت فضیلت نماز عشا:

شروع آن از پایان وقت فضیلت نماز مغرب است و پایان آن ثلث شب؛ به عبارت دیگر ۸ از هنگام برطرف شدن سرخی طرف مغرب تا گذشتن ۱۳ شب.

۲۲۷

وقت فضیلت نماز صبح از اذان صبح است تا زمانی که هوا روشن شود.(۱۲)

۱- توضیح المسائل م ۷۴۱

۵- همان م ۷۴۱

۶- همان م ۷۳۱

۷- توضیح المسائل م ۷۳۱

۸- توضیح المسائل م ۷۳۶

۹- توضیح المسائل م ۷۳۷

۱۰- توضیح المسائل م ۷۴۰

۱۱- توضیح المسائل م ۷۳۴

۱۲- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۷

۲۲۸

احکام وقت نماز

۱- اگر تمام نماز قبل از وقت خوانده شود یا عمداً نماز را قبل از وقت شروع کند باطل است. (۱)

۲- اگر انسان یقین کند یا دو مرد عادل بگویند وقت نماز شده و نماز را شروع کند و: در بین نماز متوجه شود هنوز وقت داخل نشده نمازش باطل است. در بین نماز متوجه شود اکنون وقت نماز شده نمازش صحیح است. پس از نماز بفهمد تمام نماز قبل از وقت بوده نمازش باطل است. پس از نماز متوجه شود بخشی از نماز قبل از وقت خوانده شده نمازش صحیح است. (۲)

۳- مستحب است انسان نماز را اول وقت بخواند و در روایات بر این مطلب سفارش بسیاری شده است و هر چه به اول وقت نزدیکتر باشد بهتر است مگر آن که تأخیر آن از جهتی بهتر باشد؛ مثلاً صبر کند که نماز را به جماعت بخواند. (۳)

۴- اگر وقت نماز تنگ باشد که با خواندن مستحبات بخشی از نماز بعد از وقت خوانده می شود باید مستحبات را بجا نیاورد؛ مثلاً اگر بخواهد قنوت بخواند وقت می گذرد باید قنوت نخواند. (۴)

۵- اگر انسان نماز ظهر و عصر را قبل از سفر در اول وقت آن بخواند و سپس با هواپیما مسافرت را آغاز کند و زمانی به مقصد برسد که هنوز ظهر آن روز فرا نرسیده باشد لازم نیست نماز ظهر و عصر را دوباره بخواند و همچنین اگر زمانی برسد که هنوز وقت نماز ظهر و عصر باقی است (۵).

۶- اگر پس از طلوع آفتاب با این که نماز صبح آن روز را نخوانده است سفر را آغاز کند و قبل از طلوع آفتاب به مقصد برسد باید نماز صبح آن روز را به نیت ادا بخواند. (۶)

۷- اگر نماز ظهر و عصر را نخوانده باشد و پس از مغرب (که نمازش قضا شده) با هواپیما مسافرت را آغاز کند و پس از اوج گرفتن هواپیما خورشید را ببیند باید داخل هواپیما قبل از آنکه وقت بگذرد نماز را به نیت ادا بخواند حتی اگر به مقدار خواندن یک رکعت از نماز وقت باقی باشد. (۷)

۲۲۹

۸- اگر هنگام حرکت هواپیما وقت نماز فرا نرسیده؛ مثلاً پرواز قبل از اذان صبح باشد و در هواپیما وقت نماز فرا رسیده و تمام می شود؛ یعنی قبل از طلوع آفتاب به مقصد نمی رسد باید نماز را داخل هواپیما بخواند. یادآوری می شود که اگر هواپیما به قدری از شهر فاصله گرفته است که دیوارهای آن دیده نمی شود و در همین فاصله به طور معمول صدای اذان آنجا شنیده نمی شود باید نماز را شکسته بخواند.

۲۳۰

استفتاء

س ۱ بیدار نمودن افراد خانواده برای نماز صبح با چه کیفیتی مجاز است؟

ج - اگر بیدار نکردن آنها موجب سهل انگاری و استخفاف به امر نماز باشد باید آنها را بیدار نماید. (۸)

س ۲ هنگامی که میهمانی برای ما می آید و وقت نماز خواندن هم شده است ما باید کدامیک را از نظر اسلام درج آن شرایط که مهمان آمده از حیث بیشتری بدان دهیم آیا باید پس از کمی که پیش مهمان نشستیم از او عذر ج بخواهیم و به خواندن نماز مشغول شویم و یا اینکه هنگامی که مهمان رفت نمازمان را بخوانیم؟

ج - مستحب است نماز را اول وقت بخواند. (۹)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۳۷ م ۷۴۴

۲- العروة الوثقی ج ۱ ص ۵۳۰ و فصل فی احکام الاوقات م ۳ و توضیح المسائل م ۷۴۴

۳- توضیح المسائل م ۷۵۱

۴- توضیح المسائل م ۷۴۷

۵- همان م ۳

۶- تحریر الوسیله ج ۲ ص ۶۳۲ م ۴

۲۳۲

قبله

۱- خانهء کعبه

<<قبله>> مسلمانان است و نمازگزار باید رو به آن نماز بخواند. دفن میت و ذبح حیوان نیز باید رو به قبله باشد.

۲- کسی که بیرون شهر مکه و دور از آن است اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله نماز می خواند کافی است(۱) .

۳- کسی که نماز واجب را ایستاده می خواند باید طوری بایستد که بگویند رو به قبله ایستاده و لازم نیست زانوها و نوک پای او هم رو به قبله باشد.(۲)

۲۳۳

راههای تشخیص قبله

خود انسان یقین کند؛ یعنی جهت قبله را می داند. دو نفر عادل بگویند. کسی که از روی قاعدهء علمی قبله را می شناسد و مورد اطمینان است بگوید. گمانی که از محراب مساجد و قبور مسلمین حاصل شود(۳).

۲۳۴

تابش خورشید و تعیین قبله

در دو روز از سال ؛ یعنی روزهای ۶ خرداد و ۲۴ تیر هنگام ظهر خورشید کاملاً عمود بر کعبه می تابد و در سایر مناطق جهان می توان به کمک خورشید جهت قبله را مشخص کرد؛ یعنی اگر هنگام ظهر شرعی (به وقت مکه) رو به خورشید بایستیم به سمت قبله قرار می گیریم و دقیق تر آن که ؛ اگر در آن دو روز هنگام ظهر (به وقت مکه) در هر جای کرهء زمین شاخصی نصب کنیم سایهء آن از نوک سایه به سمت پایهء شاخص جهت قبله خواهد بود.(۴)

۱- توضیح المسائل م ۷۷۶

۲- توضیح المسائل م ۷۷۷

۳- توضیح المسائل م ۷۸۲

۴- مجلهء نور علم ش ۸ ص ۹

وظیفه کسی که جهت قبله را نمی داند

اگر انسان در موقعیتی قرار بگیرد که پس از تلاش برای پیدا کردن قبله نتواند جهت آن را تشخیص دهد به هر طرف که گمان دارد جهت قبله است نمازش را بخواند و اگر گمان هم پیدا نشد و به طور کلی قبله بر او نامعلوم باشد چنانچه وقت دارد باید به چهار طرف نماز بخواند و اگر بدین مقدار وقت ندارد به سه طرف و با کمبود وقت به دو طرف و در کمتر از آن به یک طرف نماز بخواند. در صورتی که نمازگزار بعد از نماز متوجه شد رو به قبله نبوده اگر:

انحراف از قبله به قدری نبوده که به سمت راست یا چپ قبله نماز خوانده باشد نمازش صحیح است. و در صورتی که به سمت راست یا چپ قبله بوده:

– اگر در وقت نماز متوجه شود باید نماز را اعاده کند.

– اگر پس از وقت متوجه شود نماز خوانده شده صحیح است ولی احتیاط مستحب است که قضای آن را بجا آورد(۱).

توضیح:

چنانچه به چهار طرف نماز بخواند به یقین یکی از آنها رو به قبله یا با کمی انحراف از قبله خواهد بود. و اگر به سه یا دو طرف نماز خوانده باشد و یکی از آنها رو به قبله یا کمی با انحراف باشد کافی است. در صورتی که نمازگزار در بین نماز متوجه شود رو به قبله نیست. اگر انحراف به حدّ سمت راست یا چپ قبله یا پشت به قبله نباشد باید به سمت قبله برگردد و نماز را ادامه دهد و صحیح است. و در صورتی که انحراف به حدّ سمت راست یا چپ قبله یا پشت به آن باشد. اگر وقت نماز وسعت دارد باید این نماز را بر هم زند و دوباره شروع کند.

– وقت نماز تنگ است باید به سمت قبله برگردد و نماز را ادامه دهد و احتیاط مستحب است قضای آن را نیز بجا آورد.(۲) حکم کلی تمام نمازها باید رو به قبله انجام شود مگر نماز مستحب که اگر رو به قبله هم نباشد صحیح است ولی اگر رو به قبله باشد ثواب بیشتری دارد.(۳)

۱- تحریرالوسیله ج ۱ ص ۱۴۱ م ۴

۲- همان.

۳- تحریرالوسیله ص ۱۱۳ م ۶

لباس نمازگزار

یکی از مسائلی که قبل از شروع نماز توجه به آن لازم است مسأله پوشش است و اکنون به بیان مقدار پوشش و شرایط آن می پردازیم :

۲۳۹

مقدار پوشش در نماز

۱- مردان ؛ باید عورت را بپوشانند و بهتر است از ناف تا زانو را بپوشانند.(۱)

۲- زنان ؛ باید تمام بدن را بپوشانند بجز:

-- دستها تا مچ .

-- پاها تا مچ .

-- صورت به مقداری که در وضو باید شسته شود.(۲)

۳- بر زنان پوشاندن دستها و پاها و صورت به مقداری که در مسأله پیش گفته شد در نماز واجب نیست یادآوری می شود

برای بانوان پوشاندن پاها در نماز واجب نیست ولی از نگاه نامحرم باید بپوشانند. تفصیل احکام نگاه کردن در درس ۶۲ خواهد آمد.

گرچه پوشاندن آن هم مانع ندارد.(۳)

۴- لباس نمازگزار باید دارای این ویژگی ها باشد:

-- پاک باشد (نجس نباشد).

-- مباح باشد (غصبی نباشد).

-- از اجزاء مردار نباشد؛ مثلاً از پوست حیوانی که مطابق دستور اسلام ذبح نشده تهیه نگردیده باشد حتی کمر بند و کلاه .

-- از حیوان حرام گوشت نباشد؛ مثلاً از پوست پلنگ یا خوک تهیه نشده باشد.

-- اگر نمازگزار مرد است لباس او طلا باف یا ابریشم خالص نباشد.(۴)

۵- اگر لباس نمازگزار از اجزای حیوان حرام گوشت تهیه شده باشد هر چند اجزای بی روح آن مانند پشم یا مو، نماز خواندن با آن

باطل است.(۵)

۶- هیچ جزئی از حیوان حرام گوشت نباید همراه نمازگزار باشد هر چند لباس نباشد بنابراین اگر بند ساعت تیا کمر بند یا دکمه یا

بند لباس از حیوان حرام گوشت باشد نماز باطل است.(۶)

۷- لباسی که از پشم و کرک و موی حیوان حلال گوشت تهیه شده نماز خواندن با آن صحیح است چون نه آنجس است و نه از اجزای روح دار مردار و نه حیوان حرام گوشت. (۷)

۸- در کشورهای غیراسلامی لباسهایی که از اجزای روح دار حیوان تهیه شده است نماز خواندن با آن باطل است مگر آن که ذبح شرعی آن محرز شود.

۹- اگر قسمتی از لباس و حتی جزء کوچکی از آن از مردار باشد نماز با آن باطل است. (۸)

۱۰- چیزی که از اجزای روح دار مردار - حتی مردار حیوان حلال گوشت - تهیه شده

۲۴۰

هر چند لباس نباشد بنا بر احتیاط واجب نباید همراه نماز گزار باشد. (۹)

۱۱- اگر انسان شک داشته باشد که لباس از حیوان حلال گوشت است یا حرام گوشت چه در کشور اسلامی ب و چه غیراسلامی تهیه شده باشد نماز خواندن با آن مانعی ندارد. (۱۰)

۱۲ اگر از روی فراموشی با لباسی که از حیوان حرام گوشت است نماز بخواند و بعد از آن متوجه شود؟ بنا بر احتیاط واجب باید آن نماز را دوباره بخواند. (۱۱)

۱۳ علاوه بر لباس بدن نماز گزار نیز باید پاک باشد. (۱۲)

۲۴۱

استفتاء

س - اگر خانمی با لباس محفوظ؛ مثل مانتوی گشاد و شلوار و روسری یا مقنعه بزرگ نماز بخواند درست است یا خیر؟

ج - اشکال ندارد. (۱۳)

۱- توضیح المسائل م ۷۸۸

۲- همان م ۷۸۹

۳- توضیح المسائل م ۷۸۹

۴- همان م ۷۹۸

۵- توضیح المسائل م ۸۲۴

۶- همان .

۷- توضیح المسائل م ۸۲۳

۸- توضیح المسائل م ۸۲۱

۹- توضیح المسائل م ۸۲۲

۱۰- توضیح المسائل م ۸۲۷

۱۱- توضیح المسائل م ۸۳۰

۱۲- توضیح المسائل م ۷۹۹ و ۸۰۰

۱۳- استفتاآت ج ۱ ص ۱۳۷ س ۳۵

۲۴۲

حکم نماز خواندن با بدن و لباس نجس

۲۴۳

در این موارد

نماز خواندن با بدن یا لباس نجس باطل است :

-- عمداً با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

-- در یاد گرفتن احکام شرعی کوتاهی کرده و به جهت ندانستن مسأله با بدن یا لباس نجس نماز خوانده است. (۱)

-- نجس بودن بدن یا لباس را می دانسته ولی هنگام نماز فراموش کرده و با آن نماز خوانده است. (۲)

۲۴۴

در این موارد

اگر با بدن یا لباس نجس نماز بخواند صحیح است

-- نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز متوجه شود. (۳)

-- به واسطه زخمی که در بدن اوست بدن یا لباسش نجس شده و آب کشیدن یا عوض کردن آن هم دشوار است .

-- لباس یا بدن نمازگزار به خون نجس شده است ولی مقدار آلودگی کمتر از درهم است . یک درهم تقریباً به اندازه یک سکه دو

ریالی است .

چند مسأله :

- ۱- اگر لباسهای کوچک نمازگزار؛ مثل دستکش و جوراب نجس باشد یا دستمال کوچک نجسی در جیب داشته باشد چنانچه از اجزاء مردار یا حرامگوشت نباشد اشکال ندارد. (۵)
- ۲- پوشیدن عبا و لباس سفید و پاکیزه ترین لباسها و استعمال بوی خوش و دست کردن انگشتری عقیق در نماز مستحب است (۶).
- ۳- پوشیدن لباس سیاه و چرک و تنگ و لباسی که نقش صورت دارد و باز بودن دکمه های لباس در نماز مکروه است. (۷) حکم کلی طهارت بدن و لباس در تمام نمازها شرط است بجز نماز میت. (۸)

۱- توضیح المسائل م ۸۰۰

۲- توضیح المسائل م ۸۰۳

۳- توضیح المسائل م ۸۰۲

۴- توضیح المسائل م ۸۴۸

۵- توضیح المسائل م ۸۶۱

۶- توضیح المسائل م ۸۶۴

۷- توضیح المسائل م ۸۶۵

۸- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۴۳ م ۸

شرایط مکان نمازگزار و حکم آن

مکانی که انسان بر آن نماز می خواند باید دارای شرایط زیر باشد:

-- مباح باشد.

-- بی حرکت باشد.

-- تنگ و سقف آن کوتاه نباشد تا بتواند قیام و رکوع و سجود را به طور صحیح انجام دهد.

-- جایی که پیشانی را می گذارد پاک باشد.

-- مکان نمازگزار اگر نجس است طوری تر نباشد که به بدن یا لباس نمازگزار سرایت کند.

-- جایی که پیشانی را می گذارد از جای زانوها و بنا بر احتیاط واجب از جای انگشتان پا بیش از چهار انگشت بسته پست تر یا بلندتر نباشد. (۱)

۲۴۸

احکام مکان نمازگزار

۱- یکی از شرایط مکان نمازگزار مباح بودن آن است پس در این مکانها نماز باطل است :

-- نماز در ملک دیگران بدون اجازه صاحبش .

-- نماز در ملکی که منفعت آن از دیگری است ؛ مثلاً نماز خواندن در خانه ای که اجاره داده شده بدون اجازه مستأجر.

-- نماز خواندن در ملکی که شریک دارد و سهم او جدا نیست (ملک مُشاع) بدون اجازه شریک .

-- اگر با عین پولی که خمس و زکات آن را نداده ملکی بخرد و در آن نماز بخواند.

-- نماز خواندن در ملک میّتی که خمس یا زکات بدهکار است .

-- نماز خواندن در ملک میّتی که به مردم بدهکار است .

-- نماز خواندن در ملک میّتی که قرض ندارد ولی بعضی از ورثه او صغیر یا دیوانه باشند یا غایب باشند بدون اجازه قیّم .

-- نماز خواندن بر تخت و فرش غضبی .

۲۴۹

کسی که در مسجد نشسته اگر دیگری جای او را غضب کند و در آنجا نماز بخواند

بنا بر احتیاط واجب باید ۴ باره نمازش را در محل دیگری بخواند. (۲) ۲- در زمین بسیار وسیعی که دور از ده و چراگاه حیوانات است اگر چه صاحبش راضی نباشد نماز خواندن ح و نشستن و خوابیدن در آن اشکال ندارد و در زمینهای زراعتی هم که نزدیک ده است و دیوار ندارد اگر چه ح صاحبان آن صغیر و دیوانه باشند نماز و عبور و تصرفات جزئی اشکال ندارد ولی اگر یکی از صاحبان ناراضی باشند تصرف در آن حرام و نماز باطل است. (۳)

۳- در جاهایی که نمی داند غضبی است یا نه نماز خواندن اشکال ندارد. (۴)

۴- اگر در جایی که نمی داند غضبی است نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد غضبی بوده نمازش صحیح است. (۵)

۵- یکی از شرایط مکان نمازگزار بی حرکت بودن آن است بنابراین نماز خواندن در هواپیما، کشتی، قطار و چاتومبیل در حال حرکت اگر سبب تکان خوردن بدن بشود مثلاً لرزش زیاد دارد صحیح نیست ولی اگر انسان خ ناچار شود که در آن حال نماز بخواند مثلاً اگر بخواهد صبر کند تا در هنگام توقف نماز بخواند وقت می گذرد و خنماز قضا می شود باید نماز را در آن حال بخواند ولی سایر شرایط نماز را در حد امکان مراعات کند؛ یعنی این گونه عمل کند: برای نماز وضو بگیرد و اگر نتواند باید تیمم کند و چنانچه تیمم هم ممکن نباشد احتیاط مستحب است ۱۰ نماز را بخواند و بعد قضای آن را به جا آورد. اگر می تواند باید نماز را ایستاده بخواند و اگر نه در حال نشسته نماز بخواند. جهت قبله را مراعات کند پس اگر آن وسیله نقلیه به طرف دیگر بگردد نمازگزار نیز باید خود را با قبله تطبیق دهد. سجده بر کاغذ نیز صحیح است

چنانچه مهر یا خاک یا سنگ برای سجده ندارد بر آن سجده می کند. اگر برخی از شرایط نماز را نتواند مراعات کند باید به هر نحو که می تواند نماز را بخواند. (۶)

۶- در حال ناچاری نماز خواندن در مکان غصبی و در جایی که سقف آن کوتاه است و یا جایش تنگ است؛ ۹ انند سنگر و در مکان ناهموار اشکال ندارد. ل (۷)

۲۵۰

۷- انسان باید رعایت ادب را بکند و جلوتر از قبر پیغمبر (ص) و امام (ع) نماز نخواند. (۸)

۸- بنا بر احتیاط مستحب زن باید عقب تر از مرد باشد و جای سجده او از جای ایستادن مرد کمی عقب تر باشد. (۹)

۹- اگر زن برابر مرد یا جلوتر باشد و پرده یا دیوار و مانند آن بین آنها فاصله نشود و با هم وارد نماز شوند بهتر آن است که نماز را دوباره بخوانند. (۱۰)

۱۰- بودن مرد و زن نامحرم در جای خلوت جایز نیست و احتیاط در نماز نخواندن در آن جاست لیکن اگر الله خواند نمازش باطل نیست. (۱۱)

۱۱- کسی که در محل عبور مردم نماز می خواند یا کسی روبروی اوست مستحب است جلوی خود چیزی بگذارد و اگر چوب یا ریسمان یا تسبیح هم باشد کافی است. (۱۲)

۱۲- مستحب است انسان نماز را در مسجد بخواند و در اسلام بر این مسأله سفارش بسیار شده است. ک همان م ۸۹۳

۲۵۱

استفتاء

س - نماز خواندن در بانکها و ادارات و امثال آن و مدارس که اغلب وضعیت ملکی آنها مشخص نیست چه صورتی دارد؟

ج - اگر علم به غصب بودن محل ندارند اشکال ندارد. (۱۳)

۱- توضیح المسائل مکان نمازگزار.

۲- توضیح المسائل م ۸۶۶ تا ۸۷۷

۳- توضیح المسائل م ۸۷۹

۴- توضیح المسائل م ۸۶۹ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۴۷ م ۱

۵- توضیح المسائل م ۸۷۰

۶- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۰۸ م ۷ و ص ۱۵۱ م ۱۵

۷- تحریر الوسیله ج ۱ المقدمة الرابعة فی المكان م ۱ و توضیح المسائل م ۸۸۳

۸- توضیح المسائل م ۸۸۴

۹- توضیح المسائل م ۸۸۶

۱۰- توضیح المسائل م ۸۸۷

۱۱- همان م ۸۸۶ تا ۸۸۹

۱۲- توضیح المسائل م ۸۹۹

۱۳- استفتاآت ج ۱ ص ۱۴۷ س ۶۹

۲۵۲

احکام مسجد

این کارها در رابطه با مسجد حرام است :

زینت کردن مسجد با طلا (بنا بر احتیاط واجب) (۱) .

فروش مسجد هر چند خراب شده باشد و حتی فروختن زمین (۲) .

نجس کردن مسجد و چنانچه نجس شود باید فوراً تطهیر کنند. (۳)

بردن خاک و ریگ از مسجد مگر خاکهای زیادی. (۴)

۲۵۳

این کارها دربارهء مسجد مستحب است :

زودتر از همه به مسجد رفتن و دیرتر از همه از مسجد بیرون آمدن .

چراغ مسجد را روشن کردن .

تمیز کردن مسجد.

هنگام وارد شدن ابتدا پای راست را داخل مسجد گذاشتن .

هنگام بیرون آمدن از مسجد اوّل پای چپ را بیرون گذاشتن .

خواندن دو رکعت نماز مستحبی تحیّت و احترام مسجد.

خوشبو کردن خود و پوشیدن بهترین لباسها برای رفتن به مسجد.(۵)

این کارها دربارهء مسجد مکروه است :

گلدسته ها را بیش از پشت بام مسجد بالا بردن .

عبور از مسجد به عنوان محل عبور؛ بدون آن که در آنجا نماز بخواند.

انداختن آب دهان و بینی در مسجد. خوابیدن در مسجد مگر در حال ناچاری . فریاد زدن در مسجد و صدا را بلند کردن

مگر برای اذان . خرید و فروش در مسجد. سخن گفتن از امور دنیا. رفتن به مسجد

برای کسی که سیر یا پیاز خورده و بوی دهانش مردم را آزار می دهد.(۶)

همسایه مسجد اگر عذری نداشته باشد مکروه است در غیر مسجد نماز بخواند. مستحب است انسان با کسی که در مسجد حاضر

نمی شود غذا نخورد در کارها با او مشورت نکند؟ همسایه او نشود از او زن بگیرد و به او زن ندهد.

۱- همان م ۹۰۸

۲- همان م ۹۰۹

۳- همان م ۹۰۰

۴- العروة الوثقی ج ۱ کتاب الصلاة فصل ۱۵ فی بعض احکام المسجد الرابع .

۵- توضیح المسائل م ۹۱۲ و ۹۱۳

۶- العروة الوثقی ج ۱ کتاب الصلاة فصل ۱۵ فی بعض احکام المسجد ص ۶۰۰

۲۵۵

ترتیب اولویت مساجد برای نماز خواندن
از نظر ثواب

۱- مسجد الحرام .

۲- مسجد النبی (ص) در مدینهء منوره .

۳- مسجد کوفه .

۴- مسجد بیت المقدس .

۵- مسجد جامع هر شهر.

۶- مسجد محله .

۷- مسجد بازار.(۱)

برای زنها نماز خواندن در خانه بهتر است ولی اگر بتوانند کاملاً خود را از نامحرم حفظ کنند بهتر است در مسجد نماز بخوانند(۲).

نماز در حرم امامان (ع) مستحب بلکه بهتر از مسجد است و نماز در حرم امیرالمؤمنین (ع) برابر دویست هزار نماز است.(۳)

۱- توضیح المسائل م ۸۹۳

۲- همان م ۸۹۴

۳- همان م ۸۹۵

۲۵۶

جاهایی که نماز خواندن در آنها مکروه است :

-- حمام .

-- زمین نمکزار.

-- مقابل دری که باز است .

-- در جاده و خیابان و کوچه

اگر برای کسانی که عبور می کنند زحمت نباشد و اگر زحمت باشد حرام است ولی نماز باطل نیست .

-- مقابل آتش و چراغ .

-- در آشپزخانه و هر جا که کوره آتش باشد.

-- مقابل چاه و چاله ای که محل بول است .

-- روبروی عکس و مجسمه انسان یا حیوان مگر آن که روی آن پرده بکشند.

-- در جایی که عکس باشد هر چند روبروی نمازگزار نباشد.

-- در اطاقی که شخص جنب در آن باشد.

-- مقابل قبر و روی آن و بین دو قبر.

-- در قبرستان (۱).

۱- توضیح المسائل م ۸۹۸

۲۵۸

احکام اذان و اقامه

۱- بر نمازگزار مستحب است قبل از نمازهای یومیه ابتدا اذان و بعد از آن اقامه بگوید (۱).

۲- اذان و اقامه باید در وقت نماز گفته شود و اگر قبل از وقت بگوید باطل است (۲).

۳- اقامه باید بعد از اذان گفته شود و اگر قبل از اذان بگوید صحیح نیست (۳).

۴- بین جمله های اذان و اقامه باید زیاد فاصله نشود و اگر بین آنها بیشتر از معمول فاصله بیندازد باید دوباره آن را از سر بگیرد (۴).

۵- اگر برای نماز جماعتی اذان و اقامه گفته باشند کسی که با آن جماعت نماز می خواند نباید برای نماز خود اذان و اقامه بگوید (۵).

۶- مستحب است کسی را که برای گفتن اذان معین می کنند عادل وقت شناس و صدایش بلند باشد (۶).

۷- مستحب است در روز اولی که بچه به دنیا می آید در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویند (۷).

۲۵۹

هیچ یک از نمازهای مستحبی اذان و اقامه ندارد(۸).

۱- توضیح المسائل م ۹۱۸

۲- همان م ۹۳۵

۳- همان م ۹۳۱

۴- همان م ۹۲۰

۵- همان م ۹۲۳

۶- توضیح المسائل م ۹۴۱

۷- همان م ۹۱۷

۸- العروة الوثقی ج ۱ ص ۶۰۱

۲۶۰

واجبات نماز

۱- نماز با گفتن <<الله اکبر>> آغاز می شود و با سلام به پایان می رسد.

۲- آنچه در نماز انجام می شود یا واجب است یا مستحب .

۳- واجبات نماز یازده چیز است که برخی رکن و برخی غیر رکن است .

۲۶۱

واجبات نماز(۱)

رکن :

۱- نیت

۲- قیام

۳- تکبیرة الاحرام

۴- رکوع

۵- سجود

غیر رکن :

۱- قرائت

۲- ذکر

۳- تشهد

۴- سلام

۵- ترتیب

۶- موالات

۲۶۲

فرق بین رکن و غیررکن :

ارکان نماز اجزاء اساسی آن به شمار می آید و چنانچه یکی از آنها بجا آورده نشود یا اضافه شود هر چند بر اثر فراموشی هم باشد نماز باطل است . واجبات دیگر گرچه انجام آن ها لازم است ولی چنانچه از روی فراموشی کم یا زیاد شود نماز باطل نیست . (۲)

۱- توضیح المسائل

واجبات نماز.

۲- توضیح المسائل م ۹۴۲

۲۶۴

واجبات نماز

۲۶۵

پ نیت

۱- نمازگزار از آغاز تا پایان نماز

باید بداند چه نمازی می خواند و آن را برای انجام فرمان خداوند عالم بجا آورد. (۱)

۲- به زبان آوردن نیت لازم نیست ولی چنانچه به زبان هم بگوید اشکال ندارد. (۲)

۳- نماز باید از هر گونه ریا و خودنمایی بدور باشد؛ یعنی نماز را تنها برای انجام دستور خداوند بجا آورد و چنانچه تمام نماز یا قسمتی از آن برای غیر خدا باشد باطل است. (۳)

۴- اگر نمازگزار غیر از اطاعت امر الهی قصد دیگری هم در نماز خواندن داشته باشد با سه شرط اشکال ندارد: قصد ریا و خودنمایی نداشته باشد. قصد قربت و اطاعت الهی اصل باشد و نیت دیگر فرع و ضمیمه.

ضمیمه هم امری مباح یا مطلوب باشد. بنابراین اگر برای اطاعت الهی نماز بخواند و در ضمن به دیگری هم نماز خواندن یاد دهد اشکال ندارد. (۴)

۲۶۶

عدول از نیت

۱- برگرداندن نیت از یک نماز به نماز دیگر در این موارد اشکال ندارد: از نماز عصر به نماز ظهر در صورتی که بین نماز عصر متوجه شود نماز ظهر را نخوانده یا باطل بوده واجب است نیت را به نماز ظهر برگرداند. از قضای عصر به قضای ظهر. از عشاء به مغرب. از قضای عشاء به قضای مغرب. از اداء به قضاء. از جماعت به فرادا.

۲- برگرداندن نیت در این موارد صحیح نمی باشد:

از نماز ظهر به نماز عصر.

از مغرب به عشاء.

از قضاء به اداء.

از فرادا به جماعت (بنابراحتیاط واجب).

از مستحبی به واجب.

از مستحب به نماز مستحبی دیگر.

از واجب به مستحب

مگر در این دو مورد:

الف: در ظهر روز جمعه برای کسی که خواندن سوره جمعه را فراموش کرده و سوره دیگری شروع کرده و به نصف آن سوره رسیده یا از نصف گذشته است.

ب: مشغول نماز واجب باشد و داخل در رکوع رکعت سوم نشده باشد و نماز جماعت بر پا شود و خوف آن داشته باشد که از جماعت عقب بماند. (۵)

تکبیر الاحرام

تکبیر اول نماز را <<تکبیر الاحرام>> می گویند. چون با همین تکبیر است که بسیاری از کارها که قبل از نماز جایز بوده بر نمازگزار حرام می شود؛ مانند خوردن و آشامیدن خندیدن و گریستن .

واجبات تکبیر الاحرام :

- ۱- به عربی صحیح گفته شود.
- ۲- هنگام گفتن <<الله اکبر>> بدن آرام باشد.
- ۳- تکبیر الاحرام را طوری بگوید که اگر مانعی در کار نباشد خودش بشنود؛ یعنی بسیار آهسته نگوید.
- ۴- بنا بر احتیاط واجب آن را به چیزی که پیش از آن می خواند وصل نکند. (۶ مستحب است موقع گفتن تکبیر الاحرام و تکبیرهای بین نماز دستها را تا مقابل گوشها بالا ببرد. ۷)

قیام

قیام یعنی ایستاده بودن که در بعضی موارد از ارکان نماز است و ترک آن نماز را باطل می کند ولی افرادی که نمی توانند ایستاده نماز بخوانند وظیفه ای دارند که در مسائل آینده خواهد آمد.

اقسام قیام :

رکن :

- ۱ قیام هنگام تکبیر الاحرام
- ۲ قیام پیش از رکوع (متصل به رکوع)

غیررکن :

۲۷۳

احکام قیام

- ۱ واجب است پیش از گفتن تکبیر الاحرام و بعد از آن مقداری بایستند تا یقین کند که تکبیر را در حال قیام گفته است. ۹)
- ۲ قیام متصل به رکوع بدان معنی است که در حالت ایستاده به رکوع برود بنابراین اگر رکوع را فراموش کند و بعد از قرائت به سجده برود و قبل از وارد شدن به سجده یادش بیاید باید کاملاً بایستد سپس به رکوع برود و پس از آن سجده ها را بجا آورد. ۱۰)
- ۳ اموری که در حال قیام باید از آن پرهیز شود: بدن را حرکت دادن . به طرفی خم شدن . به جایی یا چیزی تکیه کردن . پاهای را زیاد باز گذاشتن . پاهای را از زمین بلند کردن. ۱۱)
- ۴ نمازگزار باید هنگام ایستادن هر دو پا را بر زمین بگذارد ولی لازم نیست سنگینی بدن روی هر دو پا باشد و اگر روی یک پا هم باشد اشکال ندارد. ۱۲)
- ۵ اگر انسان در نماز بخواهد کمی جلو یا عقب برود یا کمی بدن را به طرف راست یا چپ حرکت دهد باید به هنگام حرکت چیزی نگوید. ۱۳)
- ۶ حرکت دادن دست و انگشتان در موقع خواندن حمد اشکال ندارد گرچه احتیاط مستحب آن است که آنها را هم حرکت ندهد. ۱۴)
- ۷ اگر هنگام خواندن حمد و سوره یا تسبیحات بی اختیار به قدری حرکت کند که از حال آرام بودن خارج شود احتیاط واجب آن است که بعد از آرام گرفتن بدن آنچه را در حال حرکت خوانده دوباره بخواند. ۱۵)
- ۸ کسی که به هیچ وجه نتواند ایستاده نماز بخواند باید نشسته و رو به قبله نماز بخواند و اگر نشسته هم نتواند باید خوابیده بخواند. ۱۶)
- ۹ کسی که خوابیده نماز می خواند باید به پهلو راست رو به قبله بخوابد و اگر نمی تواند به پهلو چپ رو به قبله بخوابد و اگر آن هم ممکن نیست به پشت بخوابد به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد. ۱۷)

۲۷۴

- ۱۰ واجب است بعد از رکوع به طور کامل بایستند و سپس به سجده برود و چنانچه این قیام عمداً ترک شود نماز باطل است. ۱۸)

۲۷۵

س ۱ برای شخص مریض که نشسته نماز می خواند قیام متصل به رکوع چه وضعی دارد؟

ج - باید از حالت نشسته به رکوع رود. (۱۹)

س ۲ آیا تکانه‌های مختصر هنگام خواندن اذکار نماز چنانچه سهواً انجام شود و نمازگزار نتواند مانع آن شود باعث اشکال در نماز می شود؟

ج - اشکال ندارد. (۲۰)

۲۷۶

قرائت

۱ در رکعت اول و دوم نمازهای واجب یومیّه انسان باید اول حمد و بعد از آن یک سوره تمام بخواند. (۲۱)

۲ در رکعت سوم و چهارم نماز باید سوره حمد یا سه مرتبه تسبیحات اربعه خوانده شود و اگر یک مرتبه هم بخواند کافی است (۲۲).

۳ اگر نمازگزار در رکعت سوم و چهارم حمد بخواند بنابر احتیاط واجب باید <<بسم الله الرحمن الرحيم>> آن را نیز آهسته بگوید. (۲۳)

۲۷۷

احکام قرائت

۱ در رکعت سوم و چهارم نماز حمد یا تسبیحات باید آهسته خوانده شود ولی حکم حمد و سوره در رکعت اول و دوم نماز به این

شرح است: (۲۴)

نماز	نمازگزار	حکم
ظهر و عصر	مرد (۲۵) وزن	باید آهسته بخواند
مغرب		
عشاء		
صبح	مرد	باید بلند بخواند
مغرب		

		عشاء
	زن	صبح
	اگر نامحرم صدای او را نمی شنود می تواند بلند بخواند و اگر می شنود	

بنابراحتیاط واجب باید آهسته بخواند

۲- اگر در جایی که باید نماز را بلند بخواند

عمداً آهسته بخواند یا در جایی که باید آهسته بخواند

عمداً بلند بخواند نمازش باطل است

ولی اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد صحیح است. (۲۶)

۳- اگر در بین خواندن حمد و سوره بفهمد اشتباه کرده است

(مثلاً می بایست بلند بخواند ولی آهسته خوانده است) لازم نیست مقداری را که خوانده دوباره بخواند. (۲۷)

۴- انسان باید نماز را یاد بگیرد که غلط نخواند و کسی که اصلاً نمی تواند صحیح آن را یاد بگیرد باید هر طور که می تواند بخواند و احتیاط مستحب است که نماز را به جماعت بجا آورد. (۲۸)

۵- احتیاط مستحب آن است که در نماز وقف به حرکت و وصل به سکون ننمایند. (۲۹)

۶- اگر در نماز یکی از چهار سوره ای را که آیهء سجده دارد عمداً بخواند نمازش باطل است. (۳۰)

۷- اگر بعد از حمد مشغول خواندن سورهء <<قل هو الله احد>> یا سورهء <<قل یا ایها الکافرون>> شود نمی تواند آن را رها کند و سورهء دیگری بخواند ولی در نماز جمعه و نماز ظهر روز جمعه اگر از روی فراموشی به جای سورهء جمعه و منافقون یکی از این دو سوره را بخواند تا به نصف نرسیده می تواند آن را رها کند و سورهء جمعه و منافقون را بخواند. (۳۱)

۸- اگر در نماز غیر سورهء <<قل هو الله احد>> و <<قل یا ایها الکافرون>> سورهء دیگری بخواند تا به نصف نرسیده می تواند رها کند و سورهء دیگری بخواند. (۳۲)

۹- اگر مقداری از سوره را فراموش کند

۲۷۸

می تواند آن سوره را رها کند و سورهء دیگری بخواند گرچه از نصف گذشته باشد یا سوره ای که می خواند <<قل هو الله احد>> یا <<قل یا ایها الکافرون>> باشد. (۳۳)

۱۰- اگر انسان کلمه ای را صحیح بداند؛ مثلاً کلمه <<عبده>> را در تشهد <<عبده>> می دانسته و در نماز همانطور بخواند و بعد بفهمد غلط خوانده است لازم نیست دوباره نماز را بخواند. (۳۴)

۱۱- در این موارد نمازگزار نباید در رکعت اول و دوم سوره بخواند و تنها به خواندن حمد اکتفا می کند: وقت نماز تنگ باشد.

ناچار باشد که سوره نخواند؛ مثلاً بترسد که اگر سوره را بخواند دزد یا درنده یا چیز دیگری به او صدمه می زند. (۳۵)

۱۲- در تنگی وقت باید تسبیحات اربعه را یک مرتبه بگوید. (۳۶)

۱۳- احتیاط واجب آن است که برای یاد دادن واجبات نماز مزد نگیرند ولی برای مستحبات آن اشکال ندارد. (۳۷)

۲۷۹

استفتاء

س - با توجه به اینکه تلفظ حرف <<ض>> در تجوید چند قول است بفرمایید شما به کدام قول عمل می کنید؟ یک قول می گوید: که برخورد نوک زبان با دندان آسیا و یک قول هم می گوید: که برخورد کناره بطن زبان با دندان آسیا.

ج - شناختن مخارج حروف طبق قول علماء تجوید واجب نیست باید تلفظ هر حرف به نحوی باشد که در عرف عرب صدق کند آن حرف ادا شده. (۳۸)

۲۸۰

جابجایی حمد و تسبیحات

۱- در دو رکعت اول به خیال این که در دو رکعت آخر است تسبیحات بگوید:

الف: اگر پیش از رکوع بفهمد باید حمد و سوره را بخواند و نماز صحیح است.

ب: اگر در رکوع یا پس از آن بفهمد نماز را ادامه می دهد و صحیح است.

۲- در دو رکعت آخر:

به خیال اینکه رکعت اول است حمد بخواند نمازش صحیح است. می خواست حمد بخواند تسبیحات به زبانش آمد یا می خواست تسبیحات بخواند حمد به زبانش آمد باید رها کند و دوباره حمد یا تسبیحات بخواند ولی اگر عادتش خواندن چیزی بوده که به زبانش آمده و در خزانه قلبش آن را قصد داشته می تواند همان را تمام کند و نمازش صحیح است. عادت دارد تسبیحات بخواند ولی بدون قصد مشغول خواندن حمد می شود باید آن را رها کند و دوباره مشغول خواندن حمد یا تسبیحات شود. (۳۹)

۲۸۱

۱- در رکعت اول پیش از حمد بگوید: <<اعوذ بالله من الشیطان الرجیم>>.

۲- در رکعت اول و دوم نماز ظهر و عصر <<بسم الله الرحمن الرحیم>> را بلند بگوید.

۳- حمد و سوره را شمرده بخواند و در آخر هر آیه وقف کند؛ یعنی آن را به آیه بعد نچسباند.

۴- در حال خواندن حمد و سوره به معنای آن توجه داشته باشد.

۵- در تمام نمازها در رکعت اول سوره <<أنا انزلناه>> و در رکعت دوم سوره <<قل هو الله احد>> را بخواند.

۶- اگر نماز را به جماعت می خواند بعد از تمام شدن حمد امام و اگر فرادا می خواند بعد از تمام شدن حمد خودش بگوید: <<الحمد لله رب العالمین>>.

۷- بعد از خواندن سوره قل هو الله احد یک یا دو یا سه مرتبه بگوید: <<کذلک الله ربی>> یا سه مرتبه بگوید: <<کذلک الله ربنا>>.

۲۸۲

ذکر

یکی از واجبات رکوع و سجده ذکر است یعنی گفتن <<سبحان الله>> یا <<الله اکبر>> و مانند آن که تفصیل هر یک خواهد آمد.

۲۸۳

رکوع

۱- در هر رکعت بعد از قرائت نمازگزار باید به اندازه ای خم شود که بتواند دست را به زانو بگذارد و این عمل را <<رکوع>> می گویند. (۴۱)

۲۸۴

واجبات رکوع:

۱- خم شدن به مقداری که بیان شد.

۲- ذکر.

۳- آرامش بدن در حال گفتن ذکر رکوع.

۴- ایستادن بعد از رکوع.

۲۸۵

ذکر رکوع

در رکوع

هر ذکر گفته شود کافی است ولی احتیاط واجب آن است که به قدر سه مرتبه <<سبحان الله>> یا یک مرتبه <<سبحان ربی العظیم و بحمده>> کمتر نباشد. (۴۳)

۲۸۶

آرامش بدن در رکوع

۱ در رکوع باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد. (۴۴)

۲ اگر پیش از آن که به مقدار رکوع خم شود و بدن آرام گیرد عمداً ذکر رکوع را بگوید نمازش باطل است. (۴۵)

۳ اگر پیش از تمام شدن ذکر واجب عمداً سر از رکوع بردارد نمازش باطل است. (۴۶)

۲۸۷

ایستادن و آرامش بعد از رکوع

بعد از تمام شدن ذکر رکوع باید بایستد و پس از آرام گرفتن بدن به سجده برود و اگر عمداً پیش از ایستادن یا پیش از آرام گرفتن بدن به سجده برود نمازش باطل است. (۴۷)

۲۸۸

وظیفه کسی که نمی تواند به طور معمول رکوع انجام دهد

۱ کسی که نمی تواند به مقدار رکوع خم شود باید به هر اندازه که می تواند خم شود.

۲ کسی که در حالت ایستاده اصلاً نتواند خم شود باید نشسته رکوع کند.

۳ کسی که نشسته رکوع می کند باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوهایش برسد و بهتر است به قدری خم شود که صورت نزدیک جای سجده برسد.

۲۸۹

۱ اگر رکوع را فراموش کند و پیش از آنکه به سجده برسد یادش بیاید باید بایستد بعد به رکوع رود و چنانچه به حالت خمیدگی به رکوع برگردد نمازش باطل است. (۴۸)

۲ اگر بعد از آن که پیشانی به زمین برسد یادش بیاید که رکوع نکرده بنا بر احتیاط واجب باید بایستد و رکوع را بجا آورد و نماز را تمام کند و دوباره بخواند. (۴۹)

۲۹۰

برخی از مستحبات رکوع :

ذکر رکوع را سه یا پنج یا هفت مرتبه بلکه بیشتر بگوید. پیش از رفتن به رکوع در حالی که راست ایستاده تکبیر بگوید.

در حال رکوع بین دو قدم (روی زمین) را نگاه کند. پیش از ذکر رکوع یا بعد از آن صلوات بفرستد. بعد از رکوع هنگامی که ایستاد و بدن آرام گرفت بگوید: <<سمع الله لمن حمده>> (۵۰)

۲۹۱

سجود

۱ نمازگزار باید در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب بعد از رکوع دو سجده بجا آورد. (۵۱)

۲ سجده آن است که پیشانی و کف دو دست و سر زانوها و سر دو انگشت بزرگ پاها (شست) را بر زمین بگذارد.

۲۹۲

واجبات سجده :

۱- گذاشتن هفت عضو از بدن بر زمین .

۲- ذکر.

۳- آرامش بدن در حال ذکر سجده .

۴- سر برداشتن و نشستن و آرامش بین دو سجده .

۵- بر زمین بودن هفت عضو در هنگام ذکر.

۶- مساوی بودن جاهای سجده (پست و بلند نبودن).

۷- گذاشتن پیشانی بر چیزی که سجده بر آن صحیح است .

۸- پاک بودن جایی که پیشانی را می گذارد.

۹- موالات بین دو سجده .

۱۰- مواظبت بر عربی بودن ذکر و حفظ ترتیب و موالات آن. (۵۲)

ذکر:

در سجده هر ذکری بگوید کافی است ولی احتیاط واجب آن است که مقدار ذکر از سه مرتبه <<سبحان الله>> یا یک مرتبه <<سبحان ربی الاعلی و بحمده>> کمتر نباشد. (۵۳)

آرامش :

۱ در سجده باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد و موقع گفتن ذکر مستحب نیز اگر آن را به قصد ذکری که برای سجده دستور داده اند بگوید آرام بودن بدن لازم است. (۵۴)

۲ اگر پیش از آن که پیشانی به زمین برسد و آرام گیرد عمداً ذکر را بگوید نماز باطل است و چنانچه از روی فراموشی باشد باید دوباره در حال آرام بودن ذکر را بگوید. (۵۵)

۲۹۳

سر برداشتن از سجده :

۱- بعد از تمام شدن ذکر سجدهء اول باید بنشینند تا بدن آرام گیرد و دوباره به سجده رود. (۵۶)

۲- اگر پیش از تمام شدن ذکر عمداً سر از سجده بردارد نماز باطل است. (۵۷)

۳- اگر پیشانی بی اختیار از جای سجده بلند شود چنانچه ممکن باشد باید نگذارد دوباره به جای سجده برسد و این یک سجده حساب می شود چه ذکر سجده را گفته باشد یا نه و اگر نتواند سر رانگهدارد و بی اختیار دوباره به جای سجده برسد با هم یک سجده حساب می شود و اگر ذکر نگفته باشد باید بگوید. (۵۸)

۲۹۴

بر زمین بودن هفت عضو:

۱- اگر موقعی که ذکر سجده را می گوید یکی از هفت عضو را عمداً از زمین بردارد نماز باطل می شود ولی موقعی که مشغول گفتن

ذکر نیست اگر غیر از پیشانی جاهای دیگر را از زمین بردارد و دوباره بگذارد اشکال ندارد. (۵۹)

۲- اگر همراه با انگشتان شست پا انگشتان دیگر هم بر زمین باشد مانع ندارد. (۶۰)

- ۱- جای پیشانی نمازگزار باید از جای زانوهایش پست تر و بلندتر از چهار انگشت بسته نباشد. (۶۱)
- ۲- احتیاط واجب آن است که جای پیشانی نمازگزار از جای انگشتان پایش هم پست تر و بلندتر از چهار انگشت بسته نباشد. (۶۲)
- گذاشتن پیشانی بر چیزی که سجده بر آن صحیح است :

- ۱- در سجده باید پیشانی را بر زمین یا آنچه از زمین می روید ولی خوراکی و پوشاکی نیست قرار دهد. (۶۳)
- ۲- نمونه هایی از چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است :

خاک

سنگ

گل پخته

گچ

چوب

چمن .

- ۳- جایی که انسان باید تقیه کند می تواند بر فرش و مانند آن سجده نماید و لازم نیست برای نماز به جای دیگر برود. (۶۴)

۴- سجده بر چیزهای معدنی ؛ مانند طلا و نقره و عقیق و فیروزه صحیح نیست : (۶۵)

۵- سجده کردن برای غیر خداوند حرام است . (۶۶)

۶- سجده بر چیزهایی که از زمین می روید و خوراک حیوان است ؛ مثل علف و گاه صحیح است . (۶۷)

۷- سجده بر کاغذ اگر چه از پنبه و مانند آن ساخته شده باشد صحیح است . (۶۸)

۸- برای سجده

مهر به پیشانی بچسبد و بدون اینکه مهر را بردارد دوباره به سجده رود نماز باطل است (۷۰).

۲۹۷

استفتاء

س - نماز خواندن بر مهر شکسته صحیح می باشد یا نه ؟

ج - اشکال ندارد (۷۱) کم یا زیاد کردن سجده عمداً: نماز باطل است .

سهواً:

دو سجده در یک رکعت : نماز باطل است .

یک سجده :

زیاد شود — نماز صحیح است .

کم شود: ۱ قبل از رکوع رکعت بعد یادش بیاید باید برگردد و بجا آورد و نماز صحیح است .

۲ در رکوع رکعت بعد یا پس از آن یادش بیاید نماز صحیح است ولی پس از سلام نماز باید آن را قضا کند و دو سجده سهو بجا

آورد. (۷۲)

۲۹۸

وظیفه کسی که نمی تواند بطور معمول سجده کند

کسی که نمی تواند پیشانی را به زمین برساند باید به قدری که می تواند خم شود و مهر را بر جای بلندی ؛ مثل بالش بگذارد و پیشانی را طوری بر آن بگذارد که بگویند سجده کرده است ولی باید کف دستها و زانوها و انگشتان پا را به طور معمول بر زمین

بگذارد. (۷۳)

۲ اگر نمی تواند خم شود باید برای سجده بنشیند و با سر اشاره کند ولی احتیاط واجب آن است که مهر را بالا بیاورد و پیشانی را

بر آن بگذارد. (۷۴-)

بعضی از مستحبات سجده :

۱ در این موارد

مستحب است تکبیر بگوید:

بعد از رکوع و قبل از سجده اول .

بعد از سجده اول

در حالی که نشست و بدنش آرام گرفت .

قبل از سجده دوم

در حالی که نشسته است و بدنش آرام است .

بعد از سجده دوم .

۲ طول دادن سجده ها مستحب است .

۳ گفتن <<استغفر الله ربی و اتوب الیه >> بعد از سجده اول در حالی که بدنش آرام گرفت مستحب است .

۴ صلوات فرستادن در سجده ها مستحب است .(۷۵)

سجده واجب قرآن

۱ در چهار سوره قرآن آیه سجده وجود دارد(۷۶) که اگر انسان آن آیه را بخواند یا وقتی که دیگری آن را می خواند به آن گوش دهد بعد از تمام شدن آن آیه باید فوراً سجده کند.(۷۷)

۲ چنانچه سجده را فراموش کند هر وقت یادش آمد باید سجده کند.(۷۸)

۳ اگر آیه سجده را از ضبط صوت بشنود لازم نیست سجده کند.(۷۹)

۴ اگر آیه سجده را از بلندگو یا رادیو یا تلویزیون بشنود

چنانچه صدای انسان را می رساند و از نوار استفاده نمی شود یعنی همان وقت که صدا پخش می شود شخصی در حال خواندن آن آیه است و این وسیله صدای او را می رساند واجب است سجده کند.(۸۰)

۵ هنگام سجده برای این آیه ها نمی شود بر چیزهای خوراکی و پوشاکی سجده کرد ولی مراعات سایر شرایط سجده لازم نیست
۸۱).

۶ گفتن ذکر در این سجده واجب نیست اما مستحب می باشد. (۸۲)

۳۰۱

تشهد

۱ در رکعت دوم و آخر نماز

نمازگزار باید بعد از سجده دوم بنشیند و در حال آرام بودن بدن تشهد بخواند یعنی بگوید:

<<اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل على محمد و ال محمد>>. (۸۳)

۲ اگر تشهد را فراموش کند و بایستد و پیش از رکوع یادش بیاید که تشهد را نخوانده باید بنشیند و تشهد را بخواند و دوباره بایستد و آنچه باید در آن رکعت خوانده شود بخواند و نماز را تمام کند و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید باید نماز را تمام کند و بعد از سلام نماز تشهد را قضا کند و بنابر احتیاط واجب دو سجدهء سهو بجا آورد. (۸۴)

۳۰۲

سلام

۱ در رکعت آخر هر نماز پس از تشهد باید سلام دهد و نماز را به پایان ببرد.

۲ مقدار واجب سلام یکی از این دو جمله است :

<<السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ>>.

<<السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ>>. (۸۵)

۳ مستحب است قبل از این دو سلام بگوید:

<<السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ>>.

و هر سه را نیز بگوید. (۸۶)

۳۰۳

ترتیب

۱ نماز باید بدین ترتیب خوانده شود: تکبیر الاحرام

و در رکعت دوم پس از سجود

تشهد بخواند و در رکعت آخر

پس از تشهد سلام دهد.

۲ اگر رکعی از نماز را فراموش کند و رکن بعد از آن را بجا آورد؛ مثلاً پیش از آن که رکوع کند دو سجده نماید نماز باطل است. (۸۷)

۳ اگر رکعی را فراموش کند و چیزی را که بعد از آن است و رکن نیست بجا آورد؛ مثلاً پیش از آن که دو سجده کند تشهد بخواند

باید رکن را به جا آورد و آنچه را که به اشتباه پیش از آن خوانده دوباره بخواند. (۸۸)

۴ اگر چیزی را که رکن نیست فراموش کند و رکن بعد از آن را بجا آورد؛ مثلاً حمد را فراموش کند و مشغول رکوع شود

نمازش صحیح است. (۸۹)

۳۰۴

مُوالات

۱ موالات یعنی پشت سر هم بودن اجزای نماز و فاصله نینداختن بین آنها.

۲ اگر بقدری بین اجزای نماز فاصله بیندازد که نگویند نماز می خواند نمازش باطل است. (۹۰)

۳ طول دادن رکوع و سجود و خواندن سوره های بزرگ موالات را به هم نمی زند. (۹۱)

۱- توضیح المسائل م ۹۴۳ و ۹۴۴

۲- همان م ۹۴۳

۳- همان م ۹۴۶-۹۴۷

۴- تحریرالوسیله ج ۱ کتاب الصلاة فصل فی افعال الصلاة ص ۱۵۷ م ۳

۵- تحریرالوسیله ج ۱ ص ۱۵۹ م ۱۲ و ۱۳ فصل فی صلاة الجماع ص ۲۶۶ م ۶ و ۷

۶- توضیح المسائل

م ۹۴۸ و ۹۴۹ و ۹۵۱ و ۹۵۲

۷- توضیح المسائل م ۹۵۵

۸- توضیح المسائل م ۹۵۸

۹- توضیح المسائل م ۹۵۹

۱۰- توضیح المسائل م ۹۶۰

۱۱- همان م ۹۶۱ و ۹۶۳ و ۹۶۴

۱۲- همان م ۹۶۳

۱۳- توضیح المسائل م ۹۶۵

۱۴- همان م ۹۶۷

۱۵- همان م ۹۶۸

۱۶- توضیح المسائل م ۹۷۰ و ۹۷۱

۱۷- توضیح المسائل م ۹۷۱

۱۸- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۶۲ م ۱ و العرؤ الوثقی ج ۱ ص ۶۶۵ الرابع .

۱۹- استفتآت ج ۱ ص ۱۵۳ س ۹۲

۲۰- همان ص ۱۵۴ س ۹۳

۲۱- توضیح المسائل م ۹۷۸

۲۲- توضیح المسائل م ۱۰۰۵

۲۳- توضیح المسائل م ۱۰۰۸

۲۴- توضیح المسائل م ۹۹۲ تا ۹۹۴ و ۱۰۰۷

۲۵- احکامی که برای مردان گفته می شود پسرها هم همین احکام را دارند. و همچنین احکامی که برای بانوان گفته می شود

دختران هم همین احکام را دارند.

۲۶- توضیح المسائل م ۹۹۵

۲۷- همان .

۲۸- توضیح المسائل م ۹۹۷

۲۹- توضیح المسائل م ۱۰۰۴

۳۰- توضیح المسائل م ۹۸۳

۳۱- توضیح المسائل م ۹۸۸

۳۲- توضیح المسائل م ۹۹۰

۳۳- توضیح المسائل م ۹۹۱

۳۴- توضیح المسائل م ۱۰۰۱

۳۵- توضیح المسائل م ۹۷۹

۳۶- توضیح المسائل م ۱۰۰۶

۳۷- توضیح المسائل م ۹۹۹

۳۸- استفتاآت ج ۱ ص ۱۶۰ س ۱۱۹

۳۹- توضیح المسائل م ۱۰۱۱ تا ۱۰۱۳

۴۰- توضیح المسائل م ۱۰۱۷ او ۱۰۱۸

۴۱- توضیح المسائل م ۱۰۲۲

۴۲- العروا الوثقی ج ۱- ص ۶۶۴

۴۳- توضیح المسائل م ۱۰۲۸

۴۴- توضیح المسائل م ۱۰۳۰

۴۵- توضیح المسائل م ۱۰۳۲

٤٦- توضيح المسائل م ١٠٣٣

٤٧- توضيح المسائل م ١٠٤٠

٤٨- توضيح المسائل م ١٠٤١

٤٩- توضيح المسائل م ١٠٤٢

٥٠- توضيح المسائل م ١٠٢٩ و ١٠٤٣

٥١- توضيح المسائل م ١٠٤٥

٥٢- العرو الوثقى ج ١ ص ٦٧٣

٥٣- توضيح المسائل م ١٠٤٩

٥٤- توضيح المسائل م ١٠٥٠

٥٥- توضيح المسائل م ١٠٥١ و ١٠٥٢

٥٦- توضيح المسائل

٣٠٥

م ١٠٥٦

٥٧- توضيح المسائل م ١٠٥١

٥٨- توضيح المسائل م ١٠٧١

٥٩- توضيح المسائل م ١٠٥٤

٦٠- تحرير الوسيله ج ١ ص ١٧٣ م ٢ و العرو الوثقى ج ١ ص ٦٧٦ م ٧

٦١- توضيح المسائل م ١٠٥٧

٦٢- توضيح المسائل م ١٠٥٧

٦٣- توضيح المسائل م ١٠٧٦

٦٤- توضيح المسائل م ١٠٧٢

١٣٨

۶۵- توضیح المسائل م ۱۰۷۶

۶۶- توضیح المسائل م ۱۰۹۰

۶۷- توضیح المسائل م ۱۰۷۸

۶۸- توضیح المسائل م ۱۰۸۲

۶۹- توضیح المسائل م ۱۰۸۳

۷۰- توضیح المسائل م ۱۰۸۶

۷۱- استفتاآت ج ۱ ص ۱۶۵ س ۱۳۸

۷۲- توضیح المسائل م ۱۰۴۶ و ۱۰۴۷ و ۱۲۴۴ و ۱۲۴۵

۷۳- توضیح المسائل م ۱۰۶۸

۷۴- توضیح المسائل م ۱۰۶۹

۷۵- توضیح المسائل م ۱۰۹۱

۷۶- نام سوره های سجده دار قرآن و شماره آیات آن در درس ۱۰ گذشت .

۷۷- توضیح المسائل م ۱۰۹۳

۷۸- توضیح المسائل م ۱۰۹۳

۷۹- توضیح المسائل م ۱۰۹۶

۸۰- توضیح المسائل م ۱۰۹۶

۸۱- توضیح المسائل م ۱۰۹۷

۸۲- توضیح المسائل م ۱۰۹۹

۸۳- توضیح المسائل م ۱۱۰۰

۸۴- توضیح المسائل م ۱۱۰۲

۸۵- توضیح المسائل م ۱۱۰۵

۸۶- توضیح المسائل م ۱۱۰۵

۸۷- توضیح المسائل م ۱۱۰۹

۸۸- توضیح المسائل م ۱۱۱۰

۸۹- توضیح المسائل م ۱۱۱۱

۹۰- توضیح المسائل م ۱۱۱۴

۹۱- توضیح المسائل م ۱۱۱۶

۳۰۶

قنوت

۱- مستحب است در رکعت دوم نماز بعد از حمد و سوره و پیش از رکوع قنوت بخواند.

- در نماز جمعه در هر رکعت یک قنوت *

- در نماز آیات پنج قنوت

- در نماز عید فطر و قربان در رکعت اول پنج قنوت و در رکعت دوم چهار قنوت . و در نماز وتر که یک رکعت

است خواندن قنوت پیش از رکوع مستحب است .(۱)

۲- در قنوت هر دعا یا ذکرى بگويد اگر چه يك <<سبحان الله>> باشد كافی است و می تواند این دعا را بخواند.

<<ربنا اتنا فى الدنيا حسنة و فى الآخرة حسنة و قنا عذاب النار>>. (۲)

۳- اگر نمازگزار بخواهد قنوت بخواند بنا بر احتیاط واجب باید دستها را بلند کند و مستحب است دستها را تا مقابل صورت بالا آورد

و کف دستها رو به آسمان باشد. (۳)

۳۰۷

تعقیب نماز

مستحب است انسان پس از نماز مشغول تعقیب شود یعنی ذکر و دعا و قرآن بخواند.

۱- بهتر است در حال تعقیب رو به قبله باشد.

۲- لازم نیست تعقیب به عربی باشد ولی بهتر است چیزهایی را که در کتابهای دعا دستور داده اند بخواند.

۳- گفتن تسبیح حضرت زهرا؛ یعنی : ۳۴ مرتبه <<الله اکبر>> و ۳۳ مرتبه <<الحمد لله >> و ۳۳ مرتبه <<سبحان الله >> مستحب است. (۴)

۳۰۸

استفتاء

س - آیا بعد از نمازها شعارهای اسلامی بگوییم یا تسبیحات حضرت زهرا (علیهاالسلام) را؟ با توجه به تأکید فراوان روایات درباره تسبیحات حضرت زهرا بعد از نماز.

ج - اختیار با نمازگزار است و جمع بین هر دو بهتر است. (۵)

۱- توضیح المسائل م ۱۱۱۷ و م ۱۵۱۲

۲- توضیح المسائل م ۱۱۱۹

۳- توضیح المسائل م ۱۱۱۸

۴- توضیح المسائل م ۱۱۲۲

۵- استفتاآت ج ۱ ص ۱۶۷ ص ۱۴۸

۳۰۹

مبطلات نماز

آنگاه که نمازگزار تکبیره الاحرام می گوید و نماز را شروع می کند تا پایان آن بعضی از کارها بر او حرام می شود که اگر در نماز یکی از آنها را انجام دهد نمازش باطل است مبطلات نماز عبارت است از: از بین رفتن یکی از شرطهای نماز. پیش آمدن چیزی که وضو یا غسل را باطل می کند.

خوردن و آشامیدن . سخن گفتن . خندیدن . گریستن . روی از قبله برگرداندن . کم یا زیاد کردن ارکان نماز. بر هم زدن صورت نماز. دستها را بر هم گذاشتن . آمین گفتن بعد از حمد. پیش آمدن یکی از شکهایی که مبطل نماز است. (۱) شکهایی که نماز را باطل می کند به تفصیل خواهد آمد.

۱- توضیح المسائل م ۱۱۲۶

۳۱۱

احکام مبطلات نماز

۱- اگر در بین نماز یکی از شرایط صحیح بودن آن از بین برود؛ مثلاً در بین نماز بفهمد مکانش غصبی است نماز باطل است. (۱)

۲- اگر در بین نماز وضویش باطل شود یا یکی از موجبات غسل پیش آید نماز باطل است. (۲)

۳- اگر در بین نماز خوابش ببرد نمازش باطل می شود. (۳)

۴- اگر در حال سجده از خواب بیدار شود و شک کند که در سجده آخر نماز است یا در سجدهء شکر باید نماز را دوباره بخواند. (۴)

۳۱۲

سخن گفتن

۱- اگر نمازگزار عمداً کلمه ای بگوید و بخواهد با آن معنایی را برساند نمازش باطل است اگر چه آن کلمه معنایی نداشته باشد و یک حرف هم باشد. (۵)

۲- سرفه کردن و آروغ زدن و آه کشیدن نماز را باطل نمی کند ولی گفتن <<آخ>> و <<آه>> و مانند اینها که دو حرف است

اگر عمدی باشد نماز را باطل می کند. (۶)

۳- در نماز نباید به کسی سلام کرد ولی اگر کسی به نمازگزار سلام کند واجب است جواب او را بدهد و باید سلام را مقدم بدارد؛ مثلاً بگوید: <<السلام علیکم>> یا <<السلام علیکم>> و نباید <<علیکم السلام>> بگوید. (۷)

۴- اگر کلمه ای را به قصد ذکر بگوید؛ مثلاً بگوید: <<الله اکبر>> و در موقع گفتن آن صدا را بلند کند که چیزی را به دیگری بفهماند اشکال ندارد ولی اگر به قصد این که چیزی به کسی بفهماند بگوید اگر چه قصد ذکر هم داشته باشد نماز باطل است چون قصد غیر ذکر اصل است و قصد ذکر فرع بر آن (۸).

۳۱۳

استفتاء

س - اگر کسی به نمازگزار سلام کند و فقط بگوید: <<سلام>> نمازگزار چگونه باید پاسخ دهد؟

ج - جواب واجب است و در جواب یا باید به لفظ <<سلام>> اکتفا کند یا بگوید: <<سلام علیکم>>. (۹)

۳۱۴

خندیدن و گریستن

۱- اگر نمازگزار عمداً با صدا بخندد نمازش باطل است .

۲- لبخند زدن نماز را باطل نمی کند.

۳- اگر نمازگزار برای کار دنیا عمداً با صدا گریه کند نمازش باطل است .

۳۱۵

روی از قبله برگرداندن :

۱- اگر عمداً به مقداری روی خود را از قبله برگرداند به طوری که نگویند رو به قبله است نمازش باطل است .

۲- اگر سهواً تمام صورت را به طرف راست یا چپ قبله برگرداند احتیاط واجب آن است که نماز را دوباره پبخواند. ولی اگر به طرف راست یا چپ قبله نرسیده است نماز صحیح است. (۱۱)

۳۱۶

بر هم زدن صورت نماز

اگر در بین نماز کاری کند که صورت نماز را بر هم زند؛ مثل دست زدن به هوا پریدن و مانند اینها هر چند ۵ روی فراموشی باشد نماز باطل می شود. (۱۲)

۲ اگر در بین نماز به قدری ساکت بماند که نگویند نماز می خواند نمازش باطل می شود. (۱۳)

۳ رها کردن نماز واجب (شکستن نماز) حرام است مگر در حال ناچاری ؛ مانند این موارد:

-- حفظ جان

-- حفظ مال

-- جلوگیری از ضرر مالی و بدنی ۴ شکستن نماز برای پرداخت بدهی مردم با این شرایط اشکال ندارد:

-- طلبکار طلب خود را می خواهد.

-- وقت نماز تنگ نیست ؛ یعنی می تواند پس از پرداخت بدهی نماز را در وقت آن بخواند.

-- در بین نماز نمی تواند بدهی را بپردازد. (۱۴)

۵ اگر در بین نماز متوجه شود که مسجد نجس است و: وقت نماز تنگ است : باید نماز را تمام کند و پس از نماز مسجد را تطهیر کند. وقت نماز وسعت دارد: اگر نمی تواند در بین نماز مسجد را تطهیر کند باید نماز را رها کند و مسجد را تطهیر نماید و بعد نماز را بخواند. (۱۵)

۶ شکستن نماز برای مالی که اهمیّت ندارد مکروه است. (۱۶)

اگر نمازگزار مثل بعضی افراد که شیعه نیستند در حال نماز دستها را روی هم بگذارد نماز باطل است. (۱۷)

اگر بعد از حمد عمداً <<آمین>> بگوید نماز باطل است ولی اگر اشتبهاً یا از روی تقیّه بگوید نماز باطل نیست. (۱۸)

۱- توضیح المسائل م ۱۱۲۶

۲- همان .

۳- همان .

۴- توضیح المسائل م ۱۱۲۹

۵- توضیح المسائل ص ۱۵۴

۶- توضیح المسائل م ۱۱۳۳

۷- توضیح المسائل م ۱۱۳۷

۸- توضیح المسائل م ۱۱۳۴

۹- استفتائات ج ۱ ص ۳۰۰ س ۵۶۰

۱۰- توضیح المسائل ص ۱۵۶ هفتم و هشتم از مبطلات نماز.

۱۱- توضیح المسائل م ۱۱۳۱

۱۲- توضیح المسائل ص ۱۵۶ نهم از مبطلات نماز.

۱۳- توضیح المسائل م ۱۱۵۲

۱۴- توضیح المسائل م ۱۱۵۹ تا ۱۱۶۱

۱۵- توضیح المسائل م ۱۱۶۲

۱۶- توضیح المسائل م ۱۱۶۰

۳۱۹

چیزهایی که در نماز مکروه است

۱- برهم گذاشتن چشمها.

۲- بازی کردن با انگشتان و دستها.

۳- سکوت کردن هنگام خواندن حمد یا سوره یا ذکر برای شنیدن حرف کسی .

۴- هر کاری که خضوع و خشوع را از بین ببرد.

۵- برگرداندن صورت به طرف راست یا چپ به مقدار کم (چون اگر زیاد باشد نماز را باطل می کند). (۱)

۱- توضیح المسائل م ۱۱۵۷

۳۲۱

شکایات نماز

۳۲۲

اقسام شک در نماز(۱)

۱- شک در اجزای نماز:

-- شک در انجام جزء

-- شک در صحت جزء

۲- شک در رکعات نماز:

-- شکهایی که نماز را باطل می کند

-- شکهایی که نماز را باطل نمی کند

-- شکهایی که نباید به آنها اعتنا کرد

۳- شک در اصل نماز:

۳۲۳

شک در اجزای نماز

اگر در انجام جزئی از اجزای نماز شک کند؛ یعنی نمی داند آن جزء را به جا آورده است یا نه اگر جزء بعدی را شروع نکرده است؛ یعنی هنوز از محل آن جزء نگذشته است؛ باید آن را بجا آورد. ولی اگر از محل آن گذشته است؛ به چنین شکی اعتنا نمی شود و نماز را ادامه می دهد و صحیح است؛ مثلاً اگر پس از سجده قبل از شروع کردن تشهد شک کند یک سجده به جا آورده یا دو سجده باید یک سجده دیگر بجا آورد ولی اگر تشهد را شروع کرده باشد لازم نیست سجده دیگری انجام دهد و نماز صحیح است. (۲) اگر در صحت جزئی از نماز شک کند؛ یعنی نمی داند جزئی که بجا آورده صحیح انجام شده یا نه بنا می گذارد بر صحیح بودن آن و نماز را ادامه می دهد و صحیح است؛ مثلاً در صحت کلمه یا آیه ای که خوانده است شک می کند به شک خود اعتنا نمی کند. (۳) اگر هنگام رفتن به سجده شک کند که رکوع کرده یا نه به شک خود اعتناء نکند. (۴) اگر در حال برخاستن شک کند که سجده را بجا آورده یا نه باید برگردد و بجا آورد ولی اگر شک کند تشهد بجا آورده یا نه به شک خود اعتناء نکند. (۵)

۳۲۴

شک در رکعات

شکهایی که نماز را باطل می کند: شک در تعداد رکعات نمازهای دو رکعتی؛ مثل نماز صبح و نماز مسافر. شک در تعداد رکعات نماز مغرب. شک بین یک و بیشتر از یک. شک بین دو و بیشتر از آن پیش از تمام شدن دو سجده. نداند چند رکعت خوانده است. به علاوه شک بین >>۲ و ۵ - >>۳ و ۶ - >>۴ و ۶ نیز نماز را باطل می کند. (۶)

مسأله: اگر یکی از شکهای باطل کننده برای نماز گزار پیش آید نمی تواند نماز را به هم بزند ولی اگر بقدری فکر کند که شک پا برجا شود به هم زدن نماز مانعی ندارد. (۷)

۳۲۵

شکهایی که نماز را باطل نمی کند:

اگر در نماز چهار رکعتی یکی از این شکها برای نماز گزار پیش آمد باید طبق وظیفه ای که گفته می شود عمل کند و نمازش صحیح است.

۳۲۶

شک در رکعات نماز چهار رکعتی (۸)

		وظیفه نماز گزار در مواردی که نماز صحیح است	بعد از سجده دوم	در سجده	بعد از رکوع	در رکوع	در حال قیام	شک
یا دو رکعت نشسته می خواند	یک رکعت نماز احتیاط ایستاده	بنابر سه گذاشته و یک رکعت دیگر می خواند و پس از سلام	صحیح	باطل	باطل	باطل	باطل	بین ۲ و ۳
		بنابر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند و بعد از نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده می خواند .	صحیح	باطل	باطل	باطل	باطل	بین ۲ و ۴
	دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و دو رکعت نشسته بجا می آورد	بنابر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند و بعد از نماز	صحیح	صحیح	صحیح	صحیح	صحیح	بین ۲ و ۳ و ۴
		بنا را بر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند و بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته می خواند	صحیح	صحیح	صحیح	صحیح	صحیح	بین ۳ و ۴
		اگر در حال قیام شک پیش آمده	صحیح	باطل	باطل	باطل	صحیح	بین ۴ و ۵
							بدون رکوع می نشیند و نماز را تمام می کند و یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته می خواند و اگر در حالت نشسته پیش آمده است	

بجز مواردی که در جدول آمده موارد دیگری نیز هست که کمتر اتفاق می افتد و حکم آنها از آنچه بیان شد و قواعدی که خواهد آمد روشن می شود.

۳۲۷

چند قانون کلی

۱- اگر یکی از شکهای صحیح پیش آید نباید نماز را بشکند بلکه باید مطابق وظیفه ای که گفته شد عمل کند و اگر نماز را بر هم بزند معصیت کرده است. (۹)

۲- اگر یکی از شکهای صحیح پیش آید باید مقداری فکر کند پس اگر یقین یا گمان به یک طرف پیدا کرد همان طرف را بگیرد و نماز را تمام کند و گرنه به دستورهایی که گفته شد عمل کند.

۳- در شکهای صحیح باید بنا را بر بیشتر گذاشت مگر آنکه یکی از اطراف شک از چهار گذشته باشد مثلاً در شک بین ۴ و ۵ بنا بر بیشتر گذاشته نمی شود.

۴- نماز احتیاط برای رفع کمبود احتمالی نماز است بنابراین در شک بین ۳ و ۴ که احتمال کمبود یک رکعت است یک رکعت نماز احتیاط لازم است ولی در شک بین ۲ و ۴ دو رکعت نماز احتیاط لازم است.

۵- سجده سهو در موارد احتمال زیادی سهوی است پس در شک بین ۴ و ۵ بعد از سجده دوم و شک بین ۵ و ۶ در حالت ایستاده سجده سهو لازم است.

۶- در مواردی که یک رکعت نماز احتیاط واجب است می توان به جای آن دو رکعت نشسته خواند.

۷- در مواردی که دو رکعت نماز احتیاط واجب است نمی توان به جای آن چهار رکعت نشسته خواند.

۸- اگر برای نمازگزار در حالت ایستاده یکی از شکهای صحیح پیش آید بجز شک ۳ و ۴ در بقیه موارد باید بدون رکوع بنشیند و پس از نشستن از هر طرف شک یک عدد کم می شود؛ مثلاً در شک بین ۴ و ۵ ایستاده پس از نشستن به شک ۳ و ۴ بر می گردد و همان وظیفه را باید انجام دهد. (۱۰)

۳۲۸

شکهایی که نباید به آنها اعتنا کرد

شک بعد از محل (توضیح آن در <<شک در اجزاء>> گذشت). شک پس از سلام. شک بعد از وقت نماز. شک کثیرالشک.

شک امام و مأموم در نماز جماعت. شک در نماز مستحبی. (۱۱)

۳۲۹

- ۱- اگر پس از سلام نماز شک کند که نمازش صحیح بوده یا نه؛ مثلاً شک کند در رکعت دوم یک سجده به جا آورده یا دو سجده یا پس از سلام نماز چهار رکعتی شک کند چهار رکعت خوانده یا پنج رکعت به شک خود اعتنا نمی کند و لازم نیست نماز را دوباره بخواند. (۱۲)
- ۲- اگر پس از سلام شک کند و دو طرف شک باطل باشد؛ مثل آن که شک کند نماز چهار رکعتی را سه رکعت خوانده یا پنج رکعت نمازش باطل است. (۱۳)

۳۳۰

شک بعد از وقت

- ۳- اگر بعد از گذشتن وقت نماز شک کند که نماز خوانده یا نه؛ مثلاً در شب شک کند نماز ظهر و عصر را خوانده یا نه به شک خود اعتنا نمی کند.
- ۴- اگر بعد از گذشتن وقت شک کند نمازی که خوانده صحیح بوده یا نه به شک خود اعتنا نمی کند. (۱۴)

۳۳۱

شک کثیرالشک

کثیرالشک کسی است که در یک نماز سه مرتبه شک کند یا در سه نماز پشت سر هم مثلاً نماز صبح ظهر و عصر شک کند. (۱۵)

۳۳۲

وظیفه کثیرالشک

- الف - شک در رکعات نماز:
- ۱- طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند؛ مثلاً در نماز چهار رکعتی شک بین سه و چهار برایش پیش می آید: بنا را بر بیشتر می گذارد.
- ۲- طرف بیشتر شک نماز را باطل می کند: بنا را بر کمتر می گذارد؛ مثلاً در شک بین چهار و پنج بنا را بر چهار می گذارد.

ب - شک در اجزای نماز:

۱- انجام آن نماز را باطل نمی کند: باید بنا بگذارد که آن را بجا آورده ؛ مثلاً شک کند یک سجده بجا آورده یا دو سجده : بنا می گذارد بر انجام دو سجده .

۲- انجام آن نماز را باطل می کند: باید بنا بگذارد که آن را انجام نداده ؛ مثلاً شک کند یک رکوع به جا آورده یا دو تا: بنا می گذارد بر انجام یک رکوع (۱۶).

شک امام و ماءموم

در نماز جماعت اگر امام جماعت شک کند ولی ماءموم شک نداشته باشد و مثلاً با گفتن <<الله اکبر>> امام را مطلع کند امام جماعت به شک خود اعتنا نمی کند و همچنین اگر ماءموم شک کند ولی امام جماعت شک نداشته باشد همانگونه که امام جماعت نماز را انجام می دهد او هم عمل می کند و صحیح است (۱۷).

شک در نماز مستحبی (۱۸)**وظیفه نماز گزار:**

۱- در رکعات نماز مستحبی شک کند: مانند وظیفه ای که برای کثیرالشک گفته شد عمل می کند.

۲- در اجزاء نافله شک کند خواه رکن باشد یا غیر رکن : محل آن نگذشته : باید آن را بجا آورد. محل آن گذشته : به شک اعتنا نمی کند.

شک در اصل نماز (۱۹)**شک در انجام نماز**

قبل از گذشتن وقت — باید نماز را بخواند.

پس از گذشتن وقت — لازم نیست آن نماز را بخواند.

کسی که در انجام نماز کثیرالشک است حکم افراد عادی را دارد ولی وسواسی به شک خود اعتنا نمی کند هر چند در وقت نماز شک کند. (۲۰)

در اصل نماز: حکم شک را دارد. (۲۱)

در رکعات نماز: حکم یقین را دارد. (۲۲)

در اجزاء و افعال نماز: در مواردی که با وظیفهء شک مخالف است بنا بر احتیاط واجب

باید احتیاط کند؛ مثلاً اگر در حال قیام قبل از رفتن به سجده گمان به انجام رکوع دارد ولی یقین ندارد (۲۳)

رکوع را بجا می آورد و نماز را هم اعاده می کند. (۲۴)

۱- بحث شکیات بجز آنچه از توضیح المسائل می باشد از تحریرالوسیله ج ۱ ص ۱۹۸ تا ۲۰۰ آورده شده است .

۲- همان و توضیح المسائل م ۱۱۶۸

۳- همان .

۴- توضیح المسائل م ۱۱۷۱

۵- همان م ۱۱۷۲

۶- توضیح المسائل م ۱۱۶۵

۷- توضیح المسائل م ۱۱۶۶

۸- توضیح المسائل م ۱۱۹۹ و العرو الوثقی ج ۲ ص ۲۰ م ۳

۹- توضیح المسائل م ۲۰۰۰

۱۰- توضیح المسائل م ۱۱۹۹

۱۱- توضیح المسائل م ۱۱۶۷

۱۲- توضیح المسائل م ۱۱۷۹

۱۳- توضیح المسائل م ۱۱۷۹

۱۴- توضیح المسائل م ۱۱۸۰ و ۱۱۸۱

۱۵- همان م ۱۱۸۴

۱۶- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الصلأ القول فی الشکوک التي لا اعتبار بها ص ۲۰۷ و توضیح المسائل م ۱۱۸۵

۱۷- همان .

۱۸- همان م ۱۱۹۳ و ۱۱۹۵

۱۹- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الصلأ القول فی الشک ص ۱۹۸-۲۰۶

۲۰- همان ص ۲۰۰ م ۸

۲۱- همان ص ۱۹۸ م ۱

۲۲- همان ص ۲۰۹ م ۱

۲۳- در این فرض اگر شک می داشت به شک خود اعتناء نمی کرد و رکوع بجا نمی آورد پس وظیفهء شک ترک رکوع است ولی گمان به انجام رکوع دارد.

۲۴- همان .

۳۴۳

نماز احتیاط

۱- در مواردی که نماز احتیاط واجب می شود؛ مثل شک بین ۳ و ۴ باید بعد از سلام نماز بدون آن که صورت نماز را بهم بزند یا مبطلی از مبطلات نماز را انجام دهد برخیزد و بدون اذان و اقامه تکبیر بگوید و نماز احتیاط را بخواند. (۱)

فرق نماز احتیاط با نمازهای دیگر:

-- نیت آن را نباید به زبان آورد.

-- سوره و قنوت ندارد (هر چند دو رکعتی باشد).

-- حمد را باید آهسته بخواند (بنابر احتیاط واجب).

۲- اگر یک رکعت نماز احتیاط واجب باشد پس از سجده ها تشهد می خواند و سلام می دهد و اگر دو رکعت واجب شده باشد نباید در رکعت اول تشهد و سلام بخواند بلکه باید یک رکعت دیگر هم (بدون تکبیرة الاحرام) بخواند و در پایان رکعت دوم تشهد خوانده سلام می دهد. (۲)

۳- اگر پس از سلام نماز احتیاط را عمداً یا سهواً نخواند بنابر احتیاط واجب باید نماز احتیاط را بخواند و نماز را هم اعاده کند. (۳)

۴- کسی که نشسته نماز می خواند اگر شکی برایش پیش آید که باید دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند یا شکی کند که باید برای آن یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته بخواند باید دو رکعت نشسته بجا آورد. (۴)

استفتاء

س - کسی که وظیفه اش خواندن نماز به طور خوابیده است اگر شک بین ۳ و ۴ کند باید یک رکعت نماز احتیاط بخواند یا دو رکعت؟ یا بستگی به نیت دارد؟

ج - مخیر است بین یک رکعت خوابیده به جای یک رکعت ایستاده یا دو رکعت خوابیده به جای دو رکعت نشسته (۵).

۱- همان القول فی رکعات الاحتیاط ص ۲۱۰ م ۱ و ۲

۲- توضیح المسائل م ۱۲۱۵ و ۱۲۱۶

۳- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۱۰ م ۱

۴- توضیح المسائل م ۱۲۱۲

۵ استفتائات ج ۱ ص ۱۶۸ س ۱۵۵

سجده سهو

۱- در مواردی که سجده سهو واجب می شود باید بعد از سلام نماز به سجده رود و بگوید: بسم الله و بالله اللهم صلّ علی محمد و آل محمد و بهتر است بگوید: بسم الله و بالله السلام علیک ایها النبی و رحمۃ الله و برکاته و بعد بنشیند و دوباره به سجده رود و یکی از ذکرهای بالا را بگوید سپس بنشیند و تشهد و سلام را بجا آورد(۱).

۲- سجده سهو تکبیرة الاحرام ندارد.

۳- موارد سجده سهو:

۳۴۸

واجب :

۱- در بین نماز سهواً حرف بزند.

۲- یک سجده را فراموش کند و پس از وارد شدن به رکوع رکعت بعد یادش بیاید.

۳- در نماز چهار رکعتی شک بین ۴ و ۵ در حالت نشسته یا ۵ و ۶ در حالت ایستاده پیش آید.(۲)

۳۴۹

احتیاط واجب :

۱- سلام بی جا؛ مثلاً در رکعت سوم نماز چهار رکعتی سهواً سلام بدهد.

۲- تشهد را فراموش کند. احتیاط مستحب : مقداری از سلام واجب نماز بی جا گفته شود.(۳)

۴- اگر چیزی را که غلط خوانده دوباره صحیح بخواند سجده سهو واجب نیست(۴).

۵- اگر در نماز سهواً مدتی حرف بزند و تمام آن یک مرتبه حساب شود دو سجده سهو کافی است(۵).

۱- توضیح المسائل م ۱۲۵۰

۲- یادآوری می شود اگر در حالت ایستاده شک بین ۵ و ۶ پیش آید نماز گزار باید بدون رکوع بنشیند که در این صورت به شک بین ۴ و ۵ در حالت نشسته برگشت می کند.

۳- توضیح المسائل م ۱۲۳۶ و ۱۲۴۲

۴- توضیح المسائل م ۱۲۳۹

۵- توضیح المسائل م ۱۲۴۰

اجزای فراموش شده نماز

- ۱- اگر یکی از اجزاء واجب نماز عمداً ترک شود نماز باطل است و اگر واجبات غیر رکنی سهواً ترک شود نماز باطل نیست و قضا کردن آن لازم نیست به جز تشهد و یک سجده که سهواً ترک شده باشد. (۱)
- ۲- اگر نمازگزار سجده یا تشهد را فراموش کند بنا بر احتیاط واجب پس از سلام نماز بدون آن که صورت نماز را بر هم بزند باید قضای آن را بجا آورد و سپس سجده سهوی که لازم شده است بجا آورد. (۲)
- ۳- اگر بین نماز و قضای تشهد یا سجده کاری کند که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند؛ مثلاً پشت به قبله کند باید قضای سجده را به جا آورد و نمازش صحیح است (۳).
- ۴- کسی که باید سجده یا تشهد را قضا کند اگر برای کار دیگری هم سجده سهو بر او واجب شده باشد باید بعد از نماز سجده یا تشهد را قضا کند بعد سجده سهو را بجا آورد. (۴)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۱۲ م ۱

۲- همان .

۳- توضیح المسائل م ۱۲۵۵

۴- توضیح المسائل م ۱۲۶۱

نماز مسافر

انسان باید در سفر با شرایطی که خواهد آمد نمازهای چهار رکعتی را دو رکعت (یعنی شکسته) به جا آورد:

- ۱ سفر او کمتر از هشت فرسخ شرعی (۱) نباشد.
- ۲ از اول مسافرت قصد پیمودن هشت فرسخ را نداشته باشد.
- ۳ به حدّ ترخّص برسد.
- ۴ در بین راه پیش از رسیدن به چهار فرسخ از قصد خود برنگردد.
- ۵ نخواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطن خود بگذرد یا ده روز یا بیشتر در جایی بماند.
- ۶ برای کار حرام سفر نکند و خود سفر هم حرام نباشد.
- ۷ بیابانگرد نباشد.

۳۵۳

شرط اوّل

۱ کسی که رفتن و برگشتن او هشت فرسخ است اگر رفتن او کمتر از چهار فرسخ نباشد باید نماز را شکسته بخواند ولی اگر رفتن کمتر از چهار فرسخ باشد مثلاً سه فرسخ می رود و پنج فرسخ برمی گردد باید نماز را تمام بخواند.(۳)

۲ اگر شک کند که سفرش هشت فرسخ است یا کمتر: اگر تحقیق کردن برایش مشقت ندارد: بنا بر احتیاط واجب باید تحقیق کند. اگر تحقیق کردن برایش مشقت دارد: باید نمازش را تمام بخواند(۴).

۳ اگر بین دو محلی که فاصله آنها کمتر از چهار فرسخ است چند مرتبه رفت و آمد کند گرچه روی هم رفته هشت فرسخ شود باید نماز را تمام بخواند.(۵)

۴ اگر شهر دیوار دارد باید ابتدای هشت فرسخ را از دیوار شهر حساب کند و اگر دیوار ندارد باید از خانه های آخر شهر حساب کند.(۶)

۵ اگر به جایی می رود که دو راه دارد؛ یک راه آن کمتر از هشت فرسخ است و راه دیگرش هشت فرسخ یا بیشتر اگر از راهی که هشت فرسخ است برود باید نماز را شکسته بخواند و اگر از راهی که هشت فرسخ نیست برود باید نماز را چهار رکعتی بخواند.(۷)

۳۵۴

شرط دوم

۱ اگر از ابتدا قصد مسافرت هشت فرسخ نداشته باشد و به جایی مسافرت کند که کمتر از هشت فرسخ است و بعد از رسیدن به آن جا تصمیم بگیرد که سفر را ادامه دهد پس اگر بخواهد: هشت فرسخ دیگر برود یا چهار فرسخ برود و برگردد و مجموع رفت و برگشت کمتر از هشت فرسخ نباشد باید نماز را شکسته بخواند. به جایی برود که با مقدار راه آمده هشت فرسخ می شود و خود به تنهایی هشت فرسخ نیست چون از اوّل قصد هشت فرسخ را نداشته نمازش تمام است.(۸)

۲ کسی که در سفر به اختیار دیگری است مانند فرزند که همراه پدر و مادر به سفر می رود یا سربازی که با فرمانده است چنانچه بداند سفر او هشت فرسخ است باید نماز را شکسته بخواند.(۹)

۳۵۵

شرط سوم

۱ کسی که به مسافرت می رود وقتی که به حدّ ترخص رسید باید نماز را شکسته بخواند؛ یعنی حداقل به مقداری دور شود که دیوارهای آنجا را نبیند و اذان آنجا را هم نشنود و چنانچه کمتر از این مقدار دور شود باید تمام بخواند.(۱۰)

۲ هرگاه شهر یا روستا در بلندی باشد که از دور دیده شود یا به قدری گود باشد که اگر انسان کمی دور شود دیوار آن را نبیند

کسی که از آن شهر یا روستا مسافرت می کند وقتی به اندازه ای دور شود که اگر آن شهر و زمین هموار بود دیوارش از آنجا دیده نمی شد باید نماز را شکسته بخواند و نیز اگر پستی و بلندی خانه ها بیشتر از معمول باشد باید ملاحظهء معمول را بنماید. (۱۱)

۳ اگر از محلی مسافرت می کند که خانه و دیوار ندارد وقتی به جایی برسد که اگر آن محل دیوار داشت از آنجا دیده نمی شد و اذان آنجا را نیز نمی شنود باید نماز را شکسته بخواند. (۱۲)

۴ کسی که به سفر می رود اگر به جایی برسد که اذان را نشنود ولی دیوار شهر را ببیند یا دیوارها را نبیند و صدای اذان را بشنود چنانچه بخواهد در آنجا نماز بخواند بنا بر احتیاط واجب باید هم شکسته و هم تمام بخواند. (۱۳)

۵ مسافری که به وطنش بر می گردد وقتی دیوار وطن خود را ببیند و صدای اذان آن را بشنود باید نماز را تمام بخواند ولی اگر به جایی می رود که می خواهد ده روز در آنجا بماند بنا بر احتیاط واجب باید نماز را تاخیر بیندازد تا به منزل برسد یا نماز را هم تمام و هم شکسته بخواند. (۱۴)

۳۵۶

شرط چهارم

اگر در بین راه از ادامهء سفر منصرف شود: پیش از رسیدن به چهار فرسخ منصرف شود باید نماز را تمام بخواند. بعد از رسیدن به چهار فرسخ:

۱ بخواهد همانجا بماند و بعد از ده روز برگردد - ۲ مردّد شود که بماند یا برگردد: نماز را تمام بخواند.

۳ بخواهد برگردد باید نماز را شکسته بخواند. (۱۵)

۳۵۷

شرط پنجم

۱ کسی که می خواهد در بین راه پیش از پیمودن هشت فرسخ از وطن خود عبور کند یا ده روز در محلی بماند باید نماز را تمام بخواند چون با رسیدن به وطن یا جایی که ده روز می ماند سفر تمام می شود و این سفر کمتر از هشت فرسخ است. (۱۶)

۲ اگر در سفر پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش بگذرد یا جایی ده روز در محلی بماند اگر باقیماندهء سفر هشت فرسخ باشد یا چهار فرسخ باشد و بخواهد برود و برگردد باید در باقیماندهء سفر نماز را شکسته بخواند. (۱۷)

۳۵۸

شرط ششم

۱ اگر سفر به خودی خود حرام باشد؛ مثل فرار از جبههء جهاد یا برای کار حرام باشد؛ مانند سفر برای سرقت در چنین سفری نماز تمام است. (۱۸)

۲ کسی که سفر او حرام نیست و برای کار حرام هم سفر نمی کند اگر چه معصیتی انجام دهد؛ مثلاً غیبت کند باید نماز را شکسته بخواند. (۱۹)

۳۵۹

شرط هفتم

۱ صحرانشینانی که در بیابانها گردش می کنند و هر جا آب و خوراک برای خود و حیوانهایشان پیدا کنند می مانند و بعد از چندی به جای دیگر می روند در این سفرها باید نماز را تمام بخوانند. (۲۰)

۲ اگر صحرانشین برای زیارت یا حج یا تجارت و مانند اینها مسافرت کند باید نماز را شکسته بخواند. (۲۱)

۳۶۰

شرط هشتم

۱ کسی که شغل او مسافرت است؛ مانند خلبان ملوان و راننده در سفرهایی که شغل اوست باید در غیر سفر اول نماز را تمام بخواند ولی در سفر اول هر چند طول بکشد نمازش شکسته است. (۲۲)

۲ کسی که شغلش مسافرت است اگر برای کار دیگری؛ مثلاً برای زیارت یا حج مسافرت کند باید نماز را شکسته بخواند ولی اگر مثلاً راننده مسافران را می برد و کرای می گیرد و خودش نیز زیارت می کند باید نمازش را تمام بخواند. (۲۳)

۳ راننده و دوره گردی که در دو سه فرسخی شهر رفت و آمد می کند شغل او مسافرت نیست و چنانچه اتفاقاً سفر هشت فرسخی برود باید نماز را شکسته بخواند. (۲۴)

۴ کسی که شغلش مسافرت است اگر ده روز یا بیشتر در وطن یا غیروطن بماند و به مسافرت شغلی نرود باید در سفر اولی که بعد از ده روز می رود نماز را شکسته بخواند. (۲۵)

۳۶۱

استفتاء

س - شخصی در یک شرکت ناظر خرید است چند سال است که هر روز صبح از وطن خود به محل کار که بیش از حدّ شرعی فاصله دارد می رود و غروب بر می گردد و گاهی شخصاً رانندگی می کند آیا این شخص مسافر است یا دائم السفر؟

ج - در محل کار و بین راه حکم مسافر دارد. (۲۶)

۱- شت فرسخ شرعی تقریباً ۴۵ کیلومتر است .

۲- توضیح المسائل نماز مسافر.

۳- توضیح المسائل م ۱۲۷۲

۴- توضیح المسائل م ۱۲۷۴

۵- توضیح المسائل م ۱۲۷۸

۶- توضیح المسائل م ۱۲۸۰

۷- توضیح المسائل م ۱۲۷۹

۸- توضیح المسائل نماز مسافر شرط دوم .

۹- توضیح المسائل م ۱۲۸۴

۱۰- توضیح المسائل نماز مسافر شرط هشتم .

۱۱- توضیح المسائل م ۱۳۲۰

۱۲- توضیح المسائل م ۱۳۲۱

۱۳- توضیح المسائل م ۱۳۱۸

۱۴- توضیح المسائل م ۱۳۱۹

۱۵- توضیح المسائل نماز مسافر شرط سوّم و مساءله ۱۲۸۷ و ۱۲۸۸

۱۶- توضیح المسائل نماز مسافر شرط چهارم .

۱۷- توضیح المسائل م ۱۲۹۴

۱۸- توضیح المسائل نماز مسافر شرط پنجم .

۱۹- توضیح المسائل م ۱۲۹۶

۲۰- توضیح المسائل نماز مسافر شرط ششم .

۲۱- توضیح المسائل م ۱۳۰۶

۳۶۲

مکانهایی که نماز تمام است

۱- در وطن .

۲- در جایی که می داند ده روز می ماند یا بنا دارد بماند.

۳- در جایی که سی روز با تردید مانده ؛ یعنی معلوم نبوده است که می ماند یا می رود و تا سی روز به همین حالت مانده و از آنجا به جایی هم نرفته است در این صورت باید بعد از سی روز نماز را تمام بخواند. (۱)

۳۶۳

وطن کجاست ؟

۱- وطن جایی است که انسان برای اقامت و زندگی خود اختیار کرده است مثلاً یک شهر یا روستا خواه در آنجا به دنیا آمده و وطن پدر و مادرش باشد یا خودش آن جا را برای زندگی اختیار کرده است. (۲)

۲- تا انسان قصد ماندنِ همیشگی در غیروطن اصلی خودش را نداشته باشد آنجا وطن او حساب نمی شود. (۳)

۳- اگر قصد دارد در محلی که وطن اصلی او نیست مدتی بماند و بعد به جای دیگری برود آنجا وطن او حساب نمی شود؛ مانند دانشجویی که مدتی برای تحصیل در شهری می ماند. (۴)

۴- کسی که در دو محل زندگی می کند؛ مثلاً شش ماه در شهری و شش ماه در شهر دیگری می ماند و هر دو را برای زندگی همیشگی اختیار کرده است . هر دو وطن اوست . و اگر بیشتر از دو محل را برای زندگی خود اختیار کرده باشد اشکال دارد و باید احتیاط مراعات شود. (۵)

۵- اگر انسان بدون قصد ماندن همیشگی در جایی آن قدر بماند که مردم او را اهل آنجا بدانند آن جا برای او حکم وطن را دارد. (۶)

۶- اگر به جایی برود که بیشتر وطن او بوده ولی هم اکنون از آن جا صرف نظر کرده است نباید نماز را تمام بخواند اگر چه وطن دیگری هم برای خود اختیار نکرده باشد. (۷)

س - در مورد همسر و یا فرزندی که تکلیف شده و در منزل تابع شوهر و یا پدر خود می باشند آیا در مسأله ترک وطن تابع پدر و یا شوهر خود هستند و اگر پدر و یا شوهر ترک وطن نمود آنها هم همان حکم را پیدا می کنند و یا باید مستقلاً تصمیم بگیرند؟

ج - زن و فرزندی که از حد تبعیت بالطبع بیرون آمده و صاحب اراده است در اتخاذ وطن و اعراض از آن و قصد اقامه تابع نیست و میزان تصمیم خود او است. (۸)

۱- مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند اگر بیش از ده روز در آنجا بماند تا وقتی که مسافرت نکرده باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند. (۹)

۲- اگر مسافر از قصد ده روز برگردد:

الف : قبل از خواندن نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: باید نماز را شکسته بخواند.

ب : بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: تا وقتی که در آنجا هست باید نماز را تمام بخواند. (۱۰)

س - عده ای که سالهاست در منطقه ای ساکن عمارات و ساختمانهای دولتی بوده و خود نیز از کارکنان دولت هستند اخیراً در بین آنان شایع شده که چون شما نمی دانید چند مدت در اینجا خواهید بود نماز و روزه شما قصر است و بعضی هم اکنون در خانه های مسکونی خود نمازهای خود را شکسته می خوانند آیا در فتاوی امام امت چنین موردی هست یا خیر؟

ج - اگر وطن اصلی آنها نیست و قصد ماندن همیشه در آنجا ندارند بدون قصد ماندن ده روز در آنجا حکم مسافر دارند. (۱۱)

اگر:

الف : نمی دانست که مسافر باید نماز را شکسته بخواند: نمازی که خوانده صحیح است. (۱۲)

ب : حکم سفر را می دانست ولی بعضی از جزئیات را نمی دانست یا نمی دانست که مسافر است : نمازی را که خوانده باید دوباره بخواند. (۱۳)

۳۶۸

غیرمسافری که نمازش را شکسته خوانده است : کسی که باید نماز را تمام بخواند اگر شکسته به جا آورد در هر صورت نمازش باطل است. (۱۴)

۱- توضیح المسائل شرط چهارم و مسئله ۱۳۲۸-۱۳۳۵-۱۳۵۳

۲- توضیح المسائل م ۱۳۲۹

۳- توضیح المسائل م ۱۳۳۱

۴- توضیح المسائل م ۱۳۳۰

۵- توضیح المسائل م ۱۳۳۲

۶- توضیح المسائل م ۱۳۳۱

۷- توضیح المسائل م ۱۳۳۴

۸- استفتاآت ج ۱ ص ۲۶۴ س ۴۲۸

۹- توضیح المسائل م ۱۳۴۷

۱۰- توضیح المسائل م ۱۳۴۲

۱۱- استفتاآت ج ۱ ص ۲۶۰ س ۴۱۷

۱۲- توضیح المسائل م ۱۳۵۹

۱۳- توضیح المسائل م ۱۳۶۰-۱۳۶۱-۱۳۶۲

۱۴- توضیح المسائل م ۱۳۶۳

۳۷۰

مکانهایی که می توان نماز را تمام یا شکسته خواند
در این مکانها مسافر می تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند:

نماز قضا

انسان باید نمازهای واجب را در وقت خود بخواند و چنانچه بدون عذر نمازی از او قضا شود گناهکار است و باید توبه کرده قضای آن را هم به جا آورد.

۱- در دو مورد به جا آوردن قضای نماز واجب است :

نماز واجب را در وقت آن نخوانده باشد. بعد از وقت متوجه شود نمازی که خوانده باطل بوده است. (۱).

۲- کسی که نماز قضا دارد نباید در خواندن آن کوتاهی کند ولی واجب نیست فوراً آن را به جا آورد. (۲).

۳- حالت‌های مختلف انسان نسبت به نماز قضا:

-- می داند نماز قضا ندارد: چیزی واجب نیست .

-- شک دارد نماز قضا دارد یا نه : چیزی واجب نیست .

-- احتمال می دهد نماز قضایی دارد یا نمازهایی را که خوانده صحیح نبوده : مستحب است احتیاطاً قضای آن را به جا آورد.

-- می داند نماز قضا دارد ولی شماره آنها را نمی داند؛ مثلاً نمی داند چهار تا بوده یا پنج تا: چنانچه کمتر را بخواند کافی است .

-- شماره آنها را فراموش کرده : اگر مقدار کمتر را بخواند کفایت می کند.

-- شماره آن را هم می داند: باید قضای آن را به جا آورد. (۳) .

۴- قضای نمازهای یومیّه لازم نیست به ترتیب خوانده شود؛ مثلاً کسی که یک روز نماز عصر و روز بعد نماز ظهر را نخوانده

لازم نیست اول نماز عصر و بعد از آن نماز ظهر را قضا کند. ولی در نمازهایی که ادای آنها باید (۴) به ترتیب خوانده شود؛ مثل نماز ظهر و عصر یک روز باید قضای آن را نیز به ترتیب به جا آورد.

۵- نماز قضا را با جماعت می توان خواند؛ چه نماز امام جماعت ادا باشد و چه قضا و لازم نیست هر دو یک نماز را بخوانند؛ مثلاً اگر نماز قضای صبح را با نماز ظهر یا عصر امام بخواند اشکال ندارد. (۵)

۶- اگر مسافری که باید نماز را شکسته بخواند نماز ظهر یا عصر یا عشاء از او قضا شود باید آن را دو رکعتی به آجا آورد

۳۷۲

اگر چه در غیر سفر بخواند قضای آن را به جا آورد. (۶)

۷- در سفر نمی توان روزه گرفت حتی روزه قضا ولی نماز قضا می توان به جا آورد و تفصیل این مسأله در روزه گرفتن در سفر در چند مورد استثنا شده و صحیح است که از جمله آنها روزه نذری است به شرط آن که نذر کرده باشد در سفر بگیرد یا روزه معینی را نذر کرده روزه بگیرد و آن روزه مسافر است . بحث روزه مسافر خواهد آمد. (۷)

۸ اگر در سفر بخواند نمازهایی را که در غیر سفر قضا شده به جا آورد باید نمازهای ظهر و عصر و عشاء را چهار رکعتی قضا کند. (۸)

۹ نماز قضا را در هر وقت می توان به جا آورد؛ یعنی قضای نماز صبح را می توان ظهر یا شب خواند. (۹)

۳۷۳

استفتاء

س ۱- شخصی که مدت ۲ یا ۳ روز بی هوش بوده آیا نمازهایی را که در این مدت نخوانده قضا لازم است یاخیر؟

ج - اگر تمام وقت بی هوش بوده و به دست خود بیهوش نشده قضا ندارد. (۱۰)

س ۲- پدر و مادر من پسری بزرگتر از من داشتند که در سنین کودکی (دو سالگی) مرده است و بعد از مرگ اوخ اولاد ارشد پدر و مادر من هستم آیا بعد از مرگ پدر ومادرم طبق مسائل موجود در توضیح المسائل نماز و روزه ۸ضای پدرم بر من (که پسر دوشم هستم) واجب است یا نه ؟

ج - در فرض مرقوم شما پسر بزرگتر هستید. (۱۱)

۱- توضیح المسائل م ۱۳۷۰-۱۳۷۱

۲- توضیح المسائل م ۱۳۷۲

۳- توضیح المسائل م ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳

۴- توضیح المسائل م ۱۳۷۵

۵- توضیح المسائل م ۱۳۸۸

۷- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۲۴ م ۵ و العروة الوثقی ج ۱ ص ۷۳۴ م ۱۰

۸- توضیح المسائل م ۱۳۶۸

۹- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۹۳ م ۱ و العروة الوثقی ج ۱ ص ۷۳۴ م ۱۰

۱۰- استفتاآت ص ۱۷۳ س ۱۷۶

۱۱- استفتاآت ج ۱ ص ۱۸۷ س ۲۱۸

۳۷۵

نماز قضاى پدر

۱- تا انسان زنده است اگر چه از خواندن نماز خود عاجز باشد شخص دیگر نمی تواند نماز برایش انجام دهد(۱).

۲- پس از مرگ پدر نمازها و روزه هایی را که به جا نیاورده بر پسر بزرگتر او واجب است آن نمازها و روزه ها را قضا کند و احتیاط مستحب است نماز و روزه هایی را که از مادرش قضا شده به جا آورد.(۲).

۳- حالتهاى مختلف پسر نسبت به نماز قضاى پدر:

الف : می داند پدر نماز قضا داشته است :

-- تعداد آن را هم می داند: باید آنها را قضا کند.

-- تعداد آن را نمی داند: اگر مقدار کمتر را به جا آورد کافی است .

-- شک دارد که خودش به جا آورده است یا نه : بنا بر احتیاط واجب باید قضا کند(۳)..

ب : شک دارد که پدر نماز قضا داشته است یا نه : چیزی بر او واجب نیست(۴).

۴- اگر پسر بخواهد نماز پدر یا مادر را بخواند باید به تکلیف خود عمل کند؛ مثلاً نماز قضاى صبح و مغرب و عشاء را باید بلند بخواند.(۵)

۵- اگر پس از مرگ پدر

پسر بزرگتر پیش از آن که نماز و روزهء پدر را قضا کند از دنیا برود بر پسر دوم چیزی واجب نیست(۶).

س - کسی که خودش نماز و روزه قضا دارد آیا می تواند نماز و روزه استیجاری به عهده بگیرد و در صورت توانستن آیا از دو نفر هم می تواند قبول کند؟

ج - مانع ندارد (۷).

۱- توضیح المسائل م ۱۳۸۷

۲- توضیح المسائل م ۱۳۹۰

۳- توضیح المسائل م ۱۳۹۰ - ۱۳۹۲

۴- توضیح المسائل م ۱۳۹۱

۵- توضیح المسائل م ۱۳۹۵

۶- توضیح المسائل م ۱۳۹۸

۷- استفتاآت ج ۱ ص ۱۹۲ س ۲۳۲

نماز جماعت

وحدت امت اسلامی از مسائلی است که اسلام به آن اهمیت بسیار داده است و برای حفظ و ادامه آن برنامه های ویژه ای دارد که یکی از آنها نماز جماعت است .

اهمیت نماز جماعت

گذشته از آن که در روایات برای نماز جماعت اجر و پاداش بسیاری وارد شده است با دقت در برخی از مسائل فقهی به اهمیت این عبادت پی می بریم و در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم :

۱- مستحب است نمازهای واجب به خصوص نمازهای یومیّه را به جماعت بخوانند.

۲- شرکت در نماز جماعت برای هر کس مستحب است به ویژه برای همسایه مسجد.

۳- مستحب است انسان صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.

۴- نماز جماعت هر چند اوّل وقت خوانده نشود از نماز فرادای اوّل وقت بهتر است .

۵- نماز جماعتی که مختصر خوانده می شود از نماز فرادایی که طول بدهد بهتر است .

۶- سزاوار نیست انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.

۷- حاضر نشدن در نماز جماعت از روی بی اعتنائی به آن جایز نیست .

۸- وقتی که جماعت بر پا می شود مستحب است کسی که نمازش را فرادا خوانده دوباره به جماعت بخواند.

۹- امام یا مأموم می تواند نمازی را که به جماعت خوانده دوباره به جماعت بخواند در صورتی که جماعت دوّم و اشخاص آن غیر از

اوّل باشد. (۱)

۳۷۹

استفتاء

س - اگر کسی در نماز جماعت توجه کافی نداشته باشد ولی در منزل و به طور فرادا نمازش از توجه بیشتری برخوردار باشد می تواند در منزل نماز بخواند به جای جماعت ؟

ج - مانع ندارد و جماعت بهتر است . (۲)

۱- توضیح المسائل م ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۴

۲- استفتاآت ج ۱ ص ۲۷۷ س ۴۷۶

۳۸۱

شرایط نماز جماعت

هنگام برپایی نماز جماعت شرایط زیر باید مراعات شود: مأموم از امام جلوتر نایستد و احتیاط واجب آن است که کمی عقب تر بایستد. جایگاه امام جماعت از جایگاه مأمومین بالاتر نباشد. فاصله امام و مأموم و فاصله صف ها زیاد نباشد. بین امام و مأموم و همچنین بین صف ها چیزی مانند دیوار یا پرده مانع نباشد ولی نصب پرده بین صف مردها و زنها اشکال ندارد. (۱)

۳۸۲

توضیح :

مأمومین باید با امام جماعت مرتبط باشند و ارتباط آنها یا بدون واسطه است که بین امام و مأموم نباید بیش از یک گام فاصله باشد؛

یعنی از محل سجده مأموم تا محل ایستادن امام یا با واسطه سایر مأمومین که از جلو یا سمت راست یا چپ باید این ارتباط برقرار باشد و این ارتباط دو شرط دارد: بین نمازگزار و صف جلو یا کسی که طرف راست یا چپ او قرار دارد بیش از یک گام فاصله

نباشد. اگر در صف اوّل ایستاده نباید مقابل او مانعی باشد که نتواند امام جماعت را ببیند پس اگر امام جماعت در محراب باشد کسانی که دو طرف محراب پشت دیوار می ایستند و امام جماعت را نمی بینند نمی توانند اقتدا کنند. ولی اگر مانعی در کار نباشد و به جهت طولانی بودن صف امام جماعت را نبیند اشکال ندارد. اگر در صفوف بعدی ایستاده است باید مانعی از دیدن صف جلو وجود نداشته باشد پس اگر صفوف جماعت تا در شبستان برسد کسی که بیرون شبستان مقابل در ایستاده که صف جلو را می بیند و کسانی که پشت سر او ایستاده اند نمازشان صحیح است ولی کسانی که دو طرف پشت دیوار ایستاده اند و از صف جلو کسی (حتی یک نفر) را نمی بینند نمازشان باطل است. (۲)

۳۸۳

استفتاء

س - طبقه دوم مسجد مأمومین زن یا مرد اقتدا می نمایند و لبه این طبقه یک دیوار نیم متری وجود دارد آیا وجود این دیوار ضرری به جماعت آنها می زند یا خیر؟

ج - اشکال ندارد. (۳)

۱- العرو الوثقی ج ۱ ص ۷۷۷ و ۷۷۸ فصل ۴۶ و توضیح المسائل م ۱۴۱۵ م ۱۴۳۲ و ۱۴۳۳

۲- توضیح المسائل م ۱۴۱۱ تا ۱۴۱۴ و ۱۴۳۵ و ۱۴۳۶

۳- استفتائات ج ۱ ص ۲۸۳ س ۴۹۸

۳۸۴

شرایط امام جماعت

۳۸۵

امام جماعت باید این شرایط را دارا باشد:

بلوغ و عقل .

عدالت .

رجولیت (مرد بودن) .

نماز را بطور صحیح بخواند.

مسلوس و مبطون (۱) نباشد.

به واسطه عذری با لباس نجس نماز نخواند.

۳۸۶

مسأله :

کسی که ایستاده نماز می خواند نمی تواند به کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند اقتدا کند.(۳)

۳۸۷

استفتاء

س - آیا مأمومی که قرائتش فصیحتر از امام جماعت است می تواند برای نماز جماعت به این امام اقتدا کند؟

ج - اقتدا صحیح است. (۴)

س - آیا می شود به مأمومی که در نماز چهار رکعتی دو رکعت آن را به جماعت خوانده و دو رکعت باقی مانده را فرادا می خواند اقتدا کرد؟

ج - مانع ندارد.(۵)

۱- سلوس کسی است که کنترل ادرار ندارد و مبطون کسی است که مدفوع را نمی تواند کنترل کند.

۲- توضیح المسائل م ۱۴۵۳ ۱۴۵۵ ۱۴۵۷ تا ۱۴۵۹

۳- توضیح المسائل م ۱۴۵۵

۴- استفتاآت ج ۱ ص ۲۸۰ س ۴۸۹

۵- همان ، ص ۲۹۴ ، ص ۵۳۷

۳۸۹

نمازها و حالت‌های مختلفی که جماعت صحیح است :

شماره	نماز امام جماعت	نماز مأموم	توضیح
۱	ادای یومیّه	ادای یومیّه	هر کدام از نمازهای یومیّه را می توان به دیگری اقتدا کرد؛ مثلاً نماز ظهر را به عصر.(۴۵)
۲	قضای یومیّه	قضای	هر چند هماهنگ نباشد مثلاً امام جماعت قضای ظهر را می خواند

		یومیّه		و مأموم قضای صبح را. (۱)
۳	ادای یومیّه	قضای یومیّه	هر کدام از قضای یومیّه را می توان به نماز ادا اقتدا کرد؛ مثلاً نماز قضای صبح را به ادای ظهر. (۲)	
۴	قضای یومیّه	ادای یومیّه	هر کدام که باشد	هر چند هماهنگ نباشد .
۵	آیات	آیات	هر چند آیات متحد نباشد؛ مثلاً یکی نماز برای زلزله می خواند دیگری برای صاعقه (۳).	
۶	عیدین	عیدین	به قصد رجاء در زمان غیبت اشکال ندارد. (۴)	
۷	تمام	شکسته	صحیح	ولی مکروه است ؛ یعنی ثوابش کمتر است (۵).
۸	شکسته	تمام	صحیح	ولی مکروه است ؛ یعنی ثوابش کمتر است (۶).
۹	میّت	میّت	صحیح است (۷)	

۳۹۰

مسأله :

اگر امام جماعت نماز قضاء یومیّه خود یا دیگری را می خواند در صورتی که نماز قضای قطعی باشد اقتدای به او اشکال ندارد ولی در صورتی که احتیاطاً نماز را قضا می کند نمی توان به او اقتدا کرد. (۵۲)

۱- همان م ۱۴۰۹

۲- همان م ۱۴۰۹

۳- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الصلاة القول فی صلاّ الآیات م ۱۲

۴- توضیح المسائل م ۱۴۰۷

۵- همان م ۱۴۹۰

۶- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الطهاره القول فی الصلا علی میّت ص ۷۹

۷- توضیح المسائل م ۱۴۰۹

۳۹۱

۱۷۰

نمازها و حالت‌های مختلفی که جماعت صحیح نیست :

۱- نمازهای مستحبی به جز نماز طلب باران و نمازهای واجب که به جهتی مستحب شده است ؛ مانند نماز عیدین در زمان غیبت که به قصد رجاء به جماعت صحیح است .

۲- هیچکدام از نمازهای یومیّه را نمی توان به نمازهای آیات اموات احتیاط اقتدا کرد و عکس آن نیز صحیح نیست(۱).

۳- صحیح بودن نماز طواف نیز به جماعت محل اشکال است .(۲)

۴- اگر انسان نداند نمازی را که امام جماعت می خواند نماز واجب یومیّه است یا نماز مستحب نمی تواند به او اقتدا کند(۳).

۳۹۲

استفتاء

س - آیا در غیر حج شیعیان می توانند به امام جماعت اهل تسنن اقتدا نمایند یا خیر؟

ج - می توانند.(۴).

۱- العروة الوثقی ج ۱ ص ۷۶۵ و ۷۶۶ کتاب الصلاة فصل فی صلاة جماعة م ۴ و ۶ تحریرالوسیله

ج ۱ کتاب الصلاة فصل فی صلاة الجماعة م ۱

۲- تحریرالوسیله ج ۱ ص ۲۶۵ م ۱

۳- توضیح المسائل م ۱۴۱۰

۴- استفتاآت ج ۱ ص ۲۷۹ س ۴۸۴

۳۹۴

چگونگی اقتدا به امام جماعت

۳۹۵

رکعت اول

۱- در بین قرائت — مأموم حمد و سوره را نمی خواند و بقیّه اعمال را با امام جماعت به جا می آورد.

۲- در رکوع — رکوع و بقیه اعمال را با امام جماعت به جا می آورد.(۱).

۳۹۶

۱۷۱

رکعت دوّم

۱- در بین قرائت — مأموم حمد و سوره را نمی خواند و با امام قنوت و رکوع و سجده را به جا می آورد و آنگاه که امام جماعت تشهد می خواند بنا بر احتیاط واجب باید به صورت نیم خیز بنشیند و اگر نماز دو رکعتی است یک رکعت دیگر به تنهایی بخواند و نماز را تمام کند و اگر سه یا چهار رکعتی است در رکعت دوّم که امام جماعت در رکعت سوّم می باشد حمد و سوره بخواند (هر چند امام جماعت تسبیحات بخواند) و آنگاه که امام جماعت رکعت سوّم را تمام کرد و برای رکعت چهارم بر می خیزد مأموم باید پس از دو سجده تشهد بخواند و برخیزد و قرائت رکعت سوّم را به جا آورد و در رکعت آخر نماز که امام جماعت با تشهد و سلام نماز را به پایان می برد یک رکعت دیگر می خواند(۲).

۲- در رکوع — رکوع را با امام جماعت به جا می آورد و بقیّه نماز را همانگونه که گفته شد انجام می دهد.

۳- در قنوت — قنوت را با امام جماعت می خواند و همانند آنچه برای اقتدای در بین قرائت گفته شد عمل می کند.

۳۹۷

رکعت سوّم

۱- در بین حمد یا تسبیحات — چنانچه می داند که اگر اقتدا کند برای خواندن حمد و سوره و یا حمد تنها وقت دارد می تواند اقتدا کند و باید حمد و سوره یا حمد را بخواند و اگر می داند فرصت ندارد بنا بر احتیاط؛ واجب باید صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود سپس به او اقتدا کند. ۲- در رکوع — چنانچه در رکوع اقتدا کند رکوع را با امام به جا می آورد و حمد و سوره برای آن رکعت ساقط است و بقیّه نماز را همانگونه که قبلاً بیان شد به جا می آورد.(۳)

۳۹۸

رکعت چهارم

۱- در بین حمد یا تسبیحات — حکم اقتدا در رکعت سوّم را دارد و آنگاه که امام جماعت در رکعت آخر نماز خبرای تشهد و سلام می نشیند مأموم می تواند برخیزد و نمازش را به تنهایی ادامه دهد و می تواند به طور نیم خیز بنشیند تا تشهد و سلام امام جماعت تمام شود و سپس برخیزد.

۲- در رکوع — رکوع و سجده ها را با امام به جا می آورد (اکنون رکعت چهارم امام و رکعت اوّل مأموم است) و بقیّه نماز را همانگونه که گذشت انجام می دهد.(۴)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۲۷

۲- توضیح المسائل م ۱۴۳۹-۱۴۴۰

۳- توضیح المسائل م ۱۴۴۳-۱۴۴۲ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۷۱-۲۷۲ م ۵-۶-۸

۴- همان .

وظیفهء مأموم در نماز جماعت

- ۱- مأموم نباید تکبیرة الاحرام را پیش از امام بگوید بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده تکبیر نگوید (۱).
- ۲- مأموم باید غیر از حمد و سوره همه چیز نماز را خودش بخواند ولی اگر رکعت اول یا دوم او رکعت سوم یا چهارم امام باشد باید حمد و سوره را بخواند (۲).

چگونگی پیروی مأموم

از امام جماعت :

- در اقوال ؛ مانند حمد سوره ذکر و تشهد جلو افتادن از امام یا عقب افتادن از او اشکال ندارد مگر در تکبیرة الاحرام .
- در اعمال ؛ مانند رکوع سر برداشتن از رکوع و سجده پیش افتادن جایز نیست پس اگر عمداً قبل از امام به رکوع برود یا از رکوع برخیزد یا به سجده برود معصیت کرده گرچه نمازش صحیح است ولی عقب افتادن اگر زیاد نباشد اشکال ندارد (۳).

مسأله :

- اگر موقعی که امام جماعت در رکوع است اقتدا کند ممکن است یکی از این حالت ها را داشته باشد:
- قبل از تمام شدن ذکر رکوع امام جماعت به رکوع می رسد — نمازش به جماعت صحیح است .
- وقتی به حد رکوع می رسد ذکر رکوع امام جماعت تمام شده ولی هنوز امام در رکوع است — نمازش به جماعت صحیح است .
- به رکوع رود ولی به رکوع امام هم نرسد — نمازش به طور فرادا صحیح است . (۴) اگر مأموم سهواً پیش از امام :۱) به رکوع رود — واجب است برخیزد و با امام جماعت به رکوع برود. ۲) از رکوع برخیزد — چنانچه امام در رکوع باشد باید به رکوع برگردد و با امام سر از رکوع بردارد و در این آصورت زیاد شدن رکوع که رکن است نماز را باطل نمی کند. (۵)
- ۳- به سجده رود — واجب است سر از سجده بردارد و با امام به سجده رود. (۶)
- ۴- سر از سجده بردارد — باید به سجده برگردد. (۷)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۶۷

۲- توضیح المسائل م ۱۴۶۱

۴۰۳

احکام نماز جماعت

- ۱- اگر جای مأموم بلندتر از امام باشد در صورتی که بلندی آن به مقدار متعارف باشد اشکال ندارد؛ مثل آن که امام در صحن مسجد و مأموم در پشت بام به نماز بایستد ولی اگر مثل ساختمانهای چند طبقه این زمان باشد جماعت اشکال دارد. (۱).
- ۲- اگر بین کسانی که در یک صف ایستاده اند بچه‌ء ممیز؛ یعنی بچه‌ای که خوب و بد را می‌فهمد فاصله شود و فاصله بیش از یک گام باشد و :
می‌دانند نماز او صحیح است — می‌توانند اقتدا کند. می‌دانند نماز او باطل است — نمی‌توانند اقتدا کنند.. بودن یک کودک در حال نماز هر چند نمازش باطل باشد اشکال ندارد. نمی‌دانند نمازش صحیح است یا باطل — می‌توانند اقتدا کنند. (۲).
- ۳- بعد از تکبیر امام جماعت اگر صف جلو آماده نماز و تکبیر گفتن آنان نزدیک باشد کسی که در صف بعد ایستاده می‌تواند تکبیر بگوید. (۳).
- ۴- اگر نماز همه کسانی که در صف جلو هستند تمام شود یا همه آنها نیت فرادا نمایند اگر فاصله به اندازه یک قدم بزرگ نباشد نماز صف بعد به طور جماعت صحیح است و اگر بیشتر از این مقدار باشد فرادا می‌شود و صحیح است. (۴)
- ۵- اگر امام ایستاده باشد و مأموم نداند که در کدام رکعت است می‌تواند اقتدا کند ولی باید حمد و سوره را به قصد قربت بخواند و اگر چه بعد بفهمد که امام در رکعت اول یا دوم بوده نمازش صحیح است. (۵).

۴۰۴

استفتاء

س - در صف جماعت اگر در یک صف یا صفها بین مردان که در یک طرف قرار دارند و زنان که در طرف دیگرند حجابی نباشد آیا نماز آنها اشکال ندارد؟

ج - اشکال ندارد. (۶)

برخی از مستحبات و مکروهات نماز جماعت

مستحب است امام در وسط صف بایستد و اهل علم و کمال و تقوا در صف اول بایستند. ۲. مستحب است صفهای جماعت منظم باشد و بین کسانی که در یک صف ایستاده اند فاصله نباشد. ۳. مستحب است بعد از گفتن <<قد قامت الصلوة>> مأمومین برخیزند. ۴. مستحب است امام جماعت حال مأمومی را که از دیگران ضعیف تر است رعایت کند و عجله نکند تا افراد ضعیف برسند و قنوت و رکوع و سجود را طول ندهد مگر آن که بداند همه کسانی که به او اقتدا کرده اند به طولانی شدن مایلند. ۵. اگر در صف های جماعت جا باشد مکروه است انسان تنها بایستد. ۶. مکروه است مأموم ذکرهای نماز را طوری بگوید که امام بشنود. (۷)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۱۶

۲- توضیح المسائل م ۱۴۱۷

۳- توضیح المسائل م ۱۴۱۸

۴- توضیح المسائل م ۱۴۳۸

۵- توضیح المسائل م ۱۴۴۶

۶- استفتاآت ج ۱ ص ۲۸۰ س ۴۹۰

۷- توضیح المسائل م ۱۹۷-۱۹۸

نماز جمعه

یکی از اجتماعات هفتگی مسلمانان <<نماز جمعه>> است و نمازگزاران در روز جمعه می توانند به جای نماز ظهر نماز جمعه بخوانند. (۱).

اهمیت نماز جمعه

امام خمینی قدس سره در اهمیت نماز جمعه چنین نگاشته اند: <<نماز جمعه و دو خطبه آن

مانند حج و نماز عید فطر و قربان از مراسم بزرگ مسلمانان است ولی متأسفانه مسلمانان از وظایف مهم سیاسی این عبادت غافل و ناآگاهند در صورتی که انسانی با اندک مطالعه و دقت در احکام کشوری سیاسی اجتماعی و اقتصادی اسلام در می یابد که اسلام دین سیاست است و کسی که دین را از سیاست جدا می داند نادانی است که نه اسلام را می شناسد و نه سیاست را (۲).

۴۰۹

چگونگی نماز جمعه و شرایط آن

۴۱۰

واجبات :

نماز جمعه دو رکعت است ؛ مانند نماز صبح ولی دو خطبه دارد که توسط امام جمعه قبل از نماز ایراد می شود.(۱)

۴۱۱

مستحبات :

۱- خواندن حمد و سوره با صدای بلند (توسط امام جمعه).

۲- خواندن سوره <<جمعه>> بعد از حمد در رکعت اول (توسط امام جمعه).

۳- خواندن سوره <<منافقون>> پس از حمد در رکعت دوم (توسط امام جمعه).

۴- خواندن دو قنوت ؛ یکی در رکعت اول پیش از رکوع دیگری در رکعت دوم پس از رکوع . (۲)

۴۱۲

شرایط نماز جمعه

۱- تمام شرایطی که در نماز جماعت باید رعایت شود در نماز جمعه هم معتبر است ؛ مثل اتصال صفوف .

۲- باید به جماعت برگزار شود و فرادا صحیح نیست .

۳- حداقل تعداد افراد برای برپایی نماز جمعه پنج نفر است ؛ یک نفر امام و چهار نفر مأوم .

۴- بین دو نماز جمعه حداقل باید یک فرسخ فاصله باشد.(۳)

۱- همان ج ۱ کتاب الصلاة فروع تلحق بصلاة الجمعة فرع الخامس .

۲- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۳۲ الثانی .

۳- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۳۱

وظیفه امام جمعه هنگام ایراد خطبه ها

- ۱- باید ایستاده خطبه بخواند.
- ۲- بنا بر احتیاط واجب با صدای بلند خطبه بخواند؛ به طوری که همه مستمعین بشنوند و می تواند از بلندگو استفاده کند.
- ۳- باید بین دو خطبه کمی بنشیند.
- ۴- و مستحب است :
  - عمامه بر سر بگذارد.
  - نظیف ترین لباسها را بپوشد و خود را معطر کند.
  - در آغاز خطبه به مستمعین سلام کند.
  - رو به مردم باشد.
  - بر چوب یا عصا یا شمشیری تکیه کند.
  - هنگام ایراد خطبه نیز با طهارت باشد. (۱)

محتوای خطبه ها

خطبه اول :

- ۱- حمد و سپس ثنای الهی را به جا آورد.
- ۲- صلوات بر پیامبر و آل او بفرستد (بنا بر احتیاط واجب).
- ۳- مردم را به تقوا توصیه کند.
- ۴- سوره کوتاهی از قرآن بخواند.

۱- حمد و سپاس الهی را به جا آورد.

۲- بر پیامبر و آل او صلوات بفرستد.

۳- مردم را به تقوا توصیه کند (بنابر احتیاط واجب).

۴- سورهء کوتاهی از قرآن بخواند (بنابر احتیاط واجب).

۵- بر ائمهء مسلمین (ع) درود بفرستد و برای مردان و زنان مؤمن طلب آموزش کند (بنابر احتیاط مستحب). (۲)

و سزاوار است این مطالب را نیز بگوید. ۱. آنچه مسلمانان در زندگی دنیا و آخرت به آن نیاز دارند. ۲. مردم را از آنچه در جهان می گذرد و به سود و زیان مسلمانان است آگاه کند. ۳. از مسائل سیاسی و اقتصادی که در استقلال و آزادی آنان دخالت دارد و چگونگی رفتار آنها با سایر ملت ها سخن بگوید. ۴. مسلمانان را از دخالت دولت های ستمگر و استعمارگر در امور سیاسی و اقتصادی که منجر به بهره کشی از آنان می شود آگاه کند. (۳)

۱-تحریرالوسیله ج ۱ ص ۲۳۱ م ۱۲ تا ۱۴

۲-تحریرالوسیله ج ۱ کتاب الصلاة القول فی شرائط الصلاة الجمعة م ۷

۳-تحریرالوسیله ج ۱ ص ۲۳۳ و ۲۳۴ م ۷-۸-۹

۴۱۸

ویژگیهای امام جمعه

سزاوار است که امام جمعه این ویژگیها را داشته باشد:

-- خطیب بلیغ باشد و مقتضای حال را با عبارتهای فصیح خالی از پیچیدگی بیان کند.

-- نسبت به آنچه در کشورهای اسلامی به ویژه کشور خودش می گذرد آشنا باشد.

-- مصالح اسلام و مسلمین را بشناسد.

-- شجاع باشد و سرزنش هیچکس او را از طریق الهی باز ندارد.

-- در اظهار حق و ابطال باطل صریح باشد.

-- آنچه سبب تأثیر کلامش در نفوس می شود مراعات کند؛ از جمله : در شکل و شمایل صالحان باشد. کردارش با موعظه هایش هماهنگ باشد. از آنچه سبب سرزنش کردن خودش یا مسخره کلامش می باشد حتی زیاد حرف زدن و مزاح کردن بپرهیزد. همهء اینها را برای رضای خدا و به دور از حب دنیا و ریاست مراعات کند. (۱)

س - آیا شرکت بانوان در نمازهای جماعت و نماز جمعه کراهت دارد یا خیر؟

ج - کراهت ندارد بلکه در بعضی موارد مطلوب است. (۲)

۱- تحریر الوسیله ج ۱ کتاب الصلاة القول فی شرایط الصلاة الجمعة م ۱۴

۲- استفتاآت ج ۱ ص ۲۷۲ س ۴۵۶

وظیفه نمازگزاران جمعه :

۱- بنابر احتیاط واجب باید به خطبه ها گوش دهند.

۲- احتیاط مستحب است از سخن گفتن بپرهیزند و چنانچه سخن گفتن سبب از بین رفتن فایده خطبه ها و یا گوش ندادن به آنها شود ترک آن واجب است .

۳- احتیاط مستحب است شنوندگان هنگام ایراد خطبه ها رو به امام جمعه بنشینند و بیش از مقداری که در نماز اجازه داده شده به اطراف نگاه نکنند. (۱)

- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۳۵ م ۱۴

اسباب وجوب نماز آیات

یکی از نمازهای واجب <<نماز آیات >> است که به سبب برخی حوادث آسمانی یا زمینی واجب می شود؛ مانند:

-- زلزله

-- خسوف (ماه گرفتگی)

-- کسوف (خورشید گرفتگی) هر چند کسی هم از آن نترسد

-- رعد و برق و بادهای زرد و سرخ و سیاه و مانند آن اگر بیشتر مردم بترسند. (۱)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۹۱ و تحریر الوسیله کتاب الصلاة القول فی صلاة الآيات م ۱

۱- نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد.

۲- در نماز آیات قبل از هر رکوع سوره حمد و سوره دیگری از قرآن خوانده می شود که در این صورت در دو رکعت ده حمد و ده سوره خوانده می شود ولی می توان یک سوره را پنج قسمت کرده و قبل از هر رکوع یک قسمت از آن را خواند که در این صورت در دو رکعت دو حمد و دو سوره خوانده می شود. (۱) در اینجا با تقسیم سوره <<خلاص>> چگونگی نماز آیات را می آوریم .

۴۲۴

رکعت اول

حمد و <>بسم الله الرحمن الرحيم — رکوع .

قل هو الله احد — رکوع .

الله الصمد — رکوع .

لم يلد و لم يولد — رکوع .

و لم يكن له كفواً احد — رکوع .

و سپس سجده ها را به جا آورده

برای رکعت دوم بر می خیزد.

۴۲۵

رکعت دوم

رکعت دوم را نیز مانند رکعت اول به جا می آورد و سپس با تشهد و سلام نماز را به پایان می برد. (۲)

۱- توضیح المسائل م ۱۵۰۷ و ۱۵۰۸

۲- توضیح المسائل م ۱۵۰۸۶

۴۲۷

احکام نماز آیات

۱- اگر یکی از سبب های نماز آیات در شهری اتفاق بیفتد فقط مردم همان شهر باید نماز آیات بخوانند و بر مردم جاهای دیگر

واجب نیست. (۱)

۲- اگر در یک رکعت از نماز آیات پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر یک حمد بخواند و سوره را تقسیم کند صحیح است. (۲)

۳- مستحب است پیش از رکوع دوم و چهارم و ششم و هشتم و دهم قنوت بخواند و اگر تنها یک قنوت پیش از رکوع دهم بخواند کافی است. (۳)

۴- هر یک از رکوع های نماز آیات رکن است که اگر عمدتاً یا سهواً کم یا زیاد شود نماز باطل است. (۴)

۵- نماز آیات را می توان به جماعت خواند که در این صورت حمد و سوره ها را تنها امام جماعت می خواند. (۵)

۶- اگر سبب وجوب نماز آیات تکرار شود باید به تعداد همه آنها نماز آیات خوانده شود مثلاً چندین بار زلزله شود. (۶)

۱- توضیح المسائل م ۱۴۹۴

۲- توضیح المسائل م ۱۵۰۹

۳- توضیح المسائل م ۱۵۱۲

۴- توضیح المسائل م ۱۵۱۵

۵- العروة الوثقی ج ۱ ص ۷۳۰ م ۱۳

۶- العروة الوثقی ج ۱ ص ۷۳۱ م ۲۱

۴۲۸

غفيله

۱- نماز مستحب را <<نَافِلَه>> گویند.

۲- نمازهای مستحب بسیار است و این نوشته گنجایش تمام آنها را ندارد اما برخی از آنها را که اهمیت بیشتری دارد می آوریم: (۱)

۴۲۹

نماز غفيله

یکی از نمازهای مستحبی نماز <<غُفِيلَه>> است که پس از نماز مغرب خوانده می شود.

۴۳۰

کیفیت نماز غفيله

نماز غفيله دو ركعت است در ركعت اول پس از حمد به جاي سوره اين آيه خوانده مي شود: (۲) و ذا النون اذ ذهب مغاضبا فظن ان لن نقدر عليه فنادى فى الظلمات ان لا اله الا انت سبحانك انى كنت من الظالمين فاستجبنا له و نجيناها من الغم و كذلك ننجى المؤمنين . و در ركعت دوم پس از حمد به جاي سوره اين آيه خوانده مي شود: و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها الا هو و يعلم ما فى البر و البحر و ما تسقط من ورقه الا يعلمها و لا حبه فى ظلمات الارض و لا رطب و لا يابس الا فى كتاب مبين . و در قنوت آن اين دعا خوانده مي شود:

۴۳۱

اللهم انى اسألك بمفاتيح الغيب التى لا يعلمها الا انت ان تصلى على محمد و آل محمد و ان تغفر لى ذنوبى

حج اللهم انت ولى نعمتى و به جاي جمله << ان تغفر لى ذنوبى >> مى تواند حاجت ديگرى از خدا بخواهد.

القادر على طلبتى تعلم حاجتى فأسألك بحق محمد و آل محمد عليه و عليهم السلام لما قضيتها لى . (۳)

۱- توضيح المسائل م ۷۶۴

۲- توضيح المسائل م ۷۷۵

۳- توضيح المسائل م ۷۷۵

۴۳۲

نافله نمازهاى يوميّه

نام نماز	تعداد ركعات نافله	وقت نافله
نماز صبح	۲ ركعت	قبل از نماز صبح و احتياط ان است كه قبل از فجر اول نخوانند
نماز ظهر	۴ نماز ۲ ركعتى (۸ ركعت)	قبل از نماز ظهر
نماز عصر	۴ نماز ۲ ركعتى (۸ ركعت)	پيش از نماز عصر
نماز مغرب	۲ نماز ۲ ركعتى (۴ ركعت)	پس از نماز مغرب تا وقتى كه سرخى طرف مغرب كه پس از غروب آفتاب پديد مى آيد از بين برود
نماز عشا	۲ ركعت نشسته (۱)	پس از نماز عشاء تا نصف شب (۲)

۱۷ رکعت نماز واجب که در شبانه روز خوانده می شود (در غیر سفر و روز جمعه) ۲۳ رکعت نافله دارد که به علاوه ۱۱ رکعت نماز شب جمعاً ۳۴ رکعت می شود یعنی دو برابر تعداد رکتهای نماز واجب .

۴۳۴

دو مسأله :

۱- در روز جمعه بر شانزده رکعت نافلهء ظهر و عصر چهار رکعت اضافه می شود. (۳)

۲- نافلهء ظهر و عصر را در سفر نباید خواند ولی نافلهء عشا را به نیت این که شاید مطلوب باشد (به قصد رجاء) می توان خواند. (۴)

۱- به نافلهء نماز عشاء نماز و تیره گفته می شود و بنابر احتیاط واجب باید نشسته خوانده شود.

۲- توضیح المسائل م ۷۶۴ و ۷۶۸ تا ۷۷۲

۳- توضیح المسائل م ۷۶۴

۴- توضیح المسائل م ۷۶۷

۴۳۵

نماز شب

نماز شب ۱۱ رکعت است که بدین ترتیب خوانده می شود:

دو رکعت — به نیت نافلهء شب .

دو رکعت — به نیت نافلهء شب .

دو رکعت — به نیت نافلهء شب .

دو رکعت — به نیت نافلهء شب .

دو رکعت — به نیت نافلهء شَفَع .

یک رکعت — به نیت نافلهء وتر. (۱)

۴۳۶

وقت نماز شب

۱- وقت نماز شب از نصف شب است تا اذان صبح و بهتر است نزدیک اذان صبح خوانده شود. (۲)

۲- مسافر و کسی که برای او سخت است نافلهء شب را بعد از نصف شب بخواند می تواند در اوّل شب به جا آورد. (۳)

۱- توضیح المسائل م ۷۶۵

۲- توضیح المسائل م ۷۷۳

۳- توضیح المسائل م ۷۷۴

۴۳۸

نماز عید

در دو عید <<فطر>> و <<قربان>> خواندن نماز مخصوص عید مستحب است. (۱)

۴۳۹

وقت نماز عید

۱- وقت نماز عید از طلوع آفتاب تا ظهر است. (۲)

۲- مستحب است نماز عید قربان را بعد از بلند شدن آفتاب بخوانند.

۳- مستحب است در عید فطر بعد از بلند شدن آفتاب افطار کنند و زکات فطره را هم بدهند سپس نماز عید را بخوانند. (۳)

۴۴۰

چگونگی نماز عید

۱- نماز عید فطر و قربان دو رکعت است با نه قنوت و اینگونه خوانده می شود:

-- در رکعت اوّل نماز پس از حمد و سوره باید پنج تکبیر گفته شود و بعد از هر تکبیر یک قنوت و بعد از قنوت پنجم تکبیر دیگری و سپس رکوع و دو سجده .

-- در رکعت دوّم پس از حمد و سوره چهار تکبیر گفته می شود و بعد از هر تکبیر یک قنوت و بعد از قنوت چهارم تکبیر دیگری و سپس رکوع و دو سجده و تشهد و سلام. (۴)

-- در قنوت های نماز عید هر دعا و ذکر بخوانند کافی است ولی بهتر است به امید ثواب این دعا را بخوانند:

>>اللّٰهُمَّ اَهلَ الكِبْرِيَاءِ و العِظْمَةِ و اَهلَ الجُودِ و الجَبْرُوتِ و اَهلَ العَفْوِ و الرّٰحْمَةِ و اَهلَ التَّقْوَى و المَغْفِرَةِ اَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا اليَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيدًا و لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ و آلِهِ ذُخْرًا و شَرَفًا و كِرَامَةً و مَزِيدًا اَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا و آلَ مُحَمَّدٍ و اَنْ تَدْخُلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ اَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا و آلَ مُحَمَّدٍ و اَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا و آلَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ و عَلَيْهِمُ اللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادَكَ الصّٰلِحِينَ و اَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الْمَخْلُصُونَ <<. (۵)

